BEHEERSPLAN BESCHERMD CULTUURHISTORISCH LANDSCHAP GEHUCHT AMELGEM EN OMGEVING

HESSELTEER BVBA
SLIJTVAST ECOLOGISCH ADVIES EN BEHEER

STRAMIEN

COLOFON

Titel:Beheersplan beschermd cultuurhistorisch landschap gehucht Amelgem en omgeving
Versie: november 2020
Opdrachtgever: Regionaal Landschap Brabantse Kouters
Houtemsesteenweg 23 – 1800 Vilvoorde
in opdracht van Gemeenten Meise, Merchtem en Wemmel

Illustratie voorzijde: orthofoto 1971 van de omgeving van Amelgem (bron: Cartesius.be)

Kaarten: bij de bespreking van verschillende kaarten werd, tenzij anders vermeld, gebruik gemaakt van beschikbare kaarten via Geopunt.be, of via Cartesius.be. Topografische achtergronden zijn uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C16227 – www.ngi.be.

De SWOT- en visie kaarten dienen gelezen te worden als nader te onderzoeken suggesties.

Auteur: Stramien CV / HESSELTEER bvba

Contact:

HESSELTEER bvba
Sint Hubertusstraat 105
2600 Berchem
T: 0499/80.88.55
info@hesselteer.com

in samenwerking met:

STRAMIEN, architectuur & ruimte CV
Mechelsesteenweg 271 bus 5
2018 Antwerpen
tel 03 248 54 02
info@stramien.be
www.stramien.be

INHOUD

Inleiding 5
1. Identificatie 6
1.1 Beschrijving 6
1.2 Situering 7
2. Historische nota 13
3. Inventarisatie 24
3.1 Beleidsmatige context 24
3.2 Landschappelijke context 34
3.3 Elementen met erfgoedwaarde 43
3.4 SWOT-analyse 60
4. Situering en beschrijving 68
4.1 Beschrijving van waardes cfr het beschermingsbesluit 68
5. Visie 70
5.1 Hoofddoelstellingen 71
5.2 Nevendoelstellingen 90
6. Richtlijnen en maatregelen 94
7. Opvolging 109

INLEIDING

Voor het beschermde cultuurhistorisch landschap van het gehucht Amelgem en omgeving maakt de opmaak van een erfgoedbeheersplan conform de onroerend erfgoedregelgeving deel uit van de ontwikkelingsvisie van het Strategisch Project Groene Noordrand.

Een beheersplan voor een beschermd monument of cultuurhistorisch landschap volgt een strikt opgelegde structuur en geeft, op basis van de aanwezige erfgoedwaarden, een geïntegreerde visie voor het verdere behoud en beheer van het onroerend erfgoed, en schept daarmee het kader waarbinnen gewerkt kan worden.

Een geïntegreerde langetermijnvisie voor Amelgem en omgeving is zeer belangrijk voor het beschermd landschap omwille van de waardevolle erfgoed- en natuurelementen, gesitueerd op een site met een grotendeels private eigendomsstructuur en met specifieke waarden en knelpunten. Gelegen op de overgang tussen grootstad en platteland is het bewaren van de open ruimte en de beleving ervan een belangrijk element van de bescherming. Aandacht voor het sociale gebruik van het landschap is daarom tevens een belangrijk element van het op te maken beheersplan.

Omwille van de landschappelijke samenhang wordt in dit beheersplan ook verder gekeken dan de loutere grenzen van het beschermde landschap, en wordt ook een gedeelte van de ruimere ankerplaats Amelgem mee opgenomen, te weten de zone tussen de Kaarlijkstraat en de Nationale Plantentuin, die eveneens een bescherming als cultuurhistorisch landschap geniet.

Voor een beschermd cultuurhistorisch landschap ontsluit een beheersplan voor eigenaars en beheerders tevens de mogelijkheid tot financiële ondersteuning van de werken via de aanvraag van erfgoedpremies.

1. IDENTIFICATIE

1° de identificatie en het kadasterplan met de precieze afbakening van het onroerend erfgoed of erfgoedlandschap

1.1 BESCHRIJVING

De bescherming van het landschap heeft heel wat voeten in de aarde gehad.

Op 19 december 1994 werd bij ministerieel besluit 'Het gehucht Amelgem en omgeving als dorpsgezicht en de hoeven Groot en Klein Amelgem' als monument beschermd. Bij arrest van de Raad van State dd. 21 december 1995 werd dit eerste beschermingsbesluit verbroken, op grond van de overweging dat 'een groepering van onbebouwde onroerende goederen, zoals in het als dorpsgezicht beschermde gebied rond Amelgem een zuiver landschap vormt dat alleszins niet onder het begrip stads- of dorpsgezicht kan ressorteren'.

Begin 1997 werd een nieuw beschermingsdossier ingeleid. Ondanks het advies van de Raad van State werd andermaal geopteerd voor een bescherming als dorpsgezicht. De verruimde definitie van het begrip 'dorpsgezicht' zoals voorzien in de decreetswijziging van 22 februari 1995 liet de opname toe van onbebouwde onroerende goederen in een dorpsgezicht, m.n. als visuele omgeving.

Bij arrest nr. 88 984 van 14 juli 2000 heeft de Raad van State ook dit tweede beschermingsbesluit vernietigd 'in zoverre zij het gehucht Amelgem en de omgeving van de hoeven Groot en Klein Amelgem te Meise, Merchtem en Wemmel op de lijst van voor bescherming vatbare dorpsgezichten opneemt of beschermt'.

Derde keer goede keer, en bij Besluit van 13/06/2003 werd het gebied dan uiteindelijk toch definitief beschermd als cultuurhistorisch landschap.

1.2 SITUERING

1.2.1 Kadastraal

Nummer	oppervlakte (m2)	eigendom
138 E	248486	privaat
139 A	483	privaat
139 B	28297	privaat
140	9778	privaat
141	79011	privaat
141 2C	12805	privaat
141 2F	319	privaat
141 2G	148	privaat
141 2L	18549	privaat
141 2N	88751	privaat
142 C	2051	privaat
142 K	8705	privaat
142 L	23	privaat
142 M	160	privaat
142 P	3088	privaat
142 R	14999	privaat
143 A 2	1073	
143 B 2	184160	privaat
143 E 2	8782	privaat
143 P	237	privaat
143 T	420	
143 V	554	
143 X	29662	privaat
143 Z	2663	privaat
144 B	1587	
145 F	1185	privaat
147 A	659	privaat
149 F	1574	privaat
150 E	1057	privaat
152 A 2	1635	privaat
152 T	4433	privaat

De volgende kadastrale percelen vallen onder de bescherming[1].

1 bron Geopunt GRBgis WFS geconsulteerd januari 2019. Er kan afwijking zijn met de lijst van de kadastrale percelen die opgenomen is in het beschermingsbesluit, door kadastrale wijzigingen sinds de beschermingsdatum.

152 W	3364	privaat
152 X	705	privaat
152 Z	1263	
155 G	1815	
156 P	2638	privaat
157	498	
158	999	
159 A	4466	privaat
160 C	14384	privaat
160 E	6460	privaat
161 A	16474	privaat
161 B	37638	privaat
162 A	2192	privaat
162 C	5121	privaat
162 D	4669	privaat
163 B	30	privaat
163 C	1790	privaat
164 F	500	privaat
164 G	4053	privaat
164 H	112	privaat
164 K	1368	privaat
165 C	2424	privaat
167 A	1697	privaat
169 B	15662	privaat
171 B	2901	privaat
172 B	17156	privaat
173 G	12674	privaat
173 H	111858	privaat
174 C	17180	privaat
174 E	3399	privaat
175 A	51733	privaat
	TOTAAL: 1102564	

Meise, 2e afdeling, sectie H :

De percelen 147 A, 163 B, 1564 F, 164 G, 164 K en 171 B omvatten (deels) de beschermde monumenten die binnen de perimeter van het beschermde landschap vallen (de hoeves Klein en Groot Amelgem en de Amelgemkapel).

Nummer	oppervlakte (m²)	eigendom
103	3992	privaat
104	10648	privaat
107	1000	privaat
108	497	privaat
109	2167	privaat
110	2399	privaat
111 B	6779	privaat
111 C	41107	privaat
115 G	2303	privaat
125	19835	privaat
126 A	9054	privaat
127 A	4235	privaat
127 B	4084	privaat
128 A	3709	privaat
128 B	3627	privaat
129	3280	privaat
130 A	16416	privaat
131	4732	privaat
133 A	4192	privaat
133 B	6971	privaat
134	12335	privaat
135 A	23057	privaat
136 A	6307	privaat
137	40179	privaat
175	8181	privaat
176	11787	privaat
180	3806	privaat
181	6688	privaat
182 C	75	privaat
182 D	47661	privaat
182 E	109	privaat
184	5334	privaat
188 A	7688	privaat
	TOTAAL: 324234	

Merchtem, 3e afdeling, sectie F:

Nummer	oppervlakte (m²)	eigendom
411 A	13471	privaat
412	14031	privaat
797 A	6042	privaat
	TOTAAL: 33544	

Figuur 1. Afbakeningsplan van het beschermd cultuurhistorisch landschap, dat ook de beschermde monumenten omvat.

Wemmel, 1e afdeling, sectie A, perceelnummer(s)

Nummer	oppervlakte (m²)	eigendom
411 A	13471	privaat
412	14031	privaat
797 A	6042	privaat
	TOTAAL: 33544	

Dit beheersplan beschrijft ook een aansluitend deel dat niet in de bescherming werd opgenomen, maar landschappelijk een eenheid vormt met het beschermde erfgoed, en waarvan het beheer er een impact op kan hebben. Het onderscheid tussen het beschermde- en het niet beschermde statuur wordt verder in het beheersplan steeds duidelijk gegeven.

De percelen in de uitbreidingszone worden niet apart opgelijst, maar op figuur weergegeven.

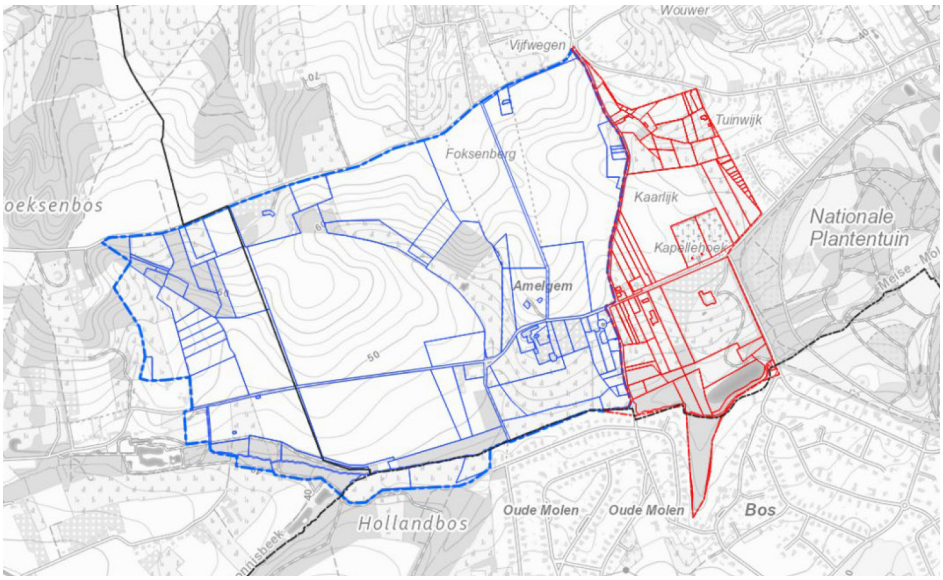

Figuur 2. Kadastrale percelen in de perimeter van het beheersplan (blauwe omlijning: binnen bescherming; rode omlijning: buiten bescherming).

Binnen de perimeter van het beschermde landschap is de eigendomsstructuur in hoofdzaak privaat.

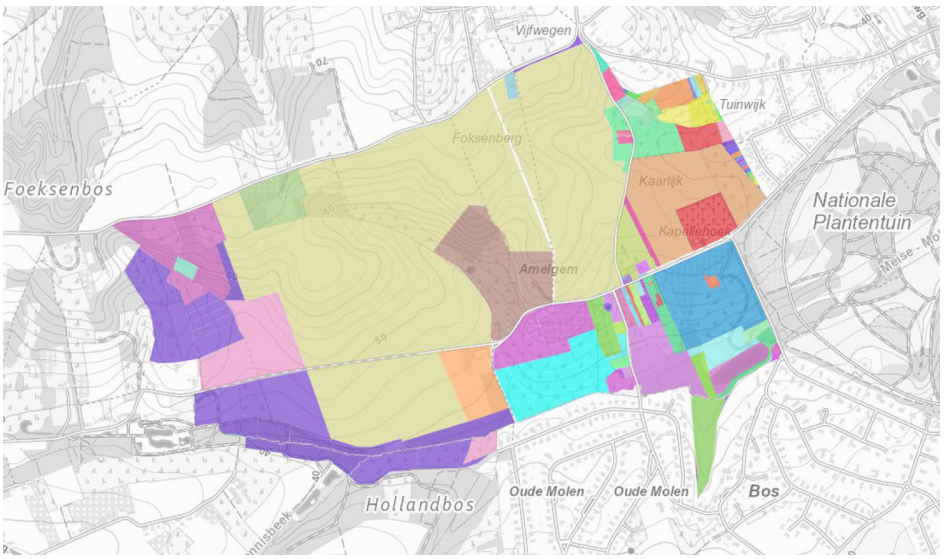

Figuur 3. Eigendomsstructuur met indeling naar eigendomsblokken (iedere kleur is andere eigenaar, cfr informatie van het RL. Niet ingekleurd = niet geweten; rood = gemeente Meise)

In de omgeving zijn verschillende toponiemen in gebruik, zoals gesitueerd op onderstaande figuur.

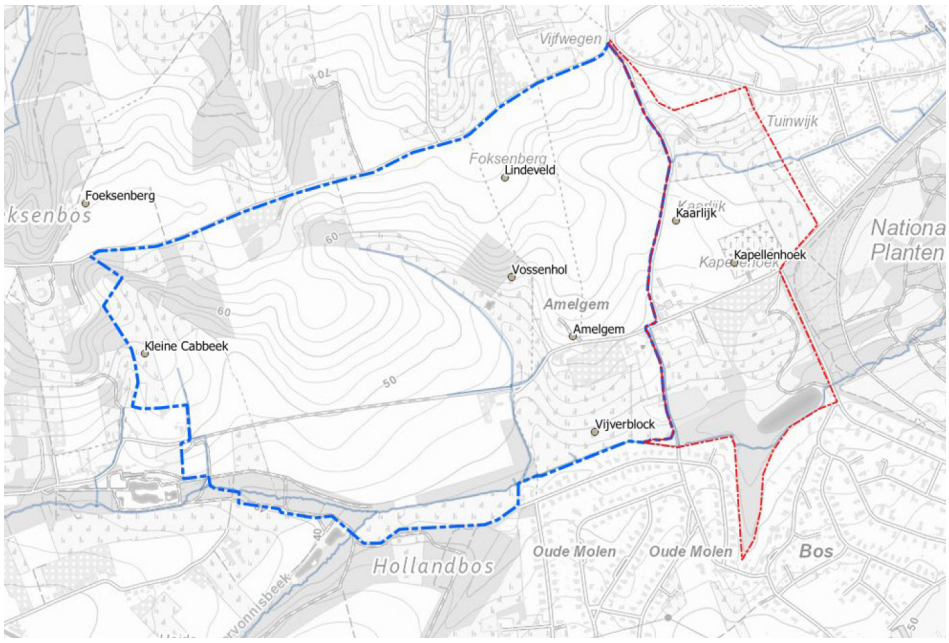

Figuur 4. Gebruikelijke toponiemen cfr. de kadastrale kaart en het dagelijkse gebruik.

BEHEERSPLAN BESCHERMD CULTUURHISTORISCH LANDSCHAP GEHUCHT AMELGEM EN OMGEVING

Participatie

Een gebied met heel veel uitdagingen, met vandaag een aantal conflictsituaties, tussen grootschalige landbouw en cultuurhistorisch open kouterlandschap mét kleine landschapselementen en trage wegen, tussen open ruimte en recreatie, tussen erfgoed en nieuwe invullingen, … Een gedragen visie, een handleiding, (cultuurhistorisch, landschappelijk, landbouw, natuur, recreatie) voor het gehele gebied dringt zich op. Een noodzakelijke eerste stap in het behoud en versterken van de open ruimte in en rond Amelgem.

Er werd dan ook resoluut gekozen om de opmaak van voorliggend beheersplan door een **begeleidingscommissie**, samengesteld uit vele **betrokken actoren in het gebied**, te laten opvolgen en richting te geven. Met als doel een goed doorgesproken en gedragen visie én plan op te maken, wat de leidraad moet vormen voor het beheer en (her)inrichting van het gebied voor de komende jaren.

Op een eerste infoavond, 25 september 2018 -breed uitgenodigd- werd ingegaan op het waarom en hoe van de opmaak van een beheersplan. Die avond werd eveneens uitgenodigd om het verdere traject van nabij mee op te volgen via deelname aan toekomstige begeleidingscommissies.

Deze begeleidingscommissie met eigenaars, bewoners, gebruikers, divers – natuur, erfgoed, landbouw, water, open ruimte – middenveld en overheden (lokaal en bovenlokaal, ambtelijk en bestuurlijk) kwam gedurende het gehele opmaaktraject (gestart 12/2019) op verschillende tijdstippen voor een stand van zaken, een discussie en een sturing, met voorliggend document als resultaat:

- 11/02/2020 – Administratief Centrum Meise – *foto's boven*
- 15/06/2020 – update via mail wegens COVID-19-pandemie
- 01/10/2020 – Gemeenschapscentrum De Muze Meise – *foto's onder*

Het Strategisch Project Groene Noordrand-team nam in dit proces de rol op van procesbegeleider.

2. HISTORISCHE NOTA

2° een historische nota, die op basis van geschreven of iconografische bronnen en van archeologische of natuurwetenschappelijke bevindingen of sporen een helder inzicht geeft in de totstandkoming en ontwikkeling van het onroerend erfgoed of erfgoedlandschap vanaf zijn ontstaan tot de huidige toestand;

Bronnen: beschermingsdossier OE, website OE, Delestre & Lindemans 1948, Van den Broeck 1987 2, kaartmateriaal uit het Kaartboek van de Abdij van Grimbergen 1701

Figuur 5. Amelgem: Kapel en de twee hoeven. Caertboeck van de Abdij van Grimbergen (1705) (uit beschermingsdossier OE, de kaart is georiënteerd op het zuiden zodat het noorden onderaan ligt).

De afbakening van het beschermde landschap omvat niet alleen de reeds beschermde hoeven Klein Amelgem, Groot Amelgem en de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte met de daarrond gelegen huizen die grotendeels teruggaan tot de oude bebouwing van het gehucht, maar komt ook overeen met het historische abdijdomein zoals het wordt beschreven in 1554: in het totaal 147 hectare begrensd door de Heerbaan in het noorden en de Amelvonnebeek in het zuiden, dat nog steeds een visueel geheel en een aaneengesloten landbouwareaal vormt met ongeveer dezelfde oppervlakte, begrenzing, en landschappelijke elementen (akkers, weiden, hooibeemden, bos, houtkanten enz.).

2 met dank aan Lieve Verboven voor het doorgeven van de literatuur

A. WAUTERS schrijft in zijn 'Histoire des Environs de Bruxelles' (1855) ' In de uiterste hoek van Brussegem ligt een plekje gans van de wereld afgezonderd, vol landelijk schoon, vol devote stilte, met eenvoudige huizekens en eenvoudige boeren : Amelgem.'.

Ook D.J. DELESTRE en J. LINDEMANS beschreven in 'Amelgem, Het Leengoed, De Kapel, De Hoeven' (1927) het landschap : *'Wij kunnen er ons eeuwen terug wanen, zo ongerept is het landschap gebleven. Het is een synthese van het schone Brabantse landschap : vruchtbaar akkerland, hellend in zachte golvingen naar een kabbelende beek, diepe aardewegen, een verlaten kapel met mooie barokke silhouet onder hoge bomen, enige hofsteden daarrond, een landelijke herberg, een oude watermolen met vijver en twee grote, witte hoeven : Groot- en Klein Amelgem, gescheiden door een glooiende groene weide. Daarin en daarrond het hele vreedzame, landelijk bedrijf, het noeste Brabantse boerenvolk. Rondom : de blauwe vergezichten met op het voorplan, naast de zware bomenmassa van het park Bouchout, het kleurige dorp Meise.'*

Volgens VERBESSELT (Het Parochiewezen in Brabant II, 1964) is Amelgem een typisch voorbeeld van een domein dat door de eeuwen heen – op een korte onderbreking na – zijn oorspronkelijke eenheid en structuur behield. Aan de basis van het huidige gehucht lag – nog steeds volgens dezelfde auteur – een Gallo-Romeinse villa, uitgebouwd tegen de zuidflank van de west-zuidwest – oost-noordoost georiënteerde leemrug die de waterscheiding vormt tussen het Zennebekken en het Rupelbekken. De aanwezigheid van een 'heerbaan' op de kruin van deze heuvelrug en op ongeveer 700 m. van het gehucht versterkt de waarschijnlijkheid van een Gallo-Romeinse origine, te meer omdat deze weg ongeveer op de lijn ligt van Asse naar Elewijt. Verbesselt verwijst bovendien naar de indeling van het domein in drie velden of 'campa' van ongeveer identieke oppervlakte, die samen 148 bunder of 12 'mansi' vormden.

Verbesselt vermeldt 'aan J. Lindemans is het opgevallen dat het hoofdbestanddeel 'Amel' in deze hoek van Brabant herhaaldelijk voorkomt, meer bepaald langsheen dezelfde beek, die langs het 'Amelharingeheim' loopt, verder het hof te 'Hamme' aandoet, de veronderstelde geboorteplaats van Sint-Goedele. Haar moeder heet 'Amelberga', haar broeder 'Amelbertus' 'Emelbert), bisschop van Kamerijk.'

In de 4de eeuw wordt de Frankische stamhouder Amalhari als bezitter van het domein geciteerd, maar of het domein van Amelgem mag vereenzelvigd worden met de 'villa de Amolringeheim', die vermeld wordt in de polyptiek van 868-869 van de abdij van Lobbes, kan niet met zekerheid worden uitgemaakt maar is wel waarschijnlijk.

Het enige aanknopingspunt met Lobbes, zo schrijft Verbesselt verder, 'kan wellicht gezocht worden met Godfried van Amelreghem, poorter van Brussel, die zijn erfgoed bestaande uit akkers, weiden, hofsteden en een cijns, uitgezonderd 1 dagwand, dat aan Wouter van Spreet toebehoorde in erfcijns, aan de abdij Grimbergen in jan 1245 overmaakte.'

In de feodale periode verbrokkelt Amelgem tot enkele min of meer allodiale bezittingen met ene Wouter van Campenhout en het Sint-Goedelekapittel van Brussel als voornaamste eigenaars. In de loop van de 12de en 13de eeuw weet de pas opgerichte (1127) Norbertijner Abdij van Grimbergen door aankoop en schenkingen het versnipperde domein te herenigen. Deze eigendomstoestand blijft ongewijzigd tot de Franse Revolutie. Tot de 12de eeuw bestond Amelgem uit twee kernen maar in 1246 werd alles samengevoegd, huidig klein Amelgem is pas omstreeks 1690 ontstaan.

De abdij bezat al in 1154 de 'altare de Amalrengem', de huidige kapel van Amelgem, die tot 1287 de zetel was van een niet onbelangrijke, zelfstandige parochie en waarvan de oorsprong wellicht teruggaat tot een Karolingische 'eigenkerk'. Op dat moment bezat de abdij ook al andere goederen, m.n. landerijen, weiden en twee watermolens. Het centrum van de exploitatie was het Hof van Amelgem, nu 'Groot Amelgem', in 1554 beschreven als 'thoff van Amelgem metten schueren, stallen, ende andere edificien daer op staende, met allen de winnenden landen, beempden, wateren, vijveren, opgaende boomen, bosschen ende allen zynen anderen toebehoirten, groot tsamen badft dan hondert ende twintich bunderen winnents lants, gelegen in drye velden; ende die weyden oft meerschen, groot bat dan vijfthien bunderen'. Volgens de abdijkroniek werden de gebouwen heropgebouwd onder abt Ch. Outers (1613-1647) na de verwoesting tijdens de troebelen op het einde van de 16de eeuw.

Op de figuratieve kaart met de eigendommen van de abdij van Grimbergen (uit het Caertboek van de abdij, 1701, figuur §§§) zijn de beide hoeves en de kapel duidelijk herkenbaar. De toegang naar Groot Amelgem liep aan de zijde van Klein Amelgem, en tussen beide hoeves bevond zich een plein. De vijvers van Vijverblock zijn prominent aanwezig, met een dwars lopende dijk tussen het kleinere noordelijke deel en de grotere zuidelijke vijver. Aan de zijde van de beek is ook nog een kleine driehoekige vijver ingetekend. Graslanden zijn aanwezig rond Groot Amelgem, in de vallei van de Amelvonnebeek en in het valleitje van het Vossenhol. Het huidige wegenpatroon is dan al aanwezig. Het merendeel van de gronden binnen de huidige beschermingsperimeter was eigendom van de abdij. In het westen zijn ook de eigendommen van o.a. 'Den heer Hagens' vermeld.

Groot Amelgem vormt nog steeds de zetel van een landbouwbedrijf, hetgeen bijdraagt tot de authenticiteit van de site. Groot Amelgem en Klein Amelgem vormen een uniek voorbeeld van een ontdubbeling van een landbouwbedrijf op het einde van de 17de eeuw, zonder evenwel van eigenaar te veranderen. De abdij van Grimbergen bleef namelijk eigenaar van beide pachthoven. De splitsing was het gevolg van de gewijzigde landbouwmethoden, meer bepaald het verlaten van het drieslagstelsel.

Tijdens de Franse Revolutie werd de hoeve die tot dan eigendom was van de abdij, aangeslagen als kerkelijk goed en verkocht. Het volledige domein Amelgem werd toen aangekocht door de familie d'Hoogvorst die het via openbare verkoop opnieuw verkocht in 1894. Vandaag bestaat de hoeve uit verspreide losse bestanddelen uit de 17de-18de eeuw: een boerenwoning uit de 17de eeuw, gelegen ten westen van het aarden erf en een 18de-eeuwse stalvleugel ten noorden, de alleenstaande langsschuur (1636) - de zogenaamde Duivelsschuur - ligt ten zuidoosten van het erf en het bakhuis ten oosten. De hoeve bevindt zich in een bewaarde landbouwcontext en is nog steeds in bedrijf.

Hoeve Klein Amelgem is vandaag een middelgrote gesloten hoeve waarvan de diverse onderdelen voornamelijk dateren uit de 18de en 19de eeuw met een grote 1776 gedateerde langsschuur. De hoeve bevindt zich in een bewaarde landbouwcontext in de vallei en werd eind 17de eeuw afgescheiden van de hoeve Groot Amelgem. Ze is actueel niet meer in landbouwgebruik.

De oudste vermelding van de kapel van Amelgem, vermoedelijk ontstaan als een domaniale kerk, klimt op tot de 12de eeuw. De abdij bezat al in 1155 het "altare de Amalrengem", de huidige kapel van Amelgem, die de zetel was van een niet onbelangrijke, zelfstandige parochie en waarvan de oorsprong wellicht teruggaat tot een Karolingische "eigenkerk". Op dat moment bezat de abdij ook al andere goederen, met name landerijen, weiden en twee watermolens. In 1287 werd Amelgem een afhankelijkheid van Meise. Vanaf de 14de eeuw werd het gehucht kerkelijk samengevoegd met Oppem.

De huidige kapel werd gebouwd in 1637 ten tijde van prelaat Christophorus Outers (1613-1647), ter vervanging van een oudere kapel die bouwvallig was geworden. Met de Franse Revolutie werd de kapel geschonken aan de nieuwe gemeente Oppem, gevolgd door Brussegem en Meise.

Een beschrijving van het Caertboek van de Abdij van Grimbergen spreekt van een kapel en de “boomgaert”,

Waarschijnlijk heeft de kapel vroeger gedurende lange tijd open in het landschap gestaan en dateert de aanwezigheid van een ring van opgaande bomen rond de kapel van het einde van de 19e eeuw3. Voorafgaand aan de esdoorns stonden populieren rond de kapel, die op ca. 40-jarige ouderdom eind augustus 1935 gekapt werden. Kort voordien was er verzet gerezen tegen de kapping, maar toen de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen eind augustus een brief schreef om het behoud te bepleiten waren de bomen al gekapt. In april 1936 wordt gevraagd om nieuwe bomen rond de kapel aan te planten. Vermoedelijk is dat in het najaar van 1936 of 1937 (de viering van het 300-jarige bestaan) gebeurd. Bij de opstart van de beschermingsprocedure wordt in 1952 gesproken over ‘Acacias en Plataanbomen’ rond de kapel. Een Robinia staat nog voor de kapel en de esdoorns lijken per vergissing voor platanen gehouden te zijn (schrift med. J. Van Ormelingen).

De ouderdom van de esdoorns (althans de geknotte bomen) zou daarmee ca. 85 jaar zijn. De 2 niet geknotte bomen werden waarschijnlijk in een latere fase tussengeplant.

3 schrift.med. L. Verboven;
** Het beeld van een vrijstaande kapel op een heuvel herken je op de aquarel dat een tafereel weergeeft van de kapel in de 18e eeuw (artikel van Michel Vandenbrock dd 8/1987).*
** In 1937 bij de 300 jarige viering van de kapel was de kapel ook nog goed zichtbaar (zie foto's abdijarchief)*
** De schilder Edwin Ganz die leefde van 1871-1948 schilderde de kapel met wellicht populieren er rond. Dit is het eerste beeld met bomen rond de kapel.*
** In het artikel van 1949, gepubliceerd in De Toerist, staat een foto en een beschrijving: ‘De kapel die troont op haar heuvel’.*
** Het artikel uit 1971 (in het Frans) spreekt van ‘peupliers’ (populieren) rondom de kapel.*
** Pas in een artikel uit 1981 van Gladys Guyot spreekt men van ‘erables’ (esdoorn) rond de kapel.*

Figuur 6. Villaretkaart (ca. 1740)

Het landbouwareaal met een oppervlakte van ongeveer 135 ha vormde één aaneengesloten blok, in het noorden begrensd door de Heerbaan, in het zuiden door de Amelvonnebeek. De oude veldindelingen met namen als Vijverblock, Lindevelt, Grote Cabbeeck, Kleine Cabbeeck en Lang Eussel leven nog altijd door in de kadastrale bescheiden.

In het westelijk deel van de ankerplaats liggen nabij de Amelvonnebeek het Kasteel van Ossel en het Hagenkasteel. In het oostelijk deel liggen diverse hoeven, o.a. Groot en Klein Amelgem, de Duivelschuur alsook de oude molen van Amelgem.

De landschappelijke structuren zijn al ruim vijfhonderd jaar niet meer gewijzigd. Het gebied van Amelgem tot Ossel heeft een nog grotendeels ongerept landelijk karakter met contrasten tussen open kouters en diep ingesneden colluviale dalen van de Hammervonnisbeek en de Molenbeek die ter hoogte van het 3-gemeentenpunt Merchtem-Wemmel-Meise samenvloeien in de Amelvonnebeek. Het vormt een ongerepte visuele eenheid die de intrinsieke waarde van de in het gebied gelegen monumenten nog versterkt.

De beekdalen zijn zeer drassig en vaak bebost, soms worden ze door afgetekende taluds begrensd. Holle wegen komen slechts zeer fragmentair voor. Talrijke bronnen kunnen in hun omgeving gesitueerd worden. Op de heuvelruggen komen verspreide bosjes en bomenrijen voor.

Het gebruik als landbouwlandschap komt sterk naar voor uit de verschillende opeenvolgende historische kaarten. Op de 18e eeuwse kaarten (Villaretkaart en Ferrariskaart) komt het onderscheid tussen het open kouterlandschap en het veel meer gesloten valleilandschap, waar de hooibeemden en weiden begrensd werden door hagen die ook als veekering dienst deden, mooi tot uiting. Het weerspiegelt ook de landschappelijke structuur: in de bredere vallei van de Amelvonnebeek was aan weerszijden van de beek plaats voor graslanden, waar er in de meer ingesloten en smallere valleitjes van de zijlopen de ruimte veel beperkter was. Het zijvalleitje van Vossenhol wordt V-vormig weergegeven, met een brede basis waarin ook bomenrijen aanwezig zijn. Kleine bosjes maakten mee deel uit van het valleiland-

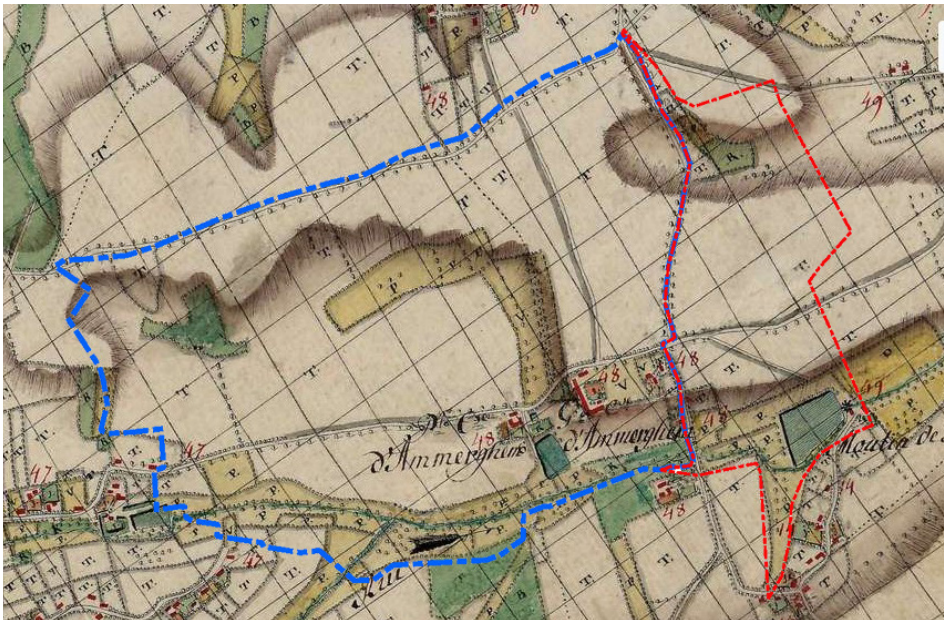

Figuur 7. Oostenrijkse kaart (1764-1771) (bron: https://mapire.eu/)

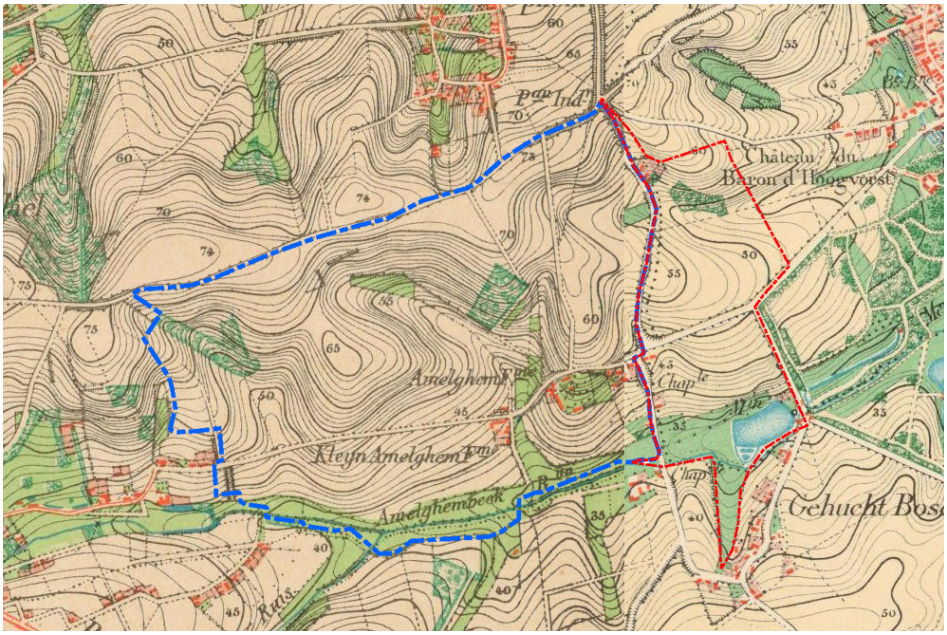

Figuur 8. Militair topografische kaart 1873 (bron: Cartesius)

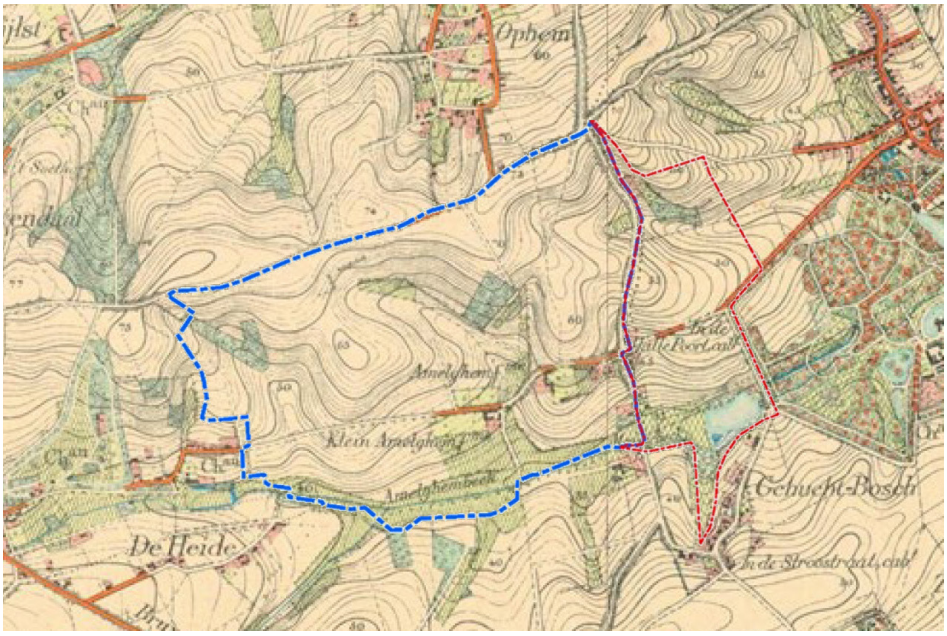

Figuur 9. Militair topografische kaart 1902 (opname 1895, bron: Cartesius)

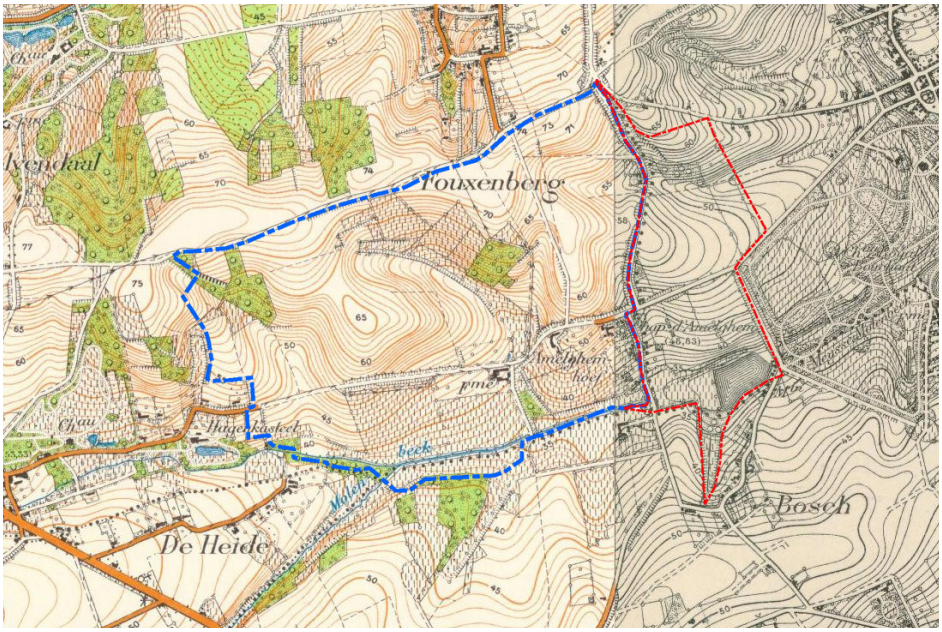

Figuur 11. Topografische kaart 1939 (bron: Cartesius)

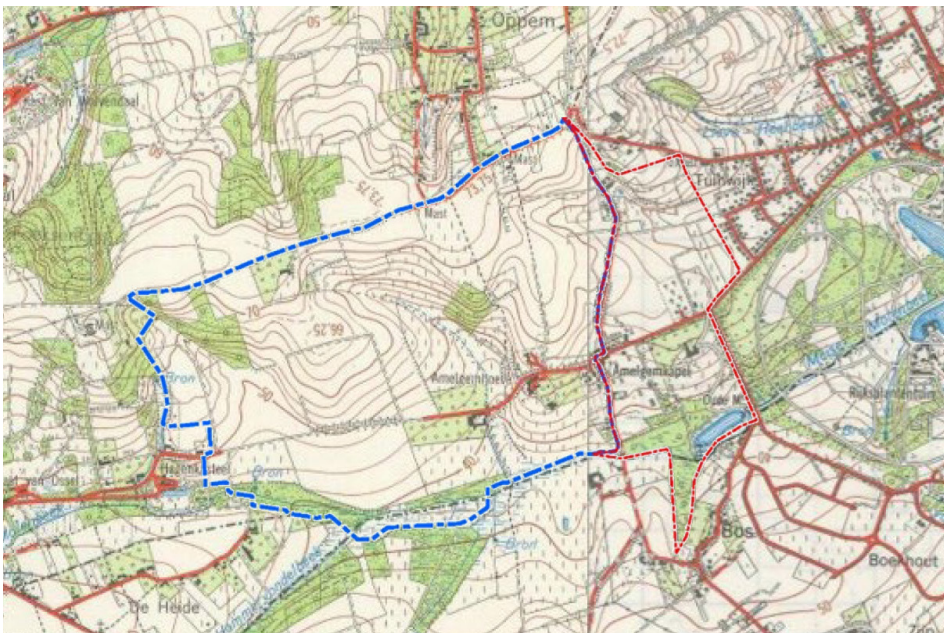

Figuur 10. Kaart NGI 1961.

schap, zowel langs de beek als aan de zijloopjes. De aanwezigheid van vijvers aan Vijverblock (3 afzonderlijke vijvers) en aan de Amelgemmolen (visvijvers?) valt ook op, en ten noord-westen van Groot Amelgem is een poel ingetekend.

Hetzelfde landschappelijke beeld blijft op de kaarten (Buurtwegen, ca. 1840; Vandermaelen ca. 1854; kaarten Militair Geografisch Instituut en Nationaal Geografisch Instituut) grosso modo aanwezig tot de tweede helft van de 20e eeuw, zij het dat de vijvers uit het kaartbeeld verdwijnen. Op Vandermaelen is nog een kleine rechthoekige vijver ingetekend tussen de twee hoeves, maar de grote vijvers zijn dan al omgezet naar akker en weiland. Rond 1850 zien we een maximaal akkerareaal: zelfs te vochtige percelen worden nog als akker bewerkt omwille van de grote vraag naar akkergewassen. Met de import van goedkoop graan uit Amerika (eind 19e-eeuw) neemt het graslandaandeel en het belang van de veeteelt stelselmatig toe.

In de tweede helft van de 20e eeuw komen er enkele vrijstaande gebouwen bij, 2 aan de zuidzijde van de Heirbaan en 1 ten noorden van Groot Amelgem, en 1 langs de Bosweg en noorden van de Amelgemmolen. De directe omgeving van deze bebouwingen evolueerde sindsdien van een zeer open naar een veeleer gesloten karakter.

De omgeving van de kapel vernaderde door de eeuwen heen ook van een open naar een veeleer gesloten omgeving. In eerdere studies (Van den Broeck 1987, Delestre & Lindemans 1948) wordt aangehaald dat er zich reeds in 1202 en ook nog in 1752 een (open) kerkhof bevond aan de (voorloper van de huidige) kapel.
Bij de 300 jarige viering van de kapel in 1937 was de kapel ook nog goed zichtbaar (cfr. foto's in het abdijarchief).
Voorafgaand aan de huidige esdoorns (waarvan pas in 1981 sprake is) zouden er populieren rond de kapel gestaan hebben.
Pas in een artikel uit 1981 (Guyot 1981) spreekt men van 'erables' (esdoorn) rond de kapel.

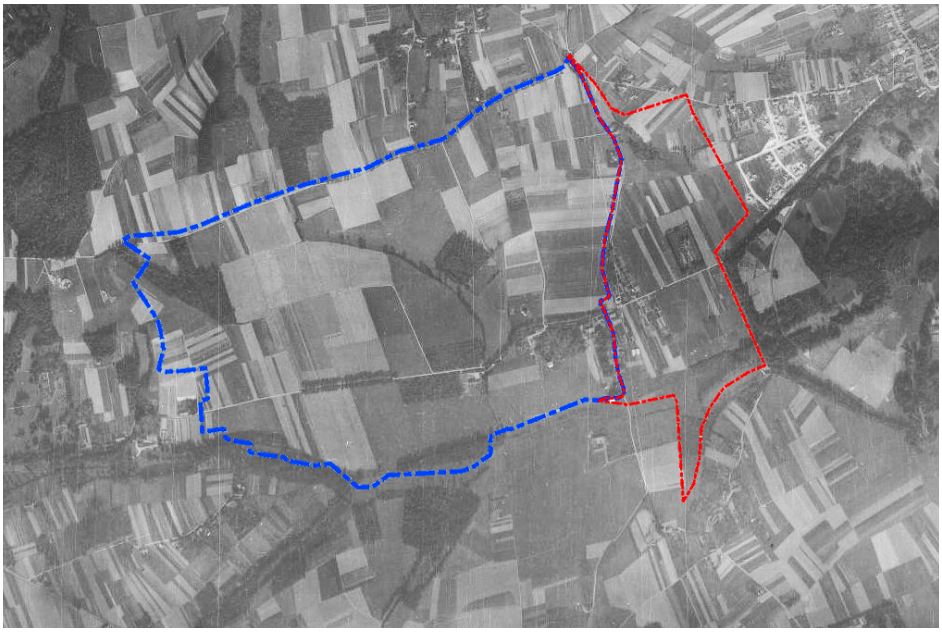

Figuur 12. Luchtfoto 1952 (bron Cartesius)

In het uitbreidingsgebied van het beheersplan ontwikkelde zich een kleine wijk (Kapellenhoek), en werd ook het kerkhof aangelegd.

Het gebied kende steeds een overheersend agrarisch karakter. Na WO II en zeker gedurende de laatste 50 jaar zijn de landbouwmethoden onderhevig geweest aan grote veranderingen op het vlak van mechanisatie en productiemethoden, wat resulteerde in een evolutie naar steeds grotere percelen. De luchtfoto's 1971, 2003 en 2019 geven hiervan een duidelijk beeld.

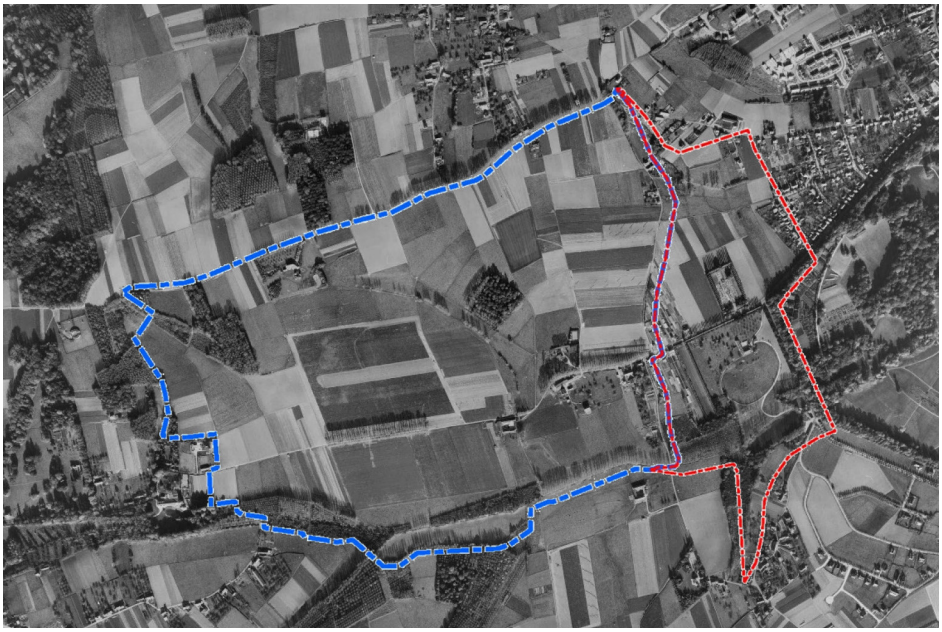

Figuur 13. Luchtfoto 1971 (bron Cartesius)

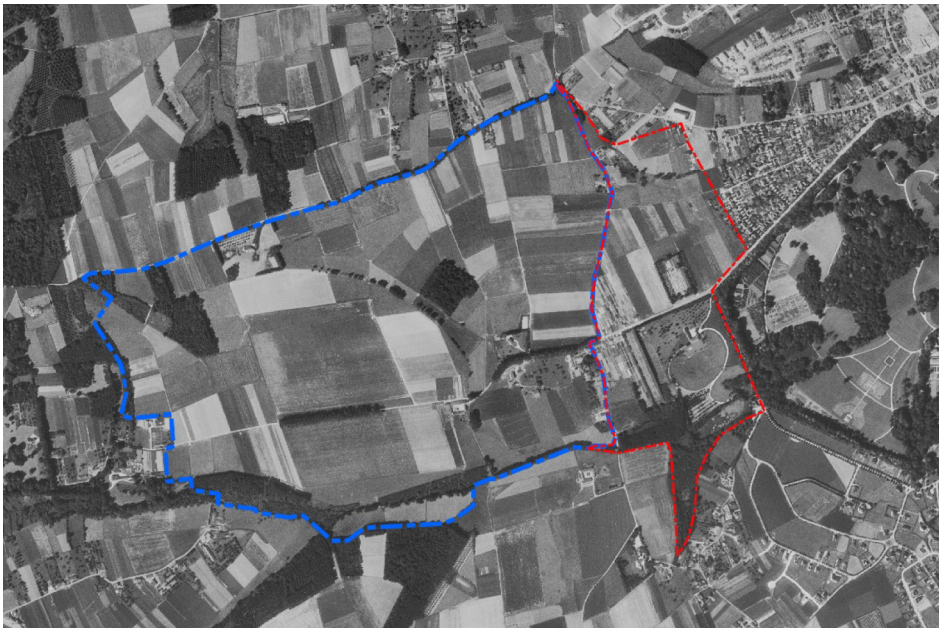

Figuur 14. Luchtfoto 1971 (bron: Geopunt)

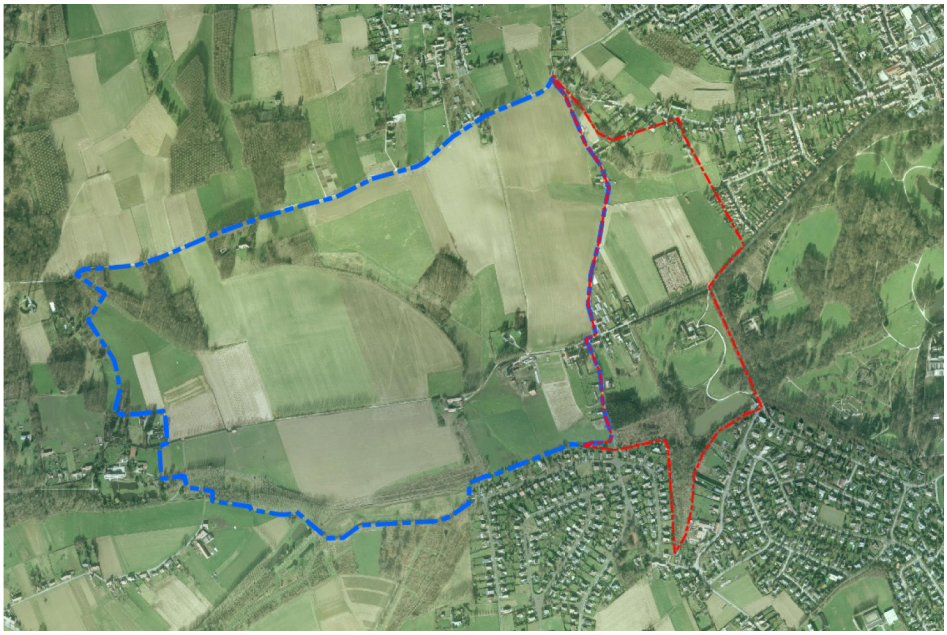

Figuur 15. Luchtfoto 2000-2003

Figuur 16. Luchtfoto 2019

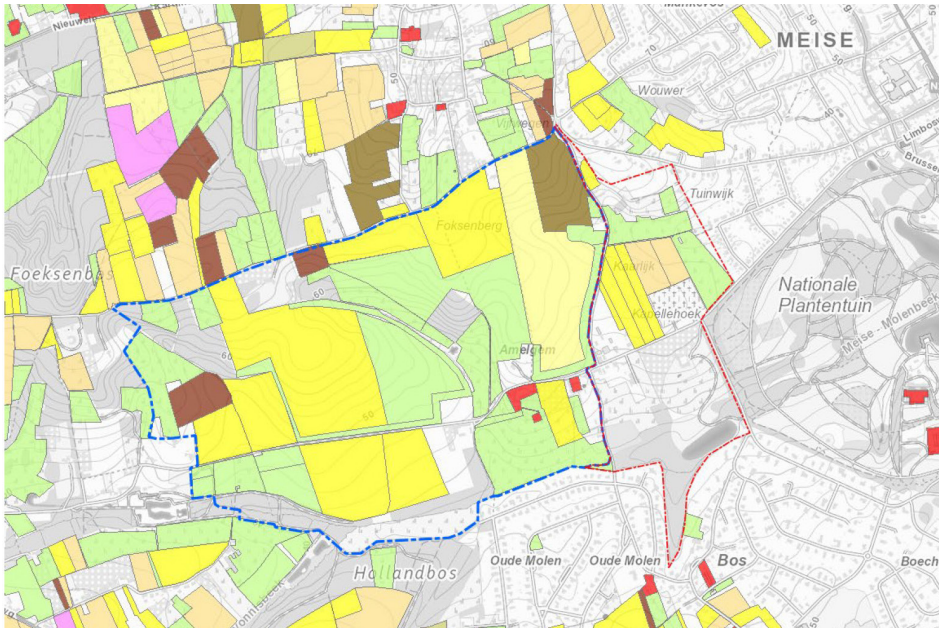

Figuur 17. Landbouwgebruikspercelen 2008 (bron: Geopunt)

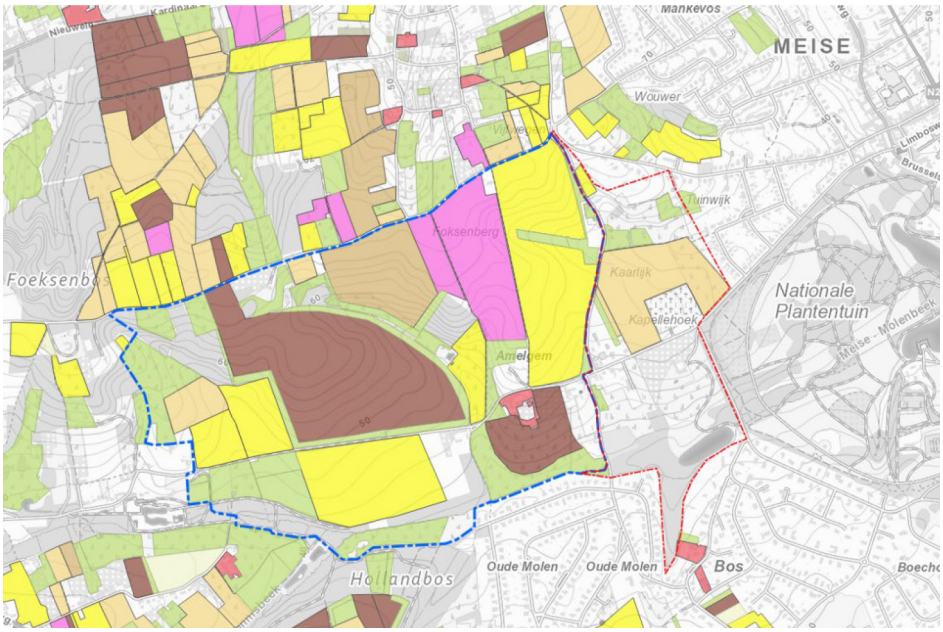

Figuur 18. Landbouwgebruikspercelen 2018: verdere evolutie naar akker ipv grasland (lichtgroen) (bron: Geopunt)

Deze evolutie toont zich ook in de recentere lagen van de landbouwgebruikspercelen (digitaal beschikbaar vanaf 2008). Daarbij valt ook een snelle verschuiving op van grasland naar akkerbouw in het centrale gedeelte van het beschermde landschap, waarbij ook landschappelijke structuren werden aangetast, wat door vele betrokkenen wordt gemeld. Veranderingen die tegenstrijdig zijn aan het beschermingsbesluit worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed in kaart gebracht en opgevolgd.

3. INVENTARISATIE

3° een inventarisatie van de erfgoedelementen binnen de afbakening. De huidige toestand wordt geïllustreerd met recente plannen en foto's die een duidelijk beeld geven van het onroerend erfgoed of erfgoedlandschap;

Bij de inventarisatie wordt een overzicht gegeven van de beleidsmatige en de ruimtelijk fysieke context, en worden de relevante erfgoedelementen en -waarden besproken. De actuele toestand, het gebruik en eventuele knelpunten worden besproken.

3.1 BELEIDSMATIGE CONTEXT

3.1.1 Ruimtelijke bestemming

Er zijn slechts een beperkt aantal ruimtelijke bestemmingen binnen de contouren van het beheersplan.

Op het gewestplan Halle-Vilvoorde-Asse heeft het voorgestelde landschap volgende bestemmingen:

- landschappelijk waardevol agrarisch gebied, neemt het grootste deel in beslag. Met uitzondering van de centrale noord-zuid gerichte slenk aan Vossenhol werd de agrarische bestemming ook herbevestigd (HAG).
- bosgebied, bosje aan Vossenhol
- parkgebied, smalle strook langsheen de westelijke en zuidelijke grens van het landschap, en ook verder doorlopend in de Nationale Plantentuin
- natuurgebied, smalle strook langsheen de Amelvonnebeek.
- openbaar nut, in de uitbreidingszone ter hoogte van het kerkhof.

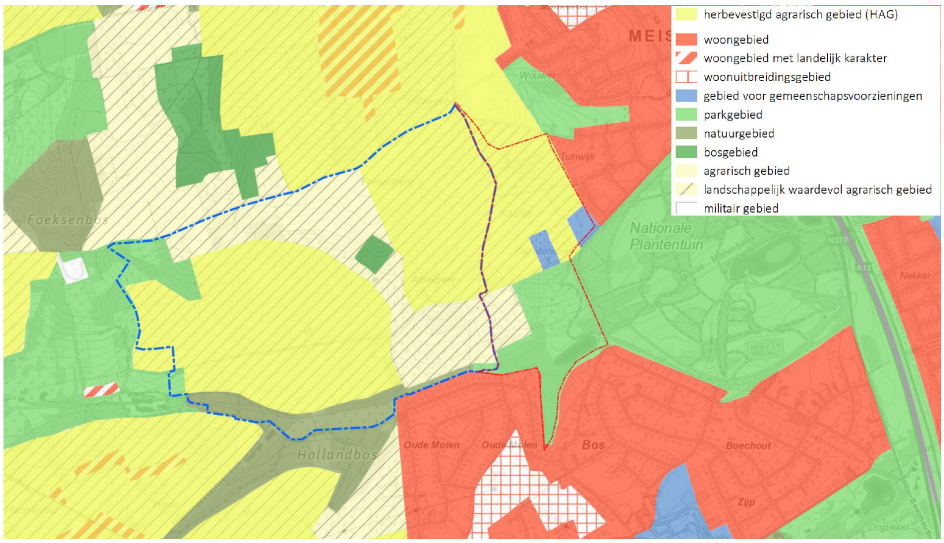

Figuur 19. gewestplan + herbvestigd agrarisch gebied

3.1.2 Gemeentelijke Ruimtelijke Structuurplannen (GRS)

Meise

Het GRS Meise (2006) geeft volgende karakterisering voor de deelruimte 4 - Amelvonnebeekvallei:

Dit valleigebied ligt in het zuiden van de gemeente Meise. De noordelijke grens wordt gevormd door de kern Meise en het woonlint Groendal, de wooncluster Amelgem en het gave landschap Foksenberg. In het zuiden door het bebouwd gebied van buurgemeenten Wemmel en Grimbergen (Strombeek).

Volgende elementen maken deel uit van de bestaande ruimtelijke structuur van dit gebied:

- De Nationale Plantentuin heeft zijn gekende vorm en ligging en van bovengemeentelijk belang
- Het park Drijtoren grenst in het westen aan de A12, in het noorden aan het bebouwd gebied van de kern Meise en in het zuiden aan de wijk de Nekker.
- De wooncluster Amelgem in het oosten grenzend aan de Nationale Plantentuin, in het zuiden door de Amelvonnebeekvallei en in het noorden omgeven door open-ruimte.
- De wijk de Nekker ligt in het zuiden van de gemeente Meise, gedeeltelijk op grondgebied van de gemeente Grimbergen. Ten noorden wordt deze wijk begrensd door de Drijtoren, ten oosten door de Maalbeekvallei en open ruimte op grondgebied van Grimbergen, in het zuiden aan het bebouwd gebied van Wemmel en in het westen aan de A12.
- De Amelvonnebeekvallei (Amelgem) ligt volledig in het zuiden van de gemeente Meise en gedeeltelijk op buurgemeente Wemmel. In het noorden wordt ze begrensd door een gaaf landschap en in het zuiden door het bebouwd gebied van buurgemeente Wemmel. In het oosten grenst ze aan de Nationale Plantentuin waar ze in het park wordt opgenomen en in oostelijke richting, op grondgebied van buurgemeente Grimbergen, overloopt in de Maalbeekvallei.

De vallei wordt gewaardeerd als één van de zeer waardevolle gebieden van Meise: waardevolle gebieden zijn de gebieden die in hun bestaande toestand nog weinig aangetast zijn door menselijke activiteiten. In deze gebieden overheerst de natuur, menselijke activiteiten zijn er slechts gering aanwezig.

De conclusie dat het gebied van Amelgem als natuurgebied geklasseerd dient te worden wordt uitgesproken, en verder uitgewerkt in de vorm van de bespreking van een ecoverbindingsgebied tussen Foksenberg en de Nationale Plantentuin:

Dit is het gebied met de Amelvonnebeek van de Foksenberg, Foeksenbos, kasteel Wolvendeel en Ossel en de Nationale Plantentuin van Meise.

Dit gebied wordt geselecteerd in aanvulling en versterking van de beekvalleigebonden natuurlijk gebieden in de natte sfeer van provinciaal niveau. Dit ecoverbindingsgebied moet zorgen voor een verbinding tussen de Molenbeek-Zijpvallei en de Amelvonnebeek.

Het ecoverbindingsgebied moet zorgen voor een verbinding tussen de verschillende boseenheden die deel uitmaken van de beekvalleien. Dit dient zodanig te gebeuren dat de connectiviteit en soortenuitwisseling tussen de beekvalleien bevorderd wordt en dat er een grotere landschappelijke verwevenheid tussen de verschillende bovenlopen tot stand gebracht wordt.

Het ecoverbindingsgebied Molenbeek-Amelvonnebeek met het gaaf agrarisch gebied Foksenberg wordt weerhouden als onderdeel van dit gebied. Dit is een belangrijk gebied op het vlak van landbouw en tevens een historisch waardevol relictlandschap met de aanwezigheid van bosrestanten, een dreef, historische sites, hoogstamboomgaard, holle weg, KLE's temidden van intens gebruikte akkers en beekbegeleidende weiden.

Het toekomstig ruimtelijk beleid op het vlak van natuur omvat volgende elementen:
- Beheer, aanleg en stimuleren van bos en KLE's en heraanplant van het bos van de Pastorie van Oppem;
- Tegengaan van aantasting van natuurwaarden;
- Tegengaan vermindering waterbuffercapaciteit;
- Uitbouw zacht recreatief netwerk in het kader van een recreatieve functie.

Een andere entiteit die tot dit ecoverbindingsgebied behoort, zijn de bossen van Amelgem-Oppem, tussen de K. Sterckxlaan, de grens en de Nationale plantentuin. Dit gebied is eveneens een historisch waardevol relictlandschap en omvat een eiken-haagbeukenbos, een eikenbos en populierenaanplanten temidden van landbouwgronden.
- Het toekomstig ruimtelijk beleid op het vlak van natuur omvat volgende elementen:
- Aankoop(subsidie) natuur- en bosgebied;
- Beheer, aanleg en stimuleren van bos en KLE's;
- Tegengaan van aantasting van de natuurwaarden en landschapswaarden;
- Uitbouw zacht recreatief netwerk in het kader van een recreatieve functie.

Onderstaande figuur geeft de gewenste ruimtelijke structuur voor de vallei, waarbij voor het gedeelte ten westen van de A12 volgende doelstellingen worden aangegeven:

Dit is het gedeelte van de vallei rondom de Amelvonnebeek ten westen van de A12. Deze vallei is gelegen in het zuiden van de gemeente Meise op de grens met Wemmel, palend aan gaaf agrarisch gebied Foksenberg en in het verlengde van de beek aan de Nationale Plantentuin.

Het ruimtelijk beleid is op het volgende gericht:

- Maximale verweving met het gaaf agrarisch gebied Foksenberg;
- Integreren van het gemeentelijk beekvalleienbeleid in navolging van de actiepunten van het GNOP;
- Verhogen van de natuurwaarde van de aanwezige bossen;
- Implementeren van een natuurlijk overstromingsgebied voor waterbuffering.

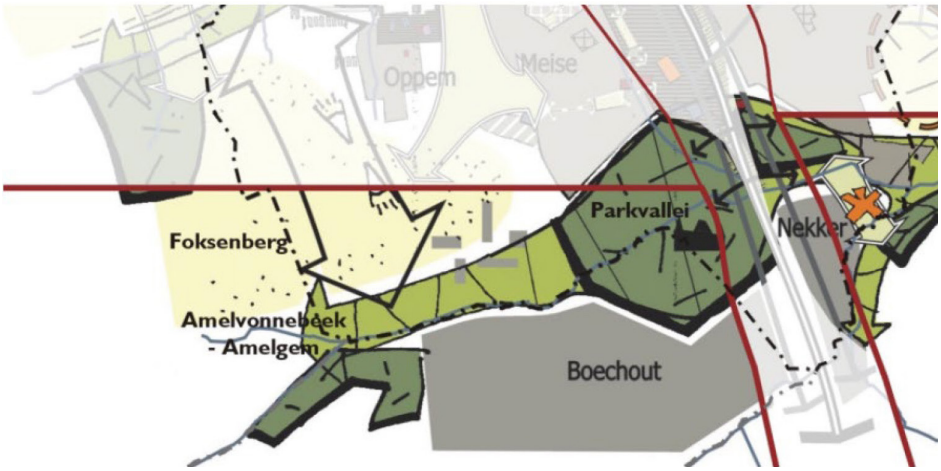

Figuur 20. gewenste ruimtelijke structuur voor deelruimte 4 - Amelvonnebeekvallei

Figuur 21. gewenste ruimtelijke structuur voor deelgebied 5 – zuidelijk reliëfrijk gebied

In het GRS Merchtem (Grontmij 2013) maakt het projectgebied deel uit van het 'zuidelijke reliëfrijke gebied'. Specifiek wordt vermeld:

Het landschap in het zuidelijk landbouwgebied is veel heuvelachtiger dan in het noorden van de gemeente Merchtem. Op enkele van deze heuvels, vooral in het oosten van dit deelgebied, komen bossen voor (Foeksenbos – Ossel – Amelgem). Dit boscomplex is gedeeltelijk op het grondgebied van de gemeente Meise gelegen. Het Foeksenbos vormt een aaneengesloten natuurgebied samen met het kasteelpark Wolvendael en de kasteelparken van Ossel (de Warande en het Hagenkasteel), en met een kleiner bosje Wolvendael. De omgeving van deze bossen is geselecteerd als mogelijk locatie voor bosuitbreiding.

Tussen dit boscomplex en de verschillende natuurlijke elementen dient men lokale natuurverbindingen proberen te creëren. Hier kunnen maatregelen zoals perceelsrandbegroeiing, bermbeheer, instandhouding van holle wegen, natuurlijke inrichting van de beken en kleine bosuitbreidingen voor zorgen. Beheerovereenkomsten met landbouwers kunnen ervoor zorgen dat dergelijke maatregelen ook effectief worden gerealiseerd.

De bestaande gehuchten en woonlinten kunnen behouden blijven, zonder uit te breiden binnen agrarisch gebied.

Binnen de gewenste natuurlijke structuur selecteert de gemeente in het bindende gedeelte:

- De valleien van de Grote Molenbeek, de Lindebeek, de Kwetstenbeek, de Amelgemse Molenbeek, de Molenbeek van Wolvertem, de Amelvonnesbeek en de Vondelbeek als dragers van de natuurlijke structuur, maar met respect voor de aanwezige landbouw.
- Vijf boscomplexen als zoekzones voor bosuitbreiding, zijnde Foeksenbos-Ossel-Amelgem, Troybroek, Blakenberg, Heidebos en Broevinkbos aan de Vondelbeek. Bij bosuitbreiding moet bij voorkeur gezocht worden naar gronden die minder waardevol zijn voor de landbouw

Wemmel

Het GRS voor Wemmel (SumResearch2011) vermeldt de Amelvonnebeek - helemaal in het noorden van de gemeente – als natuurverbindingsgebied, waar ook een aantal maatregelen voor worden meegegeven, zoals het stimuleren van inheemse beplanting langs de beek, de kwalitatieve inrichting van het valleigebied, het oplossen van de overstromingsproblematiek en het behoud en versterken van de Nationale Plantentuin.

Conclusie: Uit de verschillende GRS komt dus zowel de waardering voor het open landbouwgebied tot uiting, inclusief het agrarische gebruik, als de wens om de natuurlijke verbindingen tussen de groene elementen van Foeksenbos en Amelvonnebeekvallei, en in de Amelvonnebeekvallei zelf, te versterken in functie van het bereiken van een duurzame groenstructuur en ecologische verbinding. De omgeving van Foeksenbos – Ossel - Amelgem wordt specifiek genoemd als mogelijke locatie voor bosuitbreiding.

3.1.3 Erfgoed

De omgeving van Amelgem hoort tot de Zandleem- en leemstreek, en hoort bij de indeling naar traditionele landschappen tot het 'Land van Asse'. De indeling steunt op zowel fysische en natuurlijke kenmerken zoals reliëf en bodemgesteldheid, als op cultuurlandschappelijke kenmerken zoals bewoningsvormen, landgebruik, percelering en landschapstype.

Volgens de 'De atlas van de relicten van de tradionele landschappen – Provincie Vlaams-Brabant' opgemaakt door Prof. Dr. M. ANTROP, lic. J. JANSSENS (juli 2000) ligt het voorgestelde landschap in de Relictzone 'Foeksenbos – Ossel – Amelgem – Nationale Plantentuin – Hollandveld' - R20034, in de landschapsatlas omgevormd tot de ankerplaats 135070 Amelgem-Ossel).

De erfgoedwaarden van deze ankerplaats, waarin de samenhang met de plantentuin duidelijk wordt gemaakt, worden in de fiches als volgt omschreven:

<u>Wetenschappelijke erfgoedwaarden</u>
De nationale plantentuin van Meise bezit een rijke botanische verzameling.

<u>Historische erfgoedwaarden</u>
De relictzone is een uitgestrekt gebied waar naast de valleitjes met hun gesloten karakter de tussenliggende hoger gelegen kouters weinig veranderd zijn ten opzichte van de toestand ten tijde van Ferraris. Het tuinpark van het Kasteel van Bouchout is na Ferraris nog uitgebreid. De serres dateren van net voor WO II.

Op het interfluvium van de Molenbeek en de Hammervonnisbeek loopt de Romeinse baan, waarschijnlijk een deel van de Romeinse heirbaan Asse-Mechelen.

Te Wolvendaal is het 19de eeuws kasteel omgeven door een uitgestrekt park met wandeldreven en vijvers. De gehuchten Ossel, Vijlst, Wolvendaal en Amelgem (zie ook ankerplaats Amelgem) behielden allen hun landelijk karakter. De dorpskern van Ossel is van Gallo-Romeinse oorsprong.

Esthetische erfgoedwaarden

De Nationale Plantentuin is een prachtig park met heel wat inlandse en uitlandse bomen en struiken met middenin de waterburcht van Bouchout. De oudste delen zijn 12de eeuws.

Amelgem heeft een aantal prachtige hoeves en een watermolen in een authentieke omgeving met holle wegen.

Het dorp Ossel met haar landelijk karakter heeft een gotische kerk en een aantal mooie vierkantshoeves, waaronder het Torenhof.

Sociaal-culturele erfgoedwaarden

Educatieve waarde op het vlak van botanie.

Figuur 22. Situering van de traditionele landschappen (gekleurde invulling met naamgeving in zwart), ankerplaatsen (rode stippellijn perimeters, met naamgeving in rood) en beschermde erfgoedelementen (zwarte omlijningen) in de ruime omgeving van Amelgem:

In de nabijheid van het beschermde landschap situeert zich nog andere beschermd erfgoed:

ID	naam	type	locatie	bescherming
7	Hoeve Groot Amelgem	Beschermd monument	Amelgemstraat 5 (Meise)	3/17/1998
12	Hoeve Klein Amelgem	Beschermd monument	Amelgemstraat 7 (Meise)	3/17/1998
529	Parochiekerk Sint-Martinus	Beschermd monument	Brusselsesteenweg 1 (Meise)	3/25/1938
546	Pastorie Sint-Martinusparochie	Beschermd monument	Brusselsesteenweg 44 (Meise)	2/20/1939
557	Hoeve Haeck met omgeving	Beschermd stads- of dorps-gezicht, intrinsiek	Brusselsesteenweg, Onze Lieve Heerweg (Meise)	9/7/1979
560	Parochiekerk Sint-Stephanus	Beschermd monument	Oppemkerkstraat 1 (Meise)	10/9/1948
564	Kapel Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte	Beschermd monument	Amelgemstraat zonder nummer (Meise)	4/19/1955
573	Pastorie Sint-Stephanusparochie	Beschermd monument	Processieweg 1 (Meise)	10/14/1976
600	Pastorie Sint-Stephanusparochie: tuin	Beschermd cultuurhistorisch landschap	Processieweg 1 (Meise)	10/14/1976
1337	Nationale Plantentuin van België	Beschermd cultuurhistorisch landschap	Meise (Meise), Wemmel (Wem-mel)	8/9/1967
9789	Villa De Kleine Brink met tuin en boomgaard	Beschermd monument	Lindendreef 14 (Wemmel)	6/8/2015

3.1.4 Strategisch Project Groene Noordrand

Situering

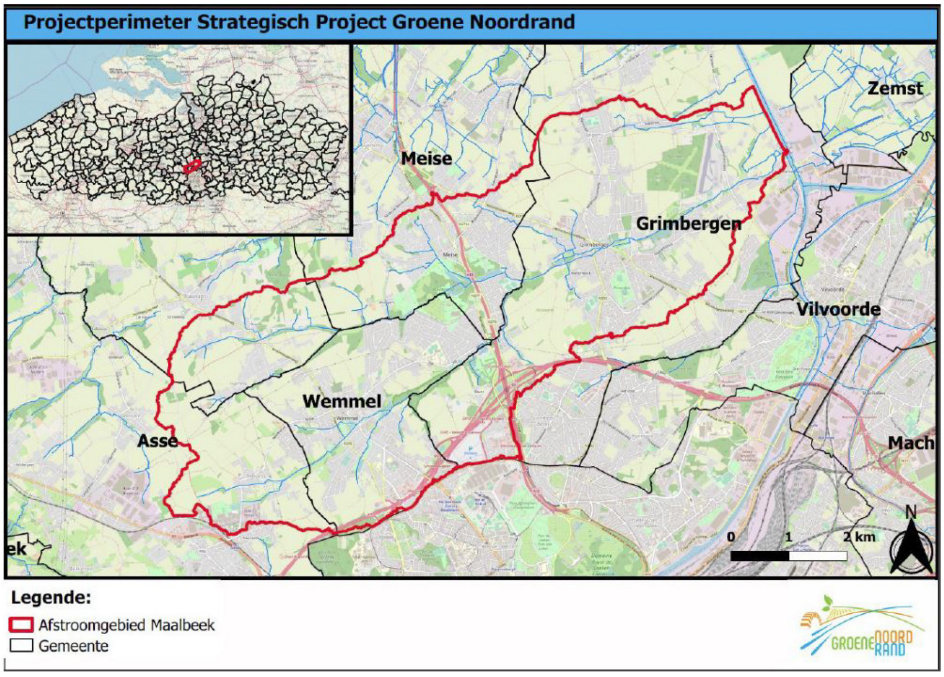

Algemene doelstelling en situering:

Het Strategisch Project Groene Noordrand beoogt de uitbouw van een duurzaam, leefbaar, beleefbaar en veerkrachtig open ruimte gebied in de Noordrand rond Brussel, met een groen-blauw-oranje netwerk (natuur-water-recreatie) dat zich uitstrekt over het stroomgebied van de Maalbeek.

Het projectgebied 'Groene Noordrand' bevindt zich in het noordwestelijk openruimtegebied boven Brussel, gevormd door de Maalbeekvallei en omliggende kouters (circa 3.900 ha). Het strekt zich uit over de gemeenten Asse, Wemmel, Meise en Grimbergen. De Groene Noordrand grenst ten westen aan Zellik, ten oosten aan Vilvoorde.

Binnen het project worden 6 thema's naar voor geschoven, geformuleerd in onderstaande strategische doelstellingen:

- D1: Creëren van een groen netwerk: natuur verbinden en landschapskwaliteit in het gebied verhogen op micro- en mesoschaal.
- D2: Creëren van een blauw netwerk: kleinschalige waterbuffering en waterbeheer in het algemeen afstemmen en optimaliseren op micro- en mesoschaal.
- D3: Creëren van een oranje netwerk: kwalitatieve recreatieve en functionele verbindingen uitbouwen, vb. langs natuurlijke dragers, onroerend erfgoed,…
- D4: Het duurzaam verweven van landbouw met andere landschappelijke functies op de kouters.
- D5: Grote infrastructuurprojecten (o.a. Brabantnet, R0,…) als kans aangrijpen tot ontsnippering (natuur, recreatief,…) en tot landschappelijk integreren en verbinden.
- D6: Via een verhoogd ruimtelijk rendement naar een verminderd ruimtebeslag: pilootprojecten in realisatie van Beleidsplan Ruimte Vlaanderen.

Een groot deel van het projectgebied van de Groene Noordrand binnen Meise, valt samen met het Beschermde Landschap 'Amelgem'. Het gaat om een ongerept abdijdomein van de Norbertijnen van Grimbergen, dat op een unieke manier qua structuur, omvang en functie bewaard is gebleven rond zijn drie polen, de kapel van Amelgem en de twee hoeves (Groot & Klein Amelgem). Het gebied van Amelgem tot Ossel heeft een nog grotendeels ongerept landelijk karakter met contrasten tussen open kouters (oa. Foksenberg) en diep ingesneden colluviale dalen van de Amelvonnebeek en zijriviertjes, met vergezichten op Brussel. Ten westen & noorden van de Foksenberg (landbouwkouter) ligt een bosrijk gebied met het Foeksenbos en de kastelen van Wolvendael en Ossel (gemeente Merchtem). Ten zuiden van de Foksenberg ligt het groenblauwe valleilint langsheen de Amelvonnebeek, die doorheen de Plantentuin van Meise, eveneens Beschermd Landschap, stroomt, onder de A12, om ter hoogte van het Nekkerbos (grens Meise-Grimbergen) uit te monden in de Maalbeek.

Het behoud en versterken van de open ruimte; de doorwandel- & fietsbaarheid (toeristisch-recreatief en functioneel), over de Romeinse Heirbaan, de Kaarlijkstraat, … als over de tussenliggende kouters; het ontsluiten van de Plantentuin (Meise); het versterken van het blauwgroene parelsnoer van bestaande en potentieel nieuwe groengebieden in de vallei, evenals het creëren van een groenverbinding over de Foksenbergkouter heen tussen deze vallei en het hoger gelegen bosgebied; een integraal waterbeheer; het bestendigen van duurzame landbouw op de kouters; het bestendigen en versterken van het cultuurhistorische erfgoed van en in de Amelvonnebeekvallei zijn hier de belangrijkste uitdagingen.

Situering beheersplan binnen Strategisch Project Groene Noordrand

Groen-blauw-recreatieve dooraderingsambities

Figuur 23. Groen-blauwe recreatieve verbindingen

3.2 LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

3.2.1 Bodem, reliëf en hydrografie

Het grootste gedeelte in de perimeter van het beheersplan bestaat uit een droge leemkouter op een zuidwaarts georiënteerde helling, grotendeels gebruikt als akkerland. Deze wordt versneden door een drietal colluviale depressies met bronzones.

Het substraat bestaat uit subhorizontale, zwak naar het noorden hellende, zandige en kleiige lagen van tertiaire oorsprong. Het Tongeriaan, waarop ten zuiden van de dorpskom van Brussegem een laag Diestiaan rust, vormt de ondergrond van de hoogste delen. De kwartaire afzettingen werden in verschillende perioden afgezet. Tijdens het laatste IJstijdperk werd het tertair oppervlak bedekt met niveo-eolische en fluviale sedimenten. De textuur van dit niveo-eolisch materiaal is sterk gebonden aan de huidige topografie. Vanaf de hoogtelijn 35-40 m bestaat dit dek hoofdzakelijk uit zuiver leem (löss) met dikte van 5 – 10 m.

Door die oorsprong zijn er vooral leembodems aanwezig in de perimeter van het beheersplan. Het aandeel zandleembodems is zeer beperkt.

De bodems op de kouters bestaan vnl. uit droge leembodem met textuur B horizont (Aba1). In de valleien, die meestal door een steilrand van de hogere gronden gescheiden zijn, komen vochtigere tot natte bodems voor.

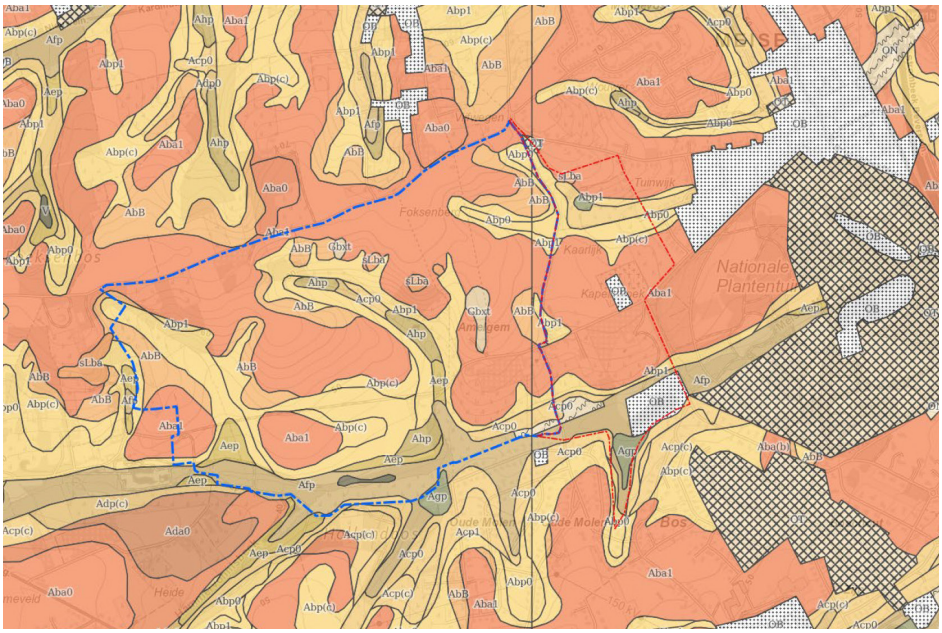

Figuur 24. Bodemkaart

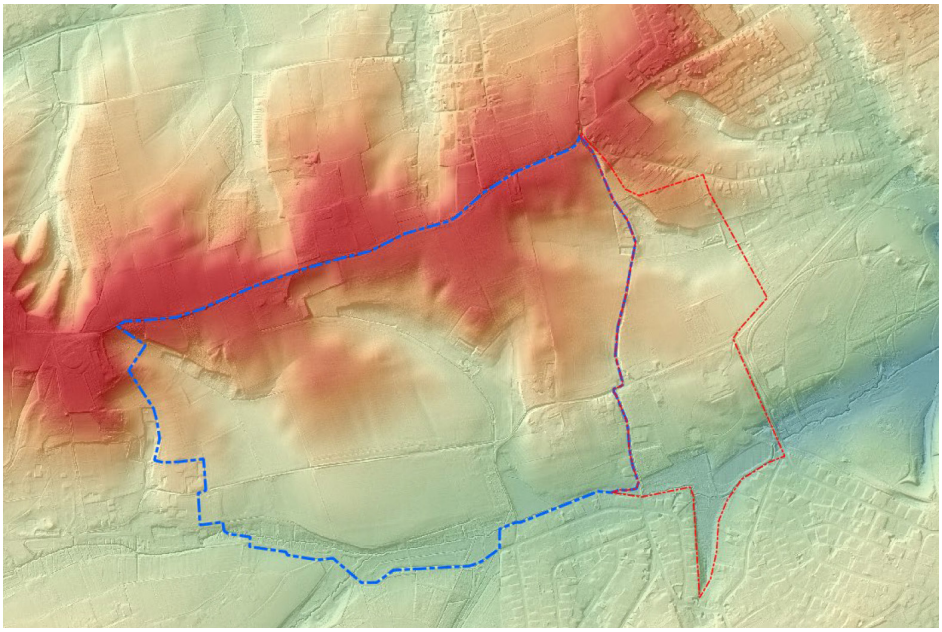

Figuur 25. Digitaal Hoogte Model (DHM) met onderliggend Digitaal Terrein Model (DTM). De vallei van de Amelvonnebeek met zijloopjes en de hoge rug (waarop de Heirbaan gelegen is) komen er duidelijk uit naar voor.

Het reliëf is zeer uitgesproken. De Heirbaan ligt op een hoge droge rug tussen de valleien van de Molenbeek (in het noorden) en de Amelvonnebeek (in het zuiden), met hoogteverschillen tot 30m tussen de vallei en de heuvelrug. De zijloopjes van de Amelvonnebeek hebben ook diepe geulen geërodeerd, waardoor het hydrografisch netwerk een visgraatpatroon vertoont (dat ook op de bodemkaart herkenbaar is). Stroomafwaarts het plangebied van het beheersplan ligt de Nationale Plantentuin duidelijk in een bredere laagte van de Amelvonnebeek.

Datzelfde patroon treedt ook naar voor op de kaart van de overstromingsgevoelige en de recent overstroomde gebieden. Overstromingen treden in de vallei van de Amelvonnebeek op, stroomafwaarts het samengaan met de Molenbeek van Hamelgem.

In functie van de overstromingsproblematiek werden bufferbekkens aangelegd, o.a. ter hoogte van de Amelgemmolen, en ter hoogte van de Grote Wyver (op een zijloopje van de Amelvonnebeek).

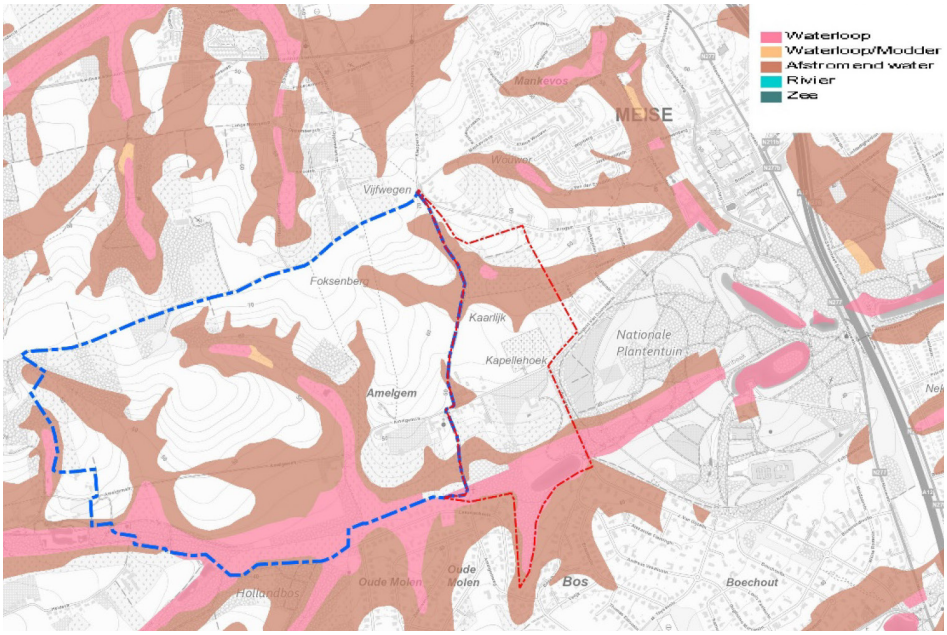

Figuur 26. Van nature overstroombare gebieden

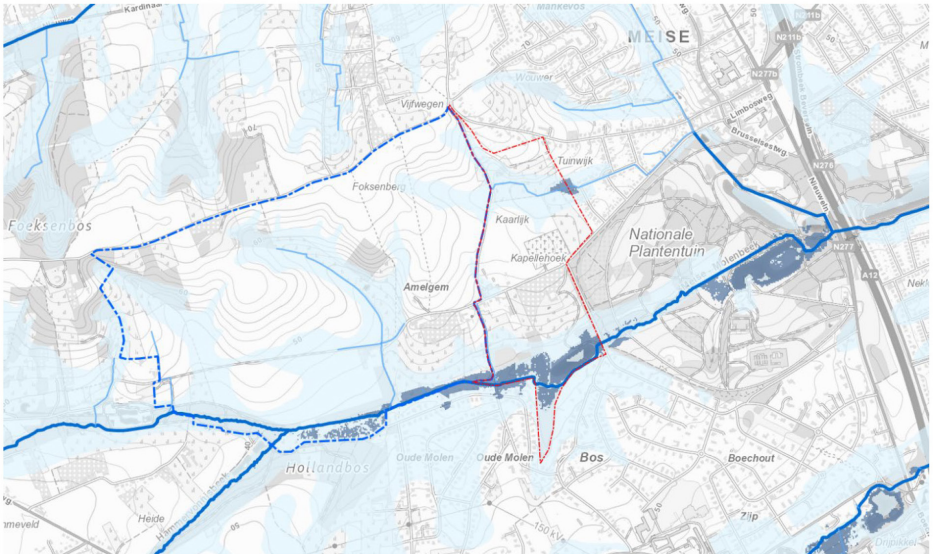

Figuur 27. Vlaams Hydrografische Atlas en overstromingsgevoeligheid

De combinatie van het sterke reliëf met het bodemtype en bodemgebruik (zie ook verder) leidt ertoe dat de kouters sterk erosiegevoelig zijn, wat uit verschillende kaartlagen sterk naar voor komt.

De grote erosiegevoeligheid en de erosieproblematiek hebben geleid tot de opmaak van een gemeentelijk erosiebestrijdingsplan (Ecolas & UGent 2005), dat aangeeft:

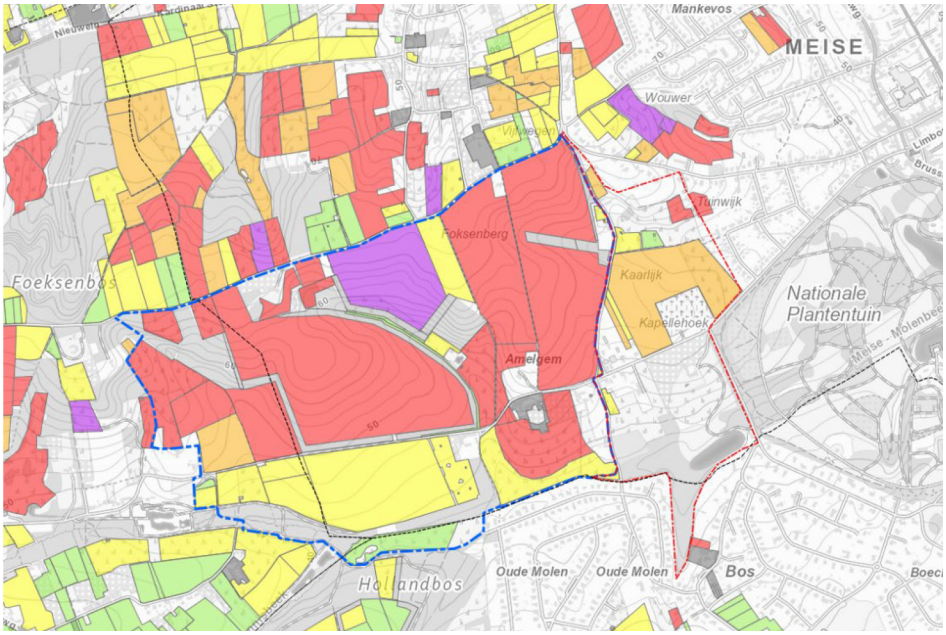

Figuur 28. Erosiegevoeligheid van landbouwgebruikspercelen 2018

De aard van het gebruik van de bodem heeft een grote impact op de bodemerosie. Belangrijk hierbij is de aanwezigheid van vegetatie, verhardingen, civieltechnische infrastructuurelementen en lineaire landschapselementen. De bedekking van de bodem d.m.v. vegetatie heeft een positieve invloed op de erosiebestrijding. De vegetatie beschermt de bodem namelijk tegen de erosiviteit van de regen en het afstromend water. Tevens bevordert de vegetatie het organische stofgehalte en het biologisch bodemleven. Dit leidt tot minder risico op verslemping en tot een grotere porositeit. De infiltratie van het regenwater wordt zo bevorderd. De aanwezigheid van verhardingen leidt tot een versnelde afvoer van het regenwater. Deze verhardingen situeren zich voornamelijk in urbane gebieden. In deze zones is de infiltratie in sterke mate beperkt of zelfs nihil, zodat het regenwater moet opgevangen worden door civieltechnische infrastructuurelementen of door lineaire landschapselementen.

In het plan wordt de zone tussen Heirbaan en Amelvonnebeek, die sterk overeenkomt met het beheersplangebied, gecategoriseerd als 'knelpuntzone' met hoogste prioriteit. De potentiële erosie (afspoelend bodemmateriaal) ligt grotendeels boven de 10 ton/h/j met enkel percelen tussen 5 en 10 ton/ha/j. In deze knelpuntzone blijkt de centraal gelegen akker zeer gevoelig (>5 ton/ha/j) te zijn aan bewerkingserosie, met een afname van de bodemvruchtbaarheid tot gevolg. Wei- en graslanden die stroomafwaarts gelegen zijn van risicopercelen of gelegen zijn op een steile helling worden in het erosieplan als strategisch gelegen beschouwd.

Een belangrijk aantal van de strategisch gelegen graslanden op de zuidelijke helling van de Foeksenberg en in de vallei van de Amelvonnebeek werden sindsdien nog omgezet naar akker, wat mogelijk samenhangt met de andere vorm van landbouwbedrijfsvoering in Groot Amelgem waarbij de focus verschoof van het houden van vee naar de teelt van akkergewassen.

Enkele maatregelen die in het plan werden vooropgesteld werden sindsdien uitgevoerd:

- Op het kruispunt van de August Van Doorslaerlaan en Kaarlijkstraat is in 2008 door de landbouwer en gemeente op eigen kosten een bufferbekken aangelegd met aarden dam.
- In de Kaarlijkstraat is er in 2013 een bufferbekken aangelegd door Aquafin i.f.v. erosiebestrijding
- In 2016 is er in de Kaarlijkstraat een houthakseldam aangelegd en twee doorbraken in de taluds hersteld. Deze werken zijn niet goed uitgevoerd en moeten hersteld worden, wat door de gemeente zou gebeuren.
- Doorheen het gebied zijn meerdere beheerovereenkomsten aangelegd.

Verschillende diensten (o.a. Provinciale Dienst Waterbeleid, VLM) geven ook aan dat bijkomende grasstroken in het westelijk gebied gewenst zijn.

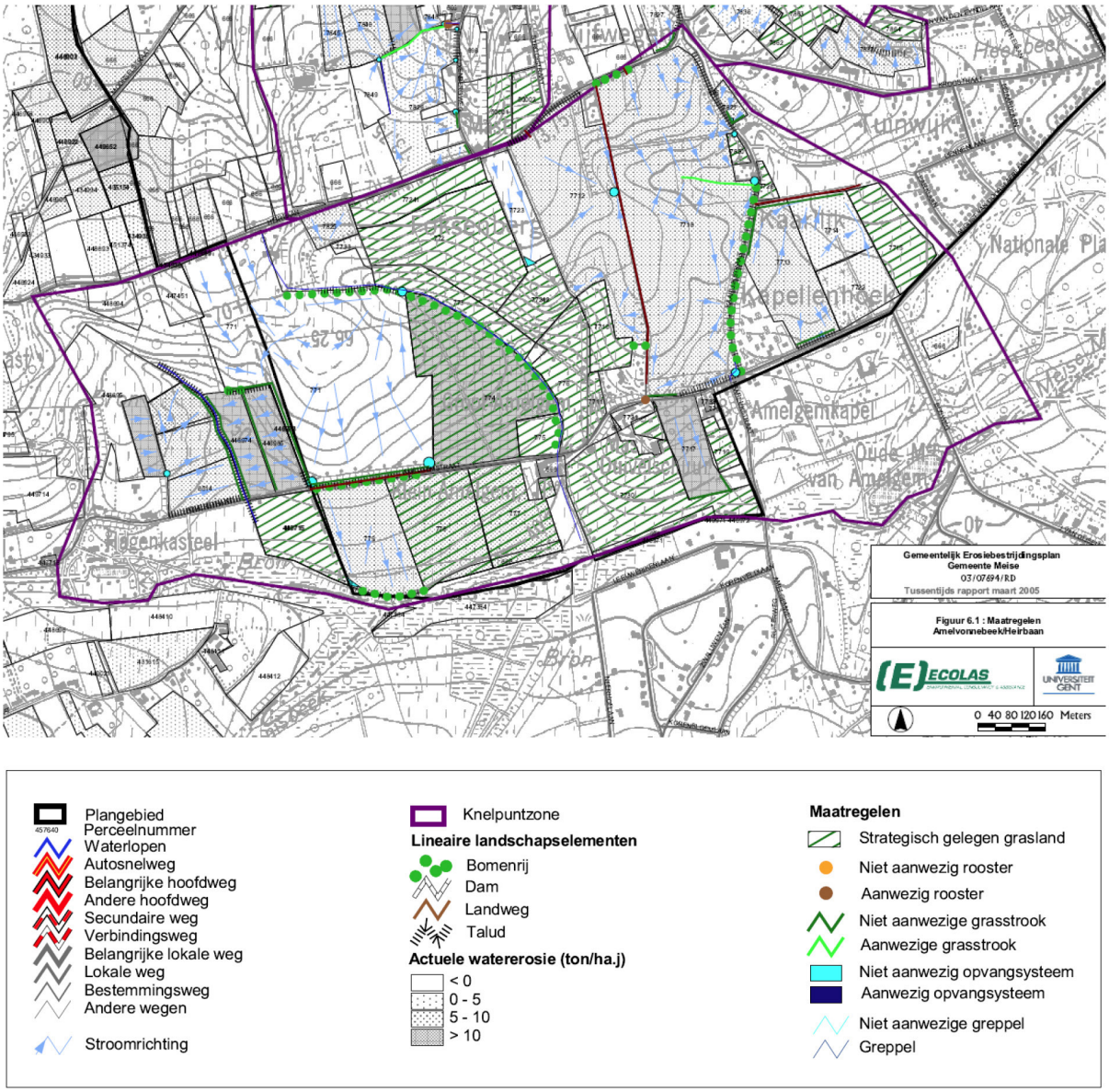

Figuur 29. Kaart en legende van de te nemen maatregelen uit het erosiebestrijdingsplan

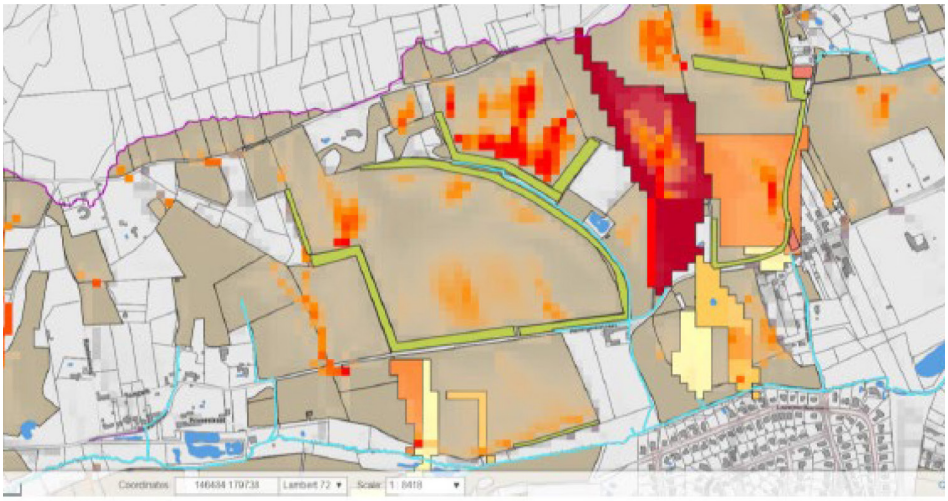

Figuur 30. Omgeving van Amelgem in het bodemerosiemodel (dept. Omgeving), uitgevoerd voor geselecteerde locaties in het bekken van de Maalbeek. Het donkerrode perceel is het perceel ten noorden van de hoeve Groot Amelgem. Het oranje perceel ernaast grenst aan de oostzijde aan de Kaarlijkstraat. Groene stroken geven de indicatieve aangelegde grasbuffers weer (uit: Rodriguez 2019).

In het kader van een studie ter verbetering van de waterkwaliteit in het bekken van de Maalbeek (Rodriguez 2019) worden ook maatregelen voorgesteld om de erosie te bestrijden in de omgeving van Amelgem. Op bovenstaande figuur wordt het rechtse oranje perceel via de erosiepoelen die reeds werden aangelegd al beschermd tegen erosie. De poel die in de hoek van de Kaarlijkstraat en de Amelgemstraat werd aangelegd vangt veel slib op en wordt regelmatig geruimd. Het perceel blijft een grote leverancier van sediment. Het afstromende water van de akker steekt soms nog door naar de Kaarlijkstraat. De werking van het bufferbekken zou geoptimaliseerd kunnen worden . Op dit perceel zouden de aanwezige grasbufferstroken kunnen worden verbreed en/of geprofileerd in functie van een juiste afstroming.

Op het linkse rode perceel zijn nog geen erosiemaatregelen getroffen. Hier zou ook een erosiepoel kunnen worden geplaatst in het zuidelijkste punt waar de lijn met sedimententoevoer eindigt. Op het onderste perceel zou nog een bijkomende grasstrook moeten komen en dit zeker langs de waterloop. Of er kan , om het afstromend water nog meer af te remmen en sedimentatie te bevorderen kunnen op beide grasstroken nog elk een houthakseldam geplaatst worden. De voorwaarde hiervan is dat deze regelmatig wordt aangevuld aangezien dit nu niet altijd gebeurt bij de bestaande houthakseldam aan de Kaarlijkstraat.

Als extra zou het ook interessant kunnen zijn om een grasgang te plaatsen over de gehele lengte van de afstromingslijn (rode lijn). Deze grasgang kan het water geleiden naar de poel en kan ook een gedeelte van het sediment vasthouden door de vertraging van het water die gecreëerd wordt via het ruwe oppervlak.

Aangezien de grote percelen naar verschillende kanten afhellen is ploegen volgens de hoogtelijnen praktisch onmogelijk. Het ploegen volgens de hoogtelijnen is de minst efficiënte maatregel naar erosiebestrijding toe, en er wordt de voorkeur gegeven aan niet-kerende bodembewerking.

De bestaande bufferbekkens kunnen landschappelijk meer geïntegreerd worden door hellingen af te zwakken (zonder het buffervolume te verkleinen) of door houtkanten errond te voorzien. Volgens de code van goede praktijk van erosiebestrijding moeten deze bufferbekkens wel vertraagd kunnen leeglopen. Het is niet de bedoeling dat de uitloop verwijderd wordt zodat er permanent water in het bekken staat. Zo verliest het bufferbekken zijn buffervolume. Er kan wel gewerkt worden met twee bodemniveaus zodat het bufferbekken zijn volume niet verliest en er toch permanent water in staat. Dit water kan ook aangewend worden bij droogte. Dit deel voor permanente buffering wordt niet gesubsidieerd vanuit het erosiebesluit. (schrift.med. S.Bourgeois).

3.2.2 Biologische waarderingskaart en ecologische waarde

Op de Biologische Waarderingskaart (BWK, versie 2018) valt op grotere schaal op dat de directe omgeving van het beschermde landschap nog redelijk groen inkleurt. Op ruimere schaal wordt ook duidelijk dat de natuurwaarden vnl. gebonden zijn aan lijnvormige structuren: enerzijds de nattere natuur en kasteelparken in de beekvalleien van Molenbeek, Amelvonnebeek en Maalbeek, anderzijds de brede bermen langs de snelwegen die dankzij een volgehouden ecologisch beheer een (zeer) grote biologische waarde hebben verkregen. De kartering van bermen in het beschermde landschap gebeurde eerder beperkt. Waardevolle vegetaties in bermen en taluds komen er – met uitzondering van de holle weg – niet uit naar voor.

Binnen de perimeter van het beheersplan bestaan de belangrijkste natuurwaarden uit de nattere broekbossen (elzenbos al dan niet ingeplant met populier) en graslanden met ontwikkeling van ruigte of rietland in de beekvalleien, en de drogere bossen op de kouters. Het centraal gelegen eikenbosje wordt ook als zeer waardevol opgenomen.

Vertaald naar belangrijke natuurwaarden op Europese schaal (de zgn. Natura 2000 habitats) zijn het ook deze elementen die als 'habitatwaardig' worden geacht.

(Nog) niet op de BWK aangegeven is het gemeentelijk gebied de 'Grote Wyver', een recent ingerichte zone langs Kaarlijkstraat en Dennenlaan (voetweg) waar een hoogstamboomgaard, houtkanten en hagen werden ingeplant en dat beheerd wordt in functie van natuurontwikkeling en beleving (o.a. speelweide en speelbos). Op onderstaande figuur is het gemeentelijk ingerichte gedeelte (blauw) publiek toegankelijk, beslaat slechts de helft (kant woonwijk) gekend als speelweide & -bos 'Grote Wyver'. De aansluitende, ondertussen eveneens met KLE-ingerichte (hagen, hoogstamfruit, houtkanten, poelen, …), andere zijde aan de Kaarlijkstraat is privé (rood omlijnd) en als privé-initiatief ingericht samen met Regionaal Landschap Brabantse Kouters, aansluitend op de inrichting van het gemeentelijk gebied. Op beide is de biologische waarde zeker toegenomen, maar nog niet opgenomen op de BWK.

Figuur 31. De Grote Wyver (blauw omlijnd) en het ingerichte private terrein (rood omlijnd) langs de Kaarlijkstraat.

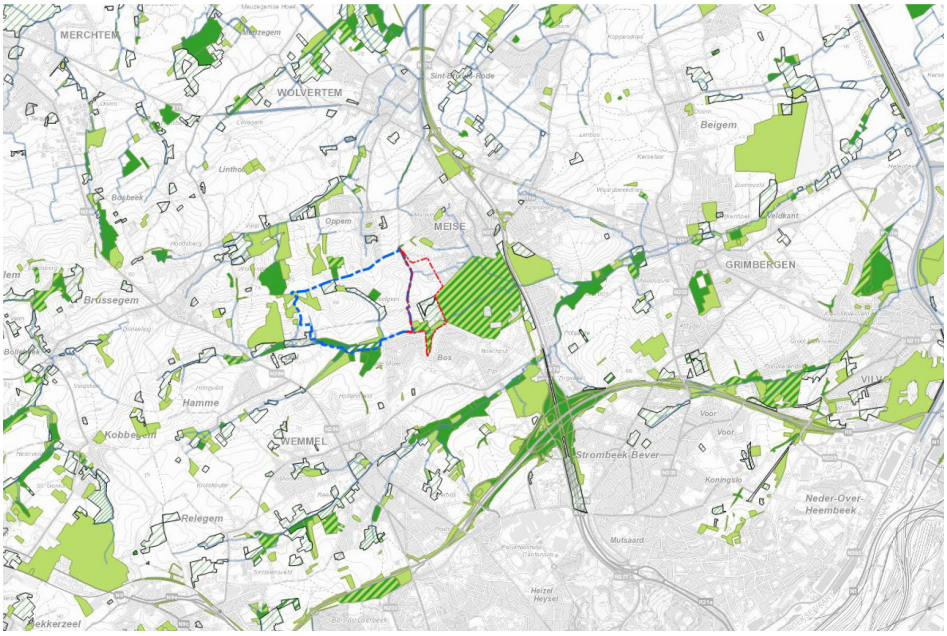

Figuur 32. BWK: ruime omgeving. De binding van natuur aan de waterlopen en de weginfrastructuur is opvallend.

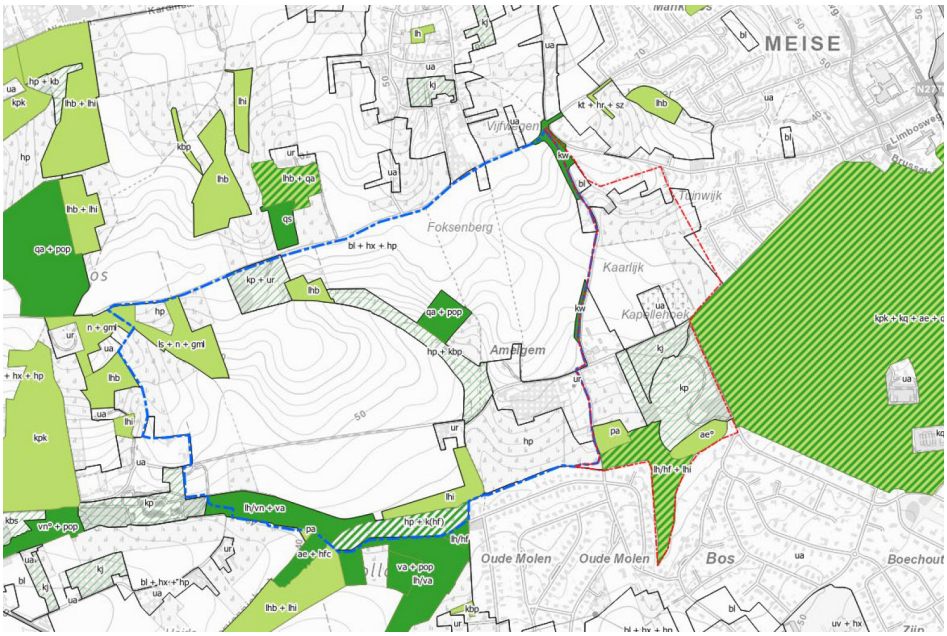

Figuur 33. BWK omgeving beschermd landschap en Plantentuin. De Amelvonnebeek is een belangrijke drager van natuur, die samen met de zijloopjes de verbinding maakt tussen de Plantentuin en het Foeksenbos.

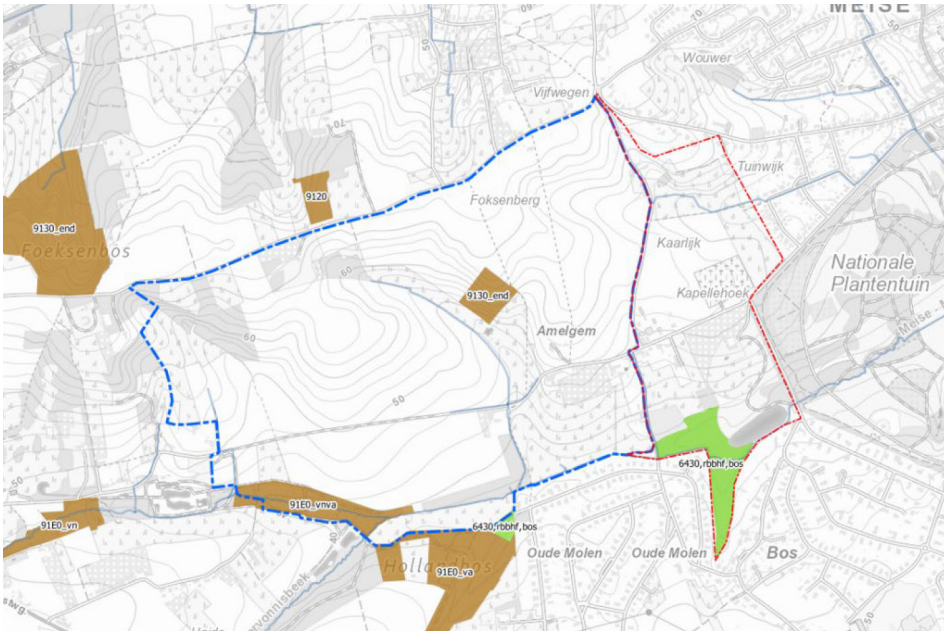

Figuur 34. Vertaling naar Natura 2000 habitats

Koesterburen: de gemeentes in Vlaams-Brabant hebben dier- en plantensoorten ‘geadopteerd’ waarvoor ze bijzondere maatregelen willen nemen voor het behoud van de soorten en de bescherming van het leefgebied. Voor Meise, Merchtem en Wemmel gaat het om de volgende soorten.

Meise	Merchtem	Wemmel
adderwortel	anemonenbekerzwam	goudvink
anemonenbekerzwam	boerenzwaluw	huiszwaluw
boerenzwaluw	brede orchis	matkop
eenbes	groot spiegelklokje	moerassprinkhaan
gekraagde roodstaart	steenuil	
huiszwaluw	veldleeuwerik	
sleedoornpage	watergentiaan	
watersnip		

3.3 ELEMENTEN MET ERFGOEDWAARDE

3.3.1 Landbouw

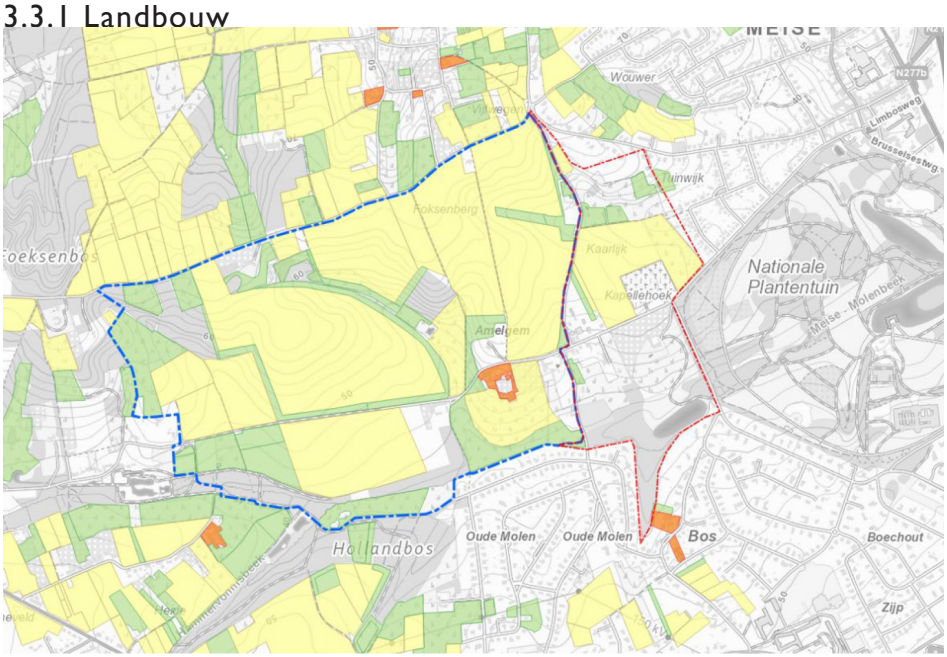

Figuur 35. Landbouwgebruikspercelen 2018, ingedeeld naar gebruik als akker (geel), grasland (groen) en landbouwinfrastructuur (oranje)

Wat: Percelen in actieve professioneel landbouwgebruik maken het gros uit van het beschermde landschap, De landbouwgebruikspercelenkaart 2018 (bron: Geopunt) geeft een momentopname, er wordt teeltrotatie toegepast in het gebied met teelt van o.a. spruiten, witloof, aardappelen, korrelmaïs, erwten, ….

Gebruik: Zie ook historische nota voor de evolutie van het areaal en perceelsindeling.

Volgens de landbouwgebruikskaart 2018 waren binnen de perimeter van het beschermde landschap 13 percelen met een totale oppervlakte van 93 ha in gebruik als akker. Er worden verschillende teelten ingezet, maar aardappelen (ca. 30 ha) en maïs (ca. 40 ha) vertegenwoordigen de grootste oppervlakte.

Grasland komt voor op 28 percelen met een totale oppervlakte van ca. 31 ha. Daar zijn 8 percelen (met een totale oppervlakte van ca. 6,3 ha) mee inbegrepen die ingericht zijn als grasstrook in functie van erosiebestrijding, doorgaans langs de akkerranden aan de voet van de helling. In de grasstrook langs de Zeswegskes zijn ook bijkomende erosiemaatregelen getroffen.

In het uitbreidingsgebied liggen 3 akkers met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 9,6 ha, en 5 percelen grasland met een totale oppervlakte van net geen 2 ha.

In het gebied worden ook beheersovereenkomsten afgesloten met de VLM, die hoofdzakelijk gericht zijn op het inrichten van grasbuffers: grasstroken in en langs de akkers die de afstromende regen en modder mee helpen opvangen. Langs de Kaarlijkstraat geldt een beheerovereenkomst voor het beheer van de hagen in het private gebied tussen de Kaarlijkstraat en de Grote Wyver. VLM is vragende partij voor bijkomende beheerovereenkomsten in het westelijke deel van het beheerplangebied.

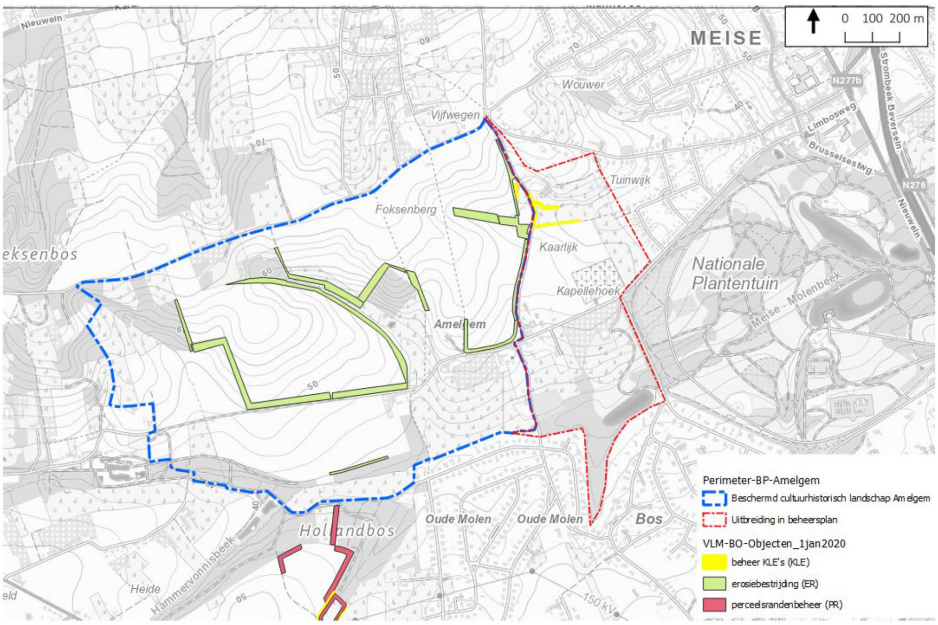

Figuur 36. VLM-Beheerovereenkomsten met ingang van 1/01/2020.

Knelpunten:

- Erosie: akkers die gelegen zijn op hellingen geven aanleiding tot bodemerosie bij hevige neerslag. De omzetting van strategisch gelegen grasland naar akker werkt dit mee in de hand. De inrichting van grasstroken langs en doormidden enkele akkers, en de bufferbekkens die o.a. langs de Kaarlijkstraat werden aangelegd zijn bedoeld als maatregelen om de afstromende modder en neerslag op te kunnen vangen.
- Grootschaligheid leidt tot het verdwijnen van KLE en akkerranden; wat een impact heeft op de ecologische en landschappelijke (esthetische) kwaliteit;
- Grootschaligheid leidt eveneens tot het verdwijnen van de lappendeken aan grote en kleinere landbouwpercelen met een impact op de esthetische kwaliteit;
- Recente drainage van percelen, niet conform de bescherming.
- Er is overlast van ganzen, die vanuit de Plantentuin op de akkers komen grazen.
- Oneigenlijk gebruik van de grasbuffersen akkerranden door recreanten (als wandelpad, picknick weide, hondenuitlaatzone, …) veroorzaakt schade, zwerfvuil en overlast.

3.3.2 Bos en kleine landschapselementen

3.3.2.1 Bos

Wat: Uit de kaart van de bosleeftijd valt op te maken dat de bossen in de vallei van de Amelvonnebeek grotendeels dateren van de tweede helft 19e eeuw en de 20e eeuw, wat logisch is aangezien de valleigronden lang in trek waren als goede hooilandpercelen. Op de Foeksenberg en in de noordwestelijke hoek van het beschermde landschap (omgeving Kleine Cabbeek) zijn oudere boskernen aanwezig waarvan gedeeltes een doorlopend bosgebruik kennen dat teruggaat tot minstens de 18e eeuw.

De beboste oppervlakte op de kouters is beperkt tot enkele veeleer soortenarme bosjes: een vooral uit canadapopulieren samengestelde aanplanting in de bronzone van de Kleine Cabbeek, een dito populierenaanplanting aan Voshol, en een bosje aan de rand van Voshol en Lindeveld dat voornamelijk uit oudere zomereiken bestaat met oud hakhout van gladde iep. In de vallei van de Amelvonnebeek zijn de vochtige 'zeer sterk gleyige' valleigronden gedeeltelijk beplant met canadapopulieren.

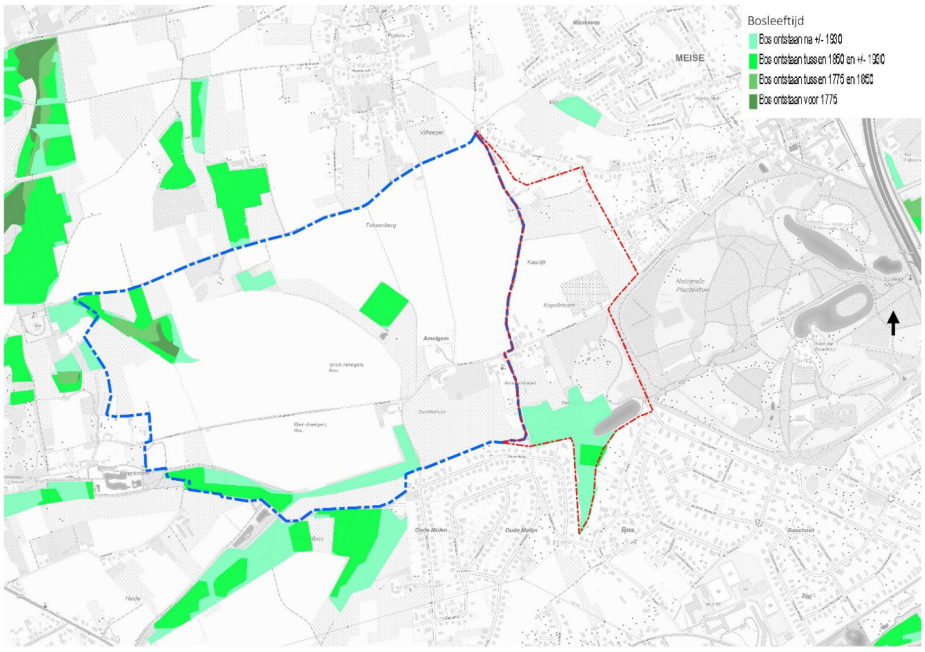

Figuur 37. Bosleeftijd

Gebruik: private bossen, deels met economisch doel (populier). Het bosje aan Vossenhol heeft ook een functie voor zaadproductie voor autochtoon bosplantsoen (zomereik).

Knelpunten:

- Soortenarme bosjes (populierenplantages)
- Een aantal bosjes liggen geïsoleerd in het landschap, er is weinig ecologische connectiviteit door houtkanten e.d.
- Bosranden zijn niet aanwezig, de overgang van akker naar bos is doorgaans abrupt.

3.3.2.2 Bomenrijen en hagen

Wat: langs de wegen en langs de waterlopen komen bomenrijen voor, die het landschap mee structureren. Historisch werd het landschap in de vallei(tjes) gecompartimenteerd door hagen en bomenrijen, zie bv. de Villaretkaart en de Ferrariskaart. Op de randen van de kouters was doorlopende lijnbeplanting aanwezig langs de Heirbaan, de Kaarlijkstraat en de Amelgemstraat.

Actuele toestand: De bomenrijen vormen langs de wegen (al lang) geen aaneensluitend geheel.

Populier is een vaak voorkomende soort, o.a. langs de Heirbaan en de Amelgemstraat, en ook in het valleitje van Vossenhol. Langs het onverharde gedeelte van de Amelgemstraat is deels een dubbele beplanting met populier aanwezig, wat het een gedeeltelijke dreef maakt. Ter hoogte van Klein Amelgem staan knotwilgen tussen de populieren. Langs de Heirbaan werd recent door de gemeente Meise een gedeelte van de bomenrij hersteld door de aanplant van zomereik, als geboortebomen.

Recent werden in de uitbreidingszone op Kaarlijk hagen aangeplant langs de Grote Wyver.

Ook aan de rand van private tuinen zijn hagen aanwezig.

Gebruik: vooral esthetische waarde ifv landschapsbeleving. Populier kan geoogst worden ifv houtproductie.

Knelpunten:
- het beheer van de bomenrijen en taluds verloopt niet systematisch
- het verdwijnen en/of beschadigen van bomen
- het draagvlak voor het vervangen van bomen is niet éénduidig
- de veiligheid van bomen langs publiek toegankelijke paden en wegen is een belangrijk aandachtspunt

3.3.2.3 Boomgroepjes

Wat: Boomgroepjes zijn verspreid aanwezig. Langs de Heirbaan zijn een paar markante lindes aanwezig. Rond de kapel vormen oudere uitgegroeide esdoorns een opvallend element. Zwarte populier zou vroeger meer aanwezig geweest zijn in het landschap, o.a. op perceelshoeken.

Actuele toestand: In landschapsgedeeltes die de voorbije decennia tot private tuinen en parken werden omgevormd is het aantal boomgroepjes toegenomen, vnl. door aanplantingen. Daarbuiten zijn ze slechts sporadisch aanwezig. Zwarte populier is nog enkel in de holle weg aanwezig.

Gebruik: esthetisch, landschappelijke waarde. Eén van de lindes op de hoek van Heirbaan met Strooistraat draagt een kapelletje.

Knelpunten:
- de veiligheid van bomen langs publiek toegankelijke paden en wegen is een belangrijk aandachtspunt
- langs de kapel benemen de niet meer beheerde bomen gedeeltelijk het zicht op het beschermde monument

3.3.2.4. Holle weg

Wat: Het noordelijke deel van de Kaarlijkstraat tot aan de Zeswegskes is een mooie holle weg op de grens van het beschermde landschap en de uitbreidingszone.

Actuele toestand: Het weggedeelte is verhard (asfalt). De holle weg heeft brede taluds, die met jong bos begroeid zijn, met veel hazelaar. Bovenaan sluiten ze aan op het agrarische landschap. Een opmerkelijke boom in de holle weg is de zwarte populier (Populus nigra).

Figuur 38. Zwarte populier in de berm van de holle weg.

Knelpunten:

- het beheer van de holle weg gebeurt niet steeds optimaal of in functie van de begroeiing: geen gericht (toekomst)bomenbeheer, ontbreken van hakhoutbeheer, achterlaten/inspuiten van hakselhopen, …

3.3.2.5 Bermen

Wat: de wegbermen maken integraal deel uit van het wegen- en padenpatrimonium. In het 'Bermbeheerplan in het kader van het regionaal gebiedsgericht project 'Groene Corridor in NW Vlaams Brabant' (Econnection 2005)' werden de bermen geïnventariseerd en in verschillende types ingedeeld om een gepast beheer te kunnen organiseren.

Actuele toestand: Het bermbeheer verloopt zoals beschreven in het Bermbeheerplan. In het gebied van het beheersplan worden de bermen van de Heirbaan, de Kaarlijkstraaat, de August van Doorslaerlaan, de Bosweg en de Amelgemstraat door de gemeente beheerd. Op de Bosweg en het onverharde gedeelte van de Amelgemstraat na, kennen alle bermen een ecologisch beheer waarbij ze 2 x per jaar gemaaid worden en het maaisel afgevoerd wordt.

Figuur 39. Beheer ven bermen

Knelpunten:

- het bermbeheer zou een evaluatie en revisie kunnen gebruiken, met integratie van het beheer van de bomenrijen en houtkanten.

3.3.2.6 Graften en reliëfelementen

Wat: Een graft is een knik of mini-terras op een helling, meestal begroeid met struikgewassen. Graften komen voor op ontboste hellingen, die als akker of weiland in gebruik zijn. Graften zijn ontstaan door een combinatie van een menselijke activiteit en een natuurlijk proces, en vormen een element van de landschapsontwikkeling. Ze ontstonden ten gevolge van bewerkingserosie in het hogere deel van het perceel en afzetting onder struiken of een houtkant die dwars op de helling staan. Graften kunnen daarmee een waardevol onderdeel vormen van de ecologische structuur.

Actuele toestand: Graften zouden vroeger meer in het terrein aanwezig zijn geweest, maar verdwijnen geleidelijk door grootschalig landbouwgebruik.

Gebruik: actueel landbouwgebruik

Knelpunten:
- Grootschaligheid van het landbouwgebruik leidt tot het verdwijnen van microreliëf.

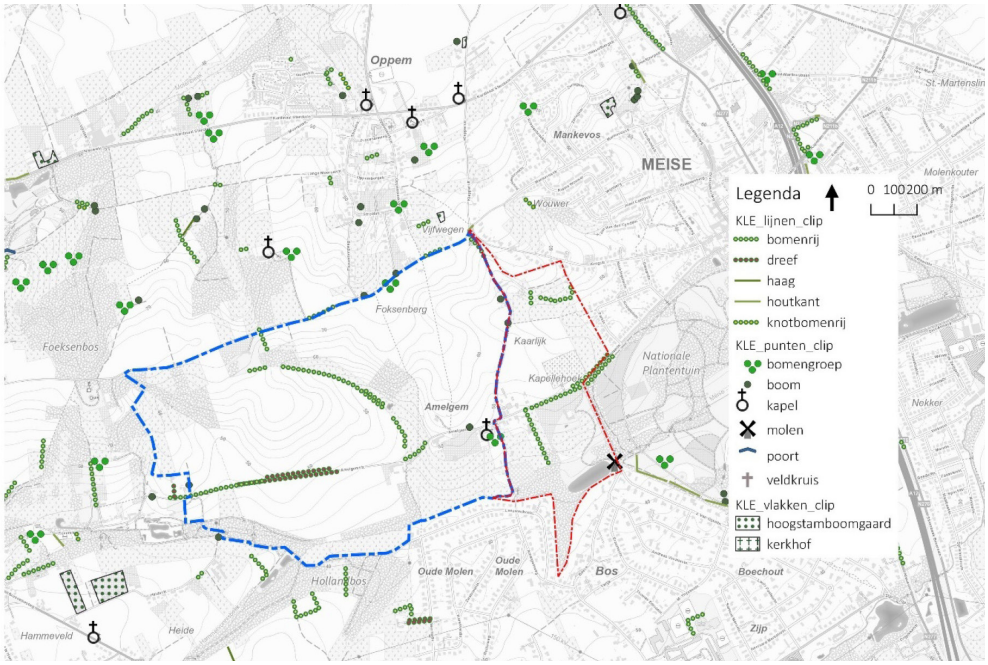

Figuur 40. Bomen, hagen en kleine landschapselementen

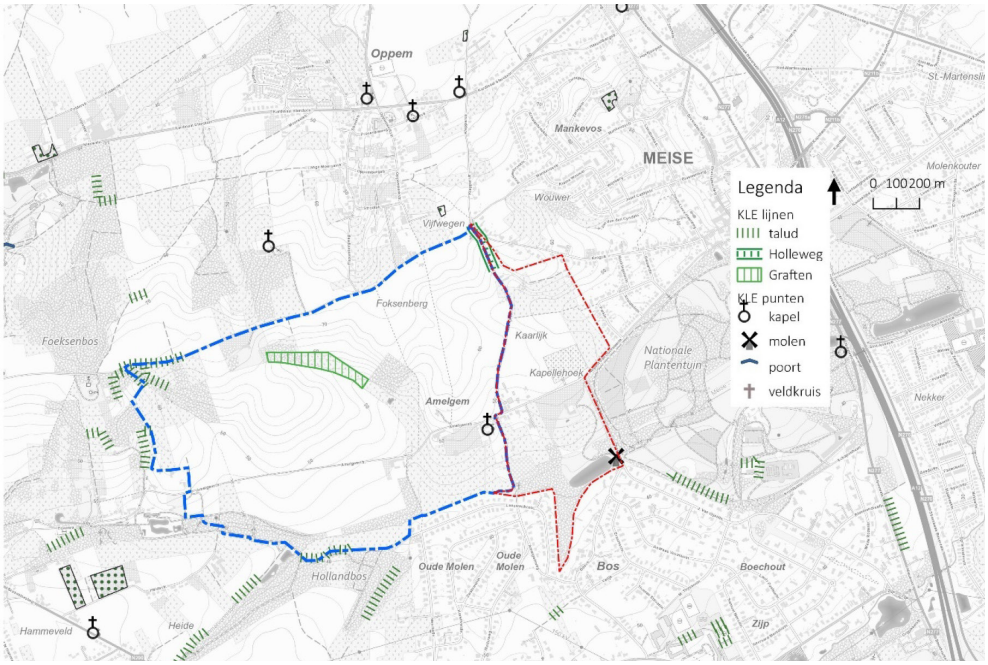

Figuur 41. Graften en hollewegen (graften op figuur zijn niet-limitatief)

3.3.2.7 Fauna

Wat: fauna-soorten die van oudsher bij een open landschap horen als akker- en weidevogels, (kleine) zoogdieren,

Actuele toestand: er is geen officieel cijfermateriaal beschikbaar, maar een achteruitgang van de fauna wordt gerapporteerd voor Amelgem (jachtinventarissen, med. Dhr. Boucquéau). Vos zou het wel goed doen, en de landbouw rapporteert overlast door ganzen.

Gebruik: Het volledige beschermde landschap en een gedeelte van de uitbreidingszone behoren tot het jachtgebied van de wildbeheereenheid ‘Land Van Asse’.

Knelpunten:
- verdwijnen van akker- en perceelsranden,
- verdwijnen van kleine bosjes, houtkanten, overhoekjes, … (schuilen, voedsel),
- intensief landbouwgebruik,
- overlast door ganzen (zowel exoten als grauwe ganzen)

3.3.3 Hydrografische elementen

3.3.3.1 Waterloop en zijloopjes

Wat: De Amelvonnebeek is een belangrijke zijloop van de Maalbeek, en vormt de zuidelijke grens van het beschermde landschap. De zijloopjes van de Amelvonnebeek hebben diepe dalen uitgesneden in de kouters.

Actuele toestand: grotendeels rechtgetrokken (en verdiepte?) waterloop. Op de Villaretkaart vertoont de waterloop nog een meanderend patroon, maar op de Ferrariskaart is er al sprake van rechttrekking. De kanalisatie is op zichzelf dus al historisch.

De waterkwaliteit wordt sterk beïnvloed door de sedimentatieproblematiek.

Ter hoogte van de Amelgemmolen is er sprake van overstromingsproblemen bij hevige neerslag.

Gebruik: De Amelvonnebeek is de belangrijkste waterafvoerende structuur in dit deelbekken van de Maalbeek. Historisch gebruik van de waterloop voor de Amelgemmolen.

Knelpunten:
- de waterloop is niet (meer) duidelijk zichtbaar in het landschap.
- overstromingen bij hevige neerslag
- waterkwaliteit: impact van erosie. Een studie (Rodriguez Millis 20194) geeft aan dat de goede ecologische waterkwaliteit van de Maalbeek niet bereikt wordt, waarbij verhoogde turbiditeit door erosie een belangrijke factor is. De suggesties van maatregelen die hierover worden gedaan bestaan o.a. uit erosiebestrijdingsmaatregelen in de gebieden die voor de grootste sedimenten-vracht zorgen (waaronder de omgeving van Amelgem) en het handhaven van de afstandsregels voor landbouwers ten opzichte van waterlopen. Deze maatregelen worden via een Integraal Project Maalbeek (Bekkensecretariaat Dijle-Zennebekken) opgenomen in de actielijst, en later gerealiseerd, om op deze manier de realisatie van een kwalitatief blauw netwerk mogelijk te maken.

3.3.3.2 Poelen en vijvers

Wat: er zijn enkele poelen aanwezig, die alle van eerder recente datum lijken te zijn en een oorsprong kennen als bufferbekken, zoals aan Vossenhol, aan de Kaarlijkstraat en op de hoek Kaarlijkstraat / August van Doorslaerlaan.

De historische vijver aan de Amelgemmolen is nog intact aanwezig. Andere historische vijvers (zoals de vijvers die langs de voetweg ten zuiden van de hoeve Klein Amelgem gelegen waren ter hoogte van de Amelvonnebeek, waar het toponiem 'Vijverblok' nog naar verwijst) zijn al zeer lang niet meer aanwezig. De contouren zijn nog wel herkenbaar op het DTM. Het behoud van het historische (micro)reliëf is hier vanuit erfgoedoogpunt dan ook zeer belangrijk.

Gebruik: vnl. gebruik als bufferbekken i.f.v. overstromingsproblematiek.

4 Rodriguez Millis J.G.M. 2019. Integraal waterbeheer in het afstroomgebied van de Maalbeek. Case waterkwaliteit en erosie. Eindwerk Bachelor in de agro- en biotechnologie, Afstudeerrichting: Biotechnologie; Thomas More Hogeschool, Geel

Knelpunten:

- De poelen aangelegd als erosiepoelen zijn niet alle functioneel, deels droogstaand (bv poel hoek Kaarlijkstraat / August van Doorslaerlaan).
- Vijver Amelgemmolen kent overstromingsproblematiek bij hevige neerslag

3.3.3.3 Bronnen

Wat: Puntlocaties met uittredend grondwater in de zijvalleitjes (in Kleine Cabbeek en in Voshol). In het populierenbosje aan Voshol op de zuidelijke helling van de Foeksenberg is een bronzone met oudere drainagebuizen (stenen buizen) recent wat uitgegraven.

Knelpunten:

- Versnelde afvoer en drainage van bronnen
- Geen opvolging
- Gebruik door vee?

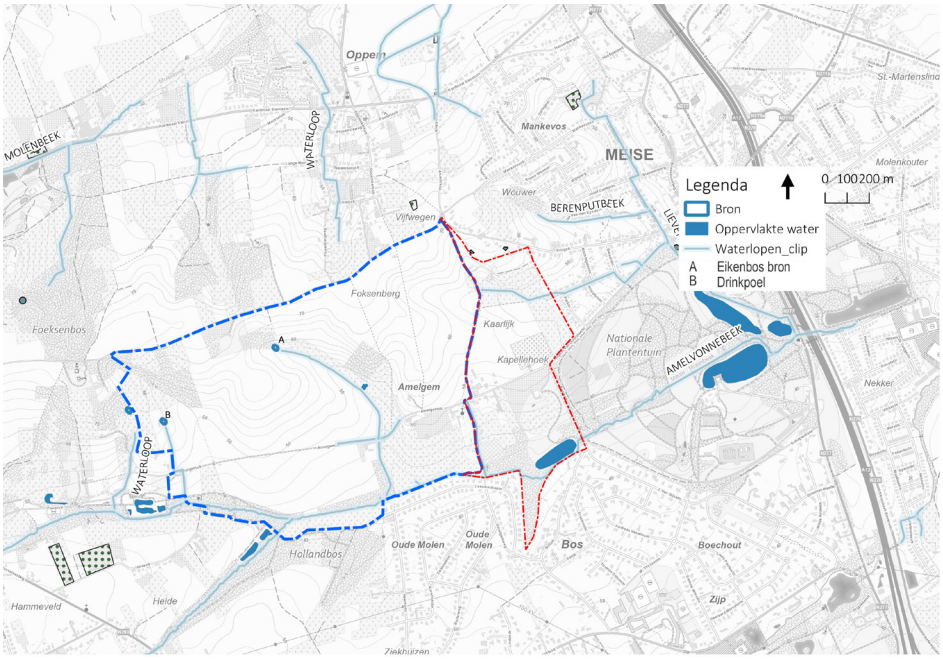

Figuur 42. Bronnen, poelen en beken

3.3.4 Gebouwen

Wat: Er zijn weinig gebouwen aanwezig binnen de perimeter van het beschermde landschap. De twee hoeves Groot en Klein Amelgem en de Duivelschuur (alle beschermd als monument) vormen een historische cluster, en ook in de omgeving van de kapel Onze-Lieve-Vrouw Geboorte (eveneens beschermd) ligt een kleine cluster van historische bebouwing. Alle andere gebouwen zijn van veel recentere datum (2e helft 20e eeuw).

In de uitbreidingszone ligt de historische Amelgemmolen op de Amelvonnebeek, met grote molenvijver (niet beschermd). De bebouwing langs de August van Doorslaerlaan, Kaarlijkstraat en Kapellenhoek dateert uit de 20e eeuw.

Actuele toestand: De monumenten (hoeve Klein Amelgem, hoeve Groot Amelgem inclusief de Duivelsschuur, en kapel Onze-Lieve-Vrouw Geboorte) maken geen deel uit van dit beheersplan. Buiten de monumenten en de Amelgemmolen lijkt de erfgoedwaarde van de overige gebouwen beperkt. De directe omgeving (tuinen een parken) van de woningen die er sinds de 2e helft van de 20e eeuw zijn bijgekomen heeft een veeleer gesloten karakter gekregen.

Het landschappelijke zicht op de monumenten is grotendeels intact. Enkel het zicht op de kapel is beperkt.

Gebruik: De kapel Onze-Lieve-Vrouw Geboorte is niet opengesteld, maar de site van de kapel is wel publiek toegankelijk. Alle andere gebouwen zijn privé en niet publiek toegankelijk. De hoeve Groot Amelgem is nog in landbouwgebruik, hoeve Klein Amelgem werd omgevormd tot woning.

Knelpunten:

- De toegang naar de kapelsite is niet duidelijk en niet uitnodigend, en verloopt over private weg (B&B Amelhof), zie ook hieronder.
- De kapelsite ligt er wat verweesd bij. De onmiddellijke omgeving is vertuind. De omringende bomen (vnl. esdoorn) zijn ecologisch waardevol, en vertonen ten dele veteraankenmerken.

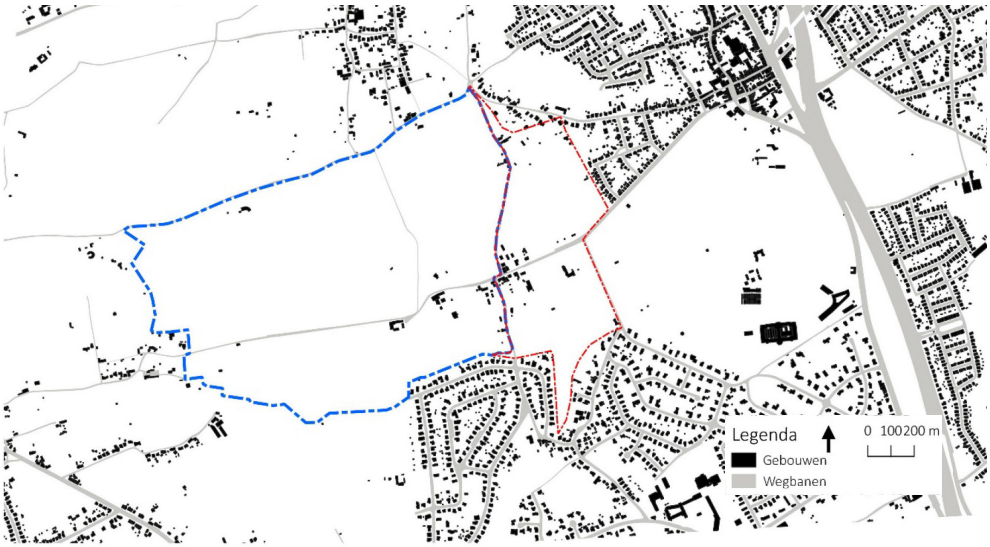

Figuur 43. Gebouwen en wegen

3.3.5 Wegen en paden

Wat: Het wegenpatroon is een zeer belangrijk element van het historische landschap, en al meerdere eeuwen vrijwel ongewijzigd. De Heirbaan die op de droge kam gelegen is gaat mogelijk terug tot de Romeinse tijd. De Heirbaan maakte deel uit van het tracé tussen Asse en Elewijt, in die tijd bekende Romeinse vicussen of vici, en sloot aan op de grote Romeinse Heirbaan tussen Keulen en Boulogne-sur-Mer, de belangrijkste heirbaan in onze contreien. Kasseien maakten een belangrijk deel uit van de bestrating. Het met kasseien verharde gedeelte van de Amelgemstraat ter hoogte van Klein Amelgem dateert van het einde van de 19e eeuw (nog niet ingetekend op de kaart van het MGI 1864, wel op de kaart MGI 1902).

De Amelgemstraat loopt er al verschillende eeuwen parallel mee. Naast de wegen zijn er, vooral in het oostelijke deel van het beschermde landschap, ook historische voetwegen aanwezig die in noord-zuid richting door de akkers lopen, die deels behoren tot het buurtwegennetwerk (nrs. 53- Lindeweg, 54 - Vosholweg en 55 - Vlierweg). De buurtwegen zijn niet alle nog compleet. Het zuidelijke deel van buurtweg 55 ontbreekt tussen August van Doorslaerlaan en Kapelberg, zo ook de verbinding tussen de twee voetwegen van Amelgem naar Oppen (deel van voetweg nr 53) en ook de connectie tussen Lindeweg en Kaarlijkstraat in het noordoosten van het beschermde landschap is niet meer aanwezig.

De toegang tot de kapel verliep volgens de atlas der Buurtwegen langs de toegang naar de boerderij (Amelgemhof). Vandaag lijkt deze geprivatiseerd zodat het onduidelijk is of men naar de kapel toe kan gaan. Het noordelijke gedeelte van de Kaarlijkstraat tot aan Zeswegskes is een mooie holle weg met beboste taluds aan weerszijden.

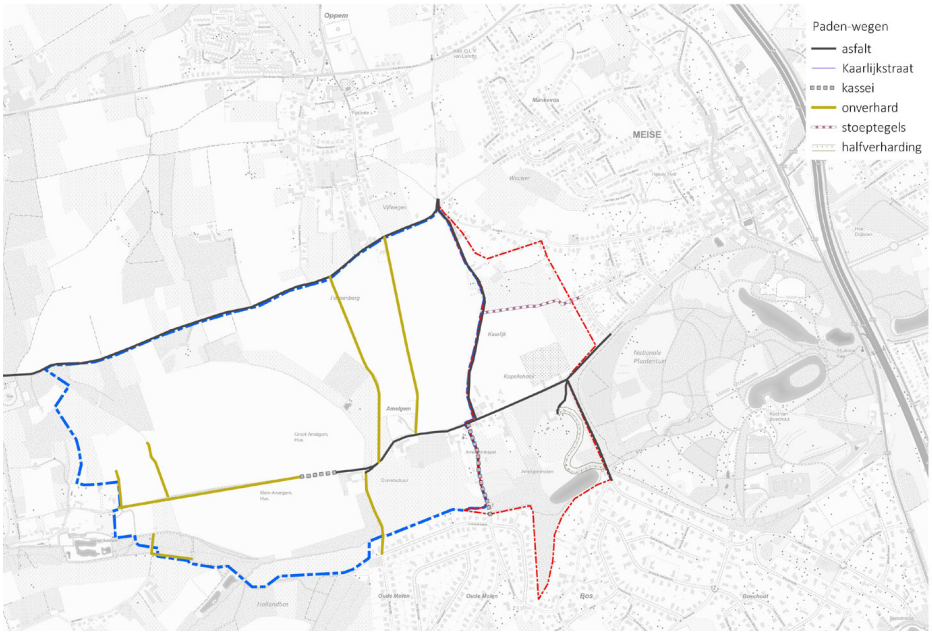

Figuur 44. Bestrating, langs het padennetwerk zijn regelmatig maar niet doorlopend KLE aanwezig in de vorm van bermen en bomenrijen.

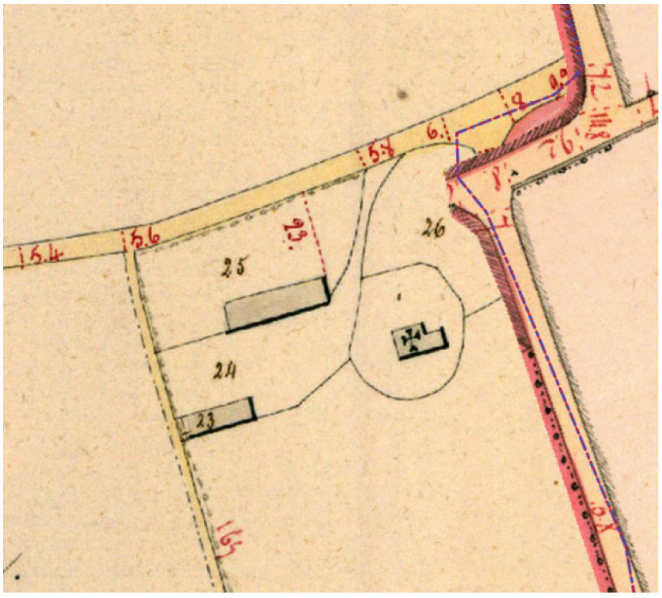

Figuur 45. Toegang tot de kapel op de Atlas der Buurtwegen

De Kaarlijkstraat tussen Heirbaan en August van Doorslaerlaan, de August van Doorslaerlaan en een deel van de Heirbaan zijn geasfalteerd. De Heirbaan is in een ander gedeelte nog bestraat met kassei. De Kaarlijkstraat tussen August van Doorslaerlaan en de Amelvonnebeek heeft eveneens een kasseibestrating en ook de Amelgemstraat is deels verhard met kasseien, tot ca. 150 m ten westen van Klein Amelgem. Verder naar het westen is de straat onverhard. Deze gedeeltelijke verharding was al aanwezig op het einde van de 19e eeuw (zie NGI topokaart 1902, opname 1895). Het is niet duidelijk waarom slechts een deel van de straat verhard werd. De voetwegen zijn alle onverhard.

Actuele toestand:

- De kasseibestrating van de Amelgemstraat verkeert in slechte toestand
- De kasseibestrating van de Heirbaan is in matige toestand (lokaal zonken en verschuivingen)
- De connectie tussen de Lindeweg (buurtweg 55) en de Kaarlijkstraat is niet meer aanwezig
- Het zuidelijke deel van buurtweg 55 naast het Amelgemhof ontbreekt
- De toegang naar de kapel lijkt geprivatiseerd.

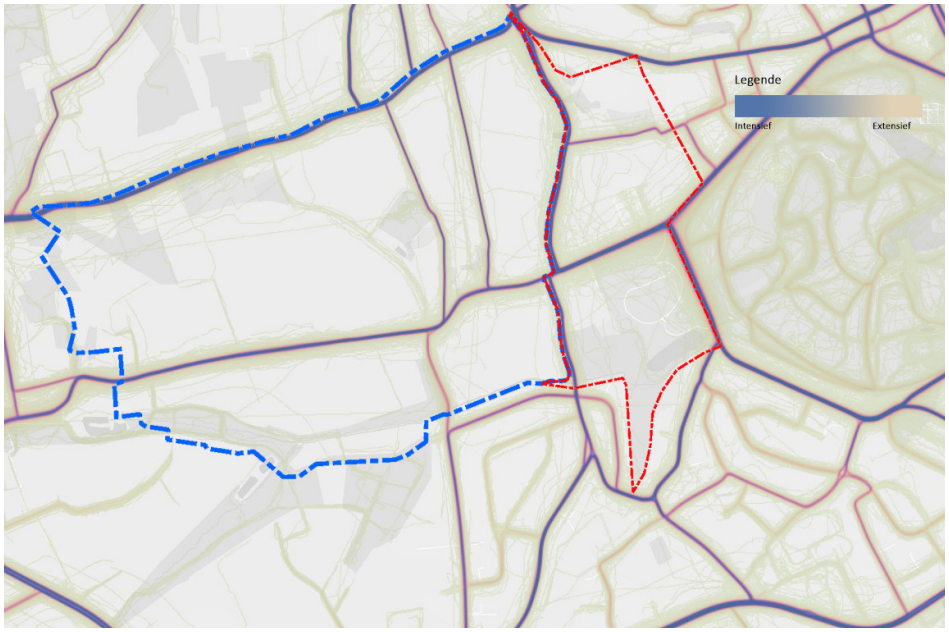

Figuur 46. Gebruiksintensiteit wegen door voetgangers en wandelaars obv heathmap (blauw intensief gebruik - geel extensiever gebruik) (Bron. Strava)

Gebruik: alle paden en wegen kennen nog een gebruik

Knelpunten:

- Ontbrekende gedeeltes van buurtwegen.
- Kwaliteit van kasseibestrating.
- Bermen van wegen en voetwegen worden soms ingenomen voor landbouwgebruik (bv langs de buurtwegen).
- Onderhoud van bermen en bomenrijen is niet altijd consequent.

3.3.6 Recreatieve voorzieningen

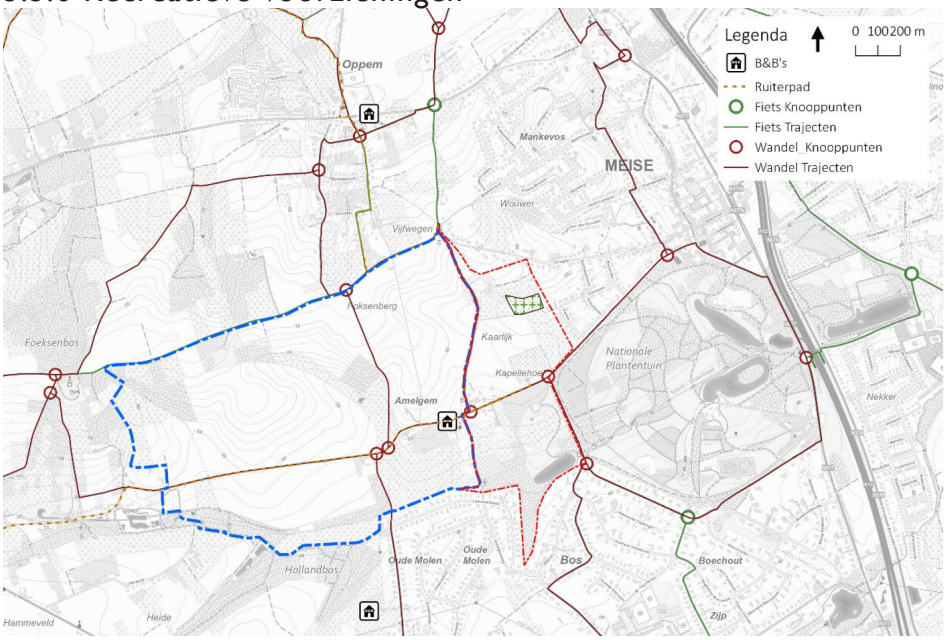

Figuur 47. Recreatieve paden

Wat: Dit landschap is voor wandelaars fietsers erg in trek door de landschappelijke variatie, de uitzichten en erfgoedelementen.

- Diverse wandelknooppunten rondom cijfer 503 (Brabantse Kouter West) en diverse thema-wandelingen zoals wandelpad Laermans, (H)op naar Oppem (Regionaal Landschap), Wandeling Groene Gordel, … deze paden zijn soms verhard en soms onverhard.
- Fietsknooppunten rondom de cijfers 56, 47,41 maar de belangrijkste route loopt over de Heirbaan die ook deels een kassei verharding heeft.
- Huifkarroute doorkruist het gebied.

Binnen de afbakening van het beheersplan is er verblijfsrecreatie in de vorm van B&B's zoals in de Amelhoeve nabij de kapel van Amelgem en net buiten de afbakening situeren zich nog een aantal B&B's.

Er werd vrij recent een speelbos aangelegd 'De Grote Wyver' met een educatief en recreatieve doelstelling. Ook de plantentuin vormt een belangrijke recreatieve aantrekkingspool in de omgeving, evenals de vergezichten op Brussel vanop de Heirbaan.

Actuele toestand: De verbinding tussen het centrale wandelknooppunt 503 en de kerk van Wemmel 502 verloopt via de woonwijk 'Oude Molen'. Een alternatieve groene trage verbinding via de open ruimtekamer 'Hollandveld' (Wemmel) zou hier een meerwaarde kunnen zijn.

Gebruik: Het gebied is recreatief erg in trek en biedt ook potentieel voor wandelaars en fietsers. Er is een huifkarroute die zich aanpast aan de beschikbare breedtes van de paden.

Knelpunten:
- Huifkarroute past zich aan.
- Onderbreking landschappelijke ervaring tussen wandelknooppunt 503 en 502 (Wemmel Kerk).
- Beloopbaarheid kasseiroute Amelgemstraat niet ideaal.
- Befietsbaarheid Heirbaan niet overal ideaal voor recreatieve fietsers.
- Recreanten beperken zich niet steeds tot de paden en wegen.
- Mountainbike op voetwegen leidt tot gevaarlijke toestanden.
- Loslopende honden vormen een knelpunt voor andere recreanten (en voor biodiversiteit).
- Het gebruik van afschrikkanonnen tegen vogels heeft ook een impact op de beleving van het landschap.

3.4 SWOT-ANALYSE

Ten behoeve van het verder bepalen van de waarden die in het beschermde landschap aanwezig zijn, en de doelstellingen die daaraan gekoppeld zouden kunnen worden om deze waarden op een duurzame wijze te kunnen beschermen en in stand te kunnen houden, werd een SWOT-analyse opgemaakt waarin de belangrijkste kwaliteiten en potenties benoemd en gesitueerd worden, evenals de bedreigingen en knelpunten die worden vastgesteld. De analyse wordt in de bijgaande kaarten ook visueel gesitueerd.

Kwaliteiten:

- sterk landschappelijk geheel, slechts beperkt beïnvloed door recente ruimtelijke ontwikkelingen (verstedelijking)
- landschap met grote historische herkenbaarheid, zowel naar historische samenhang (hoeves met agrarisch gebied; beek en molen) als naar gebruik
- het wegenpatroon is grotendeels oorspronkelijk en intact
- grote belevingswaarde door de variatie in landschappen, de vergezichten en de vrij goede mate van toegankelijkheid
- mooie open ruimte vlakbij een grootstad, ruimtelijk samenhangend met ander beschermd erfgoed (Nationale Plantentuin) en waardevolle groenstructuren (Kasteelparken Ossel (Merchtem), Foeksenbos, Amelvonnebeekvallei, Nationale Plantentuin)

Knelpunten:

- agrarische ontwikkeling leidt tot een grootschaliger en intensiever landschap, met verlies aan biodiversiteit en groene samenhang in het landschap
- verlies van kleine landschapselementen en bijhorende fauna en flora (biodiversiteitsverlies)
- verlies aan gebruiksfuncties (Klein Amelgem, molen en andere) of regelmatig gebruik (bv. kapel)
- verlies van samenhang tussen de verschillende samenstellende elementen, zoals bv. isolatie van de kapelsite, verlies aan zichtbaarheid van de beek, vertuining rond woningen en parken
- verlies aan beeld- en landschapskwaliteit (bv. verlies aan beeldkwaliteit rond de beek en de kapel, rommelige inrichting in de omgeving van Groot Amelgem en in de omgeving van het kerkhof, vertuining rond private woningen)
- sterk erosiegevoelig terrein, waarbij de grootschalige landbouwontwikkeling en omzetting van strategische graslanden naar akkers dit ook in de hand werkt
- erosiegerelateerde maatregelen zijn niet altijd esthetisch aantrekkelijk (bv. houthakseldam, kunstmatige bekkens)
- overstromingsgevoelig terrein
- verdrogingsgevoelig terrein
- het wegenpatroon geeft niet altijd een eenvormig samenhangend beeld
- de kwaliteit van de wegbedekking kan beperkend zijn naar gebruik
- de recreatieve ontsluiting kent enkele hiaten
- verschillende mogelijk interessante instrumenten voor landbeheer zijn actueel niet inzetbaar (bv. BO akkervogels, BO soortenrijk grasland)
- stimulatie van het behoud en de ontwikkeling van landschapselementen via een erfgoedpremie is in agrarisch gebruikt gebied niet kostendekkend (laat staan winstgevend)
- de combinatie van verschillende instrumenten die financiële ondersteuning bieden, en waarbij de ecologische en maatschappelijke meerwaarde (ecosysteemdiensten, zie kader) op een stimulerende manier (>100%) gehonoreerd worden is actueel niet mogelijk
- de landbouwwetgeving bemoeilijkt het gebruik van methodes die positief zouden kunnen zijn voor o.a. klimaatverandering en biodiversiteit

Potenties:

- landschappelijk herstel dat vertrekt vanuit de landschapsstructuur kan een duurzaam landschap opleveren dat past in de historische structuur en tegelijkertijd hedendaagse +maatschappelijke baten biedt (ecosysteemdiensten)
- aanpassing van de landbouwmethodes zou een duurzamer systeem kunnen opleveren met positieve impact naar ecosysteemdiensten en klimaatverandering
- mogelijke instrumenten voor erosiebestrijding kunnen worden ingezet en bieden ook landschappelijke ontwikkelingskansen (bv. beheerovereenkomsten. Een beheerovereenkomst is een vrijwillige, vijfjarige overeenkomst met de Vlaamse Landmaatschappij om extra inspanningen te doen voor het milieu, de natuur en de biodiversiteit in Vlaanderen in ruil voor een jaarlijkse vergoeding. Beheerovereenkomsten kunnen worden afgesloten in specifiek daartoe aangewezen gebieden).
- erosiebestrijdingsmaatregelen kunnen ook een positieve landschappelijke impact hebben
- de participatie rond het landschap is groot; de ontwikkeling van draagvlak voor ondersteunende maatregelen kan van daaruit op gang komen.
- de mogelijkheid tot herstel of ontwikkeling van landschappelijke elementen als KLE is aanwezig
- de aanwezigheid van kernen oud(er) bos is positief voor de ecologische ontwikkeling van verbindende elementen
- het landschap vormt een belangrijke schakel in de landschappelijke en ecologische verbindingen in de vallei van de Amelvonnebeek, en verbindt de beekvallei met de hoger gelegen kouters en bossen (Kasteelparken Ossel (Merchtem), Foeksenbos) en met de parallel lopende vallei van de Molenbeek
- lokale ontwikkeling van horeca en B&B versterkt de recreatieve potenties
- een betere recreatieve ontsluiting kan de beleving van en het draagvlak voor het landschap versterken
- de eigendomsstructuur met slechts een beperkt aantal grotere eigenaars kan mogelijkheden bieden
- ontwikkeling van een landinrichtingsplan kan mogelijk bijkomende instrumenten aanleveren. Een landinrichting is een gebiedsgericht project dat wordt ingesteld met als doel een breed inzetbare ‘instrumentenkoffer’ te bieden om oplossingen op maat te bieden voor allerhande projecten. De ‘instrumentenkoffer’ bevat diverse instrumenten op het gebied van inrichting, beheer, grondverwerving, grondmobiliteit en flankerend beleid die op maat en in onderlinge samenhang kunnen worden ingezet voor de realisatie van een breed scala aan plannen en projecten die bijdragen aan het behoud en de ontwikkeling van de ruimte in Vlaanderen (VLM 2014).
- de opmaak van een beheerplan levert een samenhangende en gedragen toekomstvisie
- nog één aanwezige zwarte populier als restant

Bedreigingen:

- verdere schaalvergroting in de professionele landbouw kan leiden tot nog grotere percelering en grotere impact op het systeem
- erosie en uitputting van de akkers
- verdwijnen van landschapselementen onderbreekt de ecologische samenhang en vermindert het potentieel tot levering van ecosysteemdiensten
- gebrek aan deskundig beheer leidt tot landschappelijke kwaliteitsvermindering
- vertuining vanuit woningen en parken tast de open landschapsstructuur aan
- grootschalige recreatieve ontwikkeling kan de draagkracht van het landschap ondermijnen

Figuur 48. Swotkaart kwaliteiten en potenties

legende basiskaart

- projectgebied
- relief
- Amelvonnebeek met zijarmen
- bron
- biologisch waardevolle bossen
- weiland en grasbuffers
- akker
- centrum Wemmel en Meise
- kapel

bestaande kwaliteiten

- bijzondere zichten
- wandelroutes
- fietsroutes
- karaktistieke kasseiweg
- hollewegen (herwaarderen van de houtkanten voor meer biodiversiteit)
- verwilderde houtkanten
- bomenrijen/dreven/boomgaarden
- ankerbomen
- bijzonder beeldkwaliteit erfgoed Amelgem
- hoeve klein Amelgem
- hoeve groot Amelgem

potenties

- te onderzoeken ontbrekende wandelverbinding
- verdwenen historische wegen
- gewenste corridos met lage beplanting om biodiversiteit te stimuleren
- biologisch waardervoller maken van de grasbuffers
- ruimte voor de beek en begeleiding biologisch waardevolle oevers
- verdwenen historische poelen

Noord

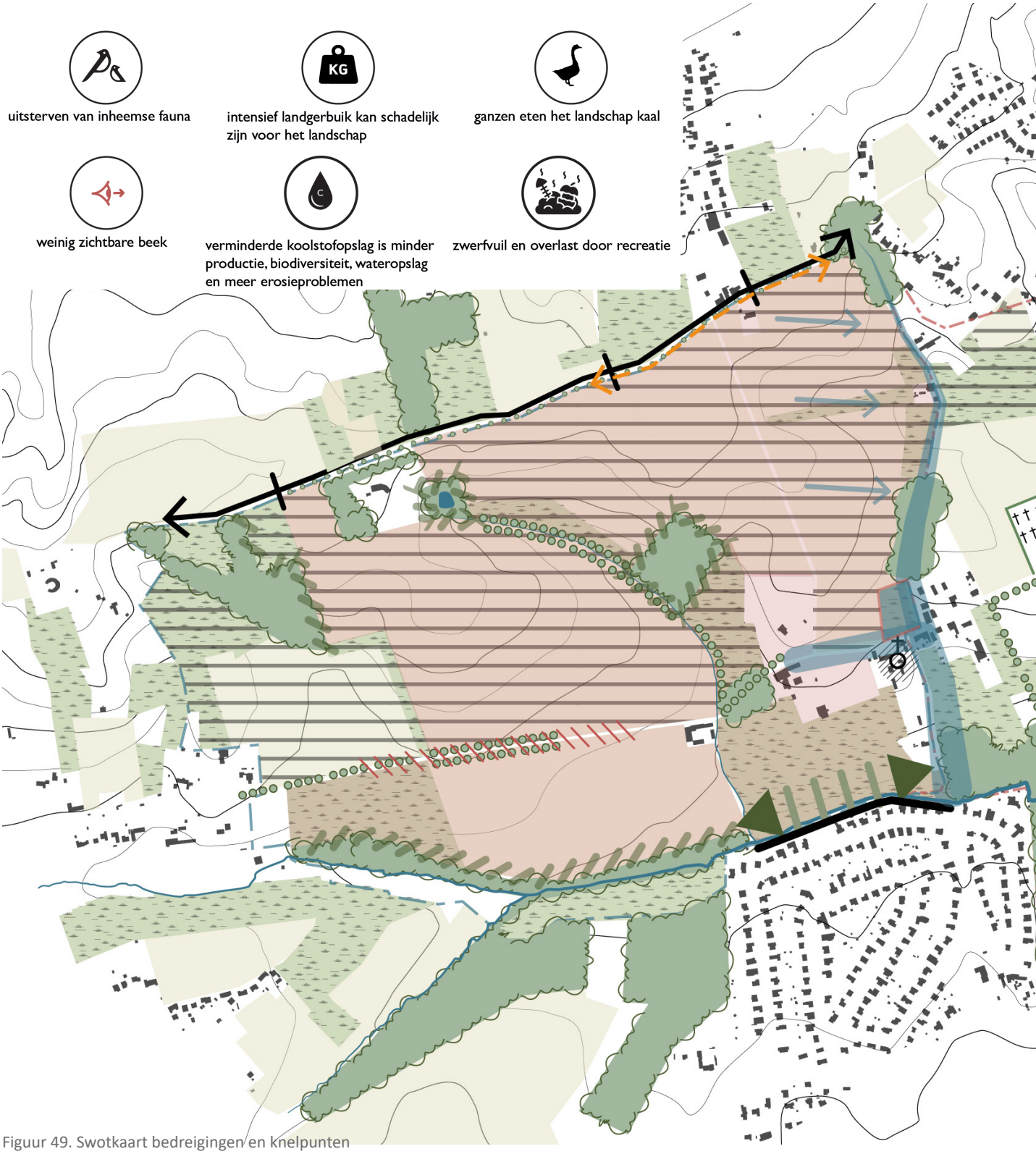

Figuur 49. Swotkaart bedreigingen en knelpunten

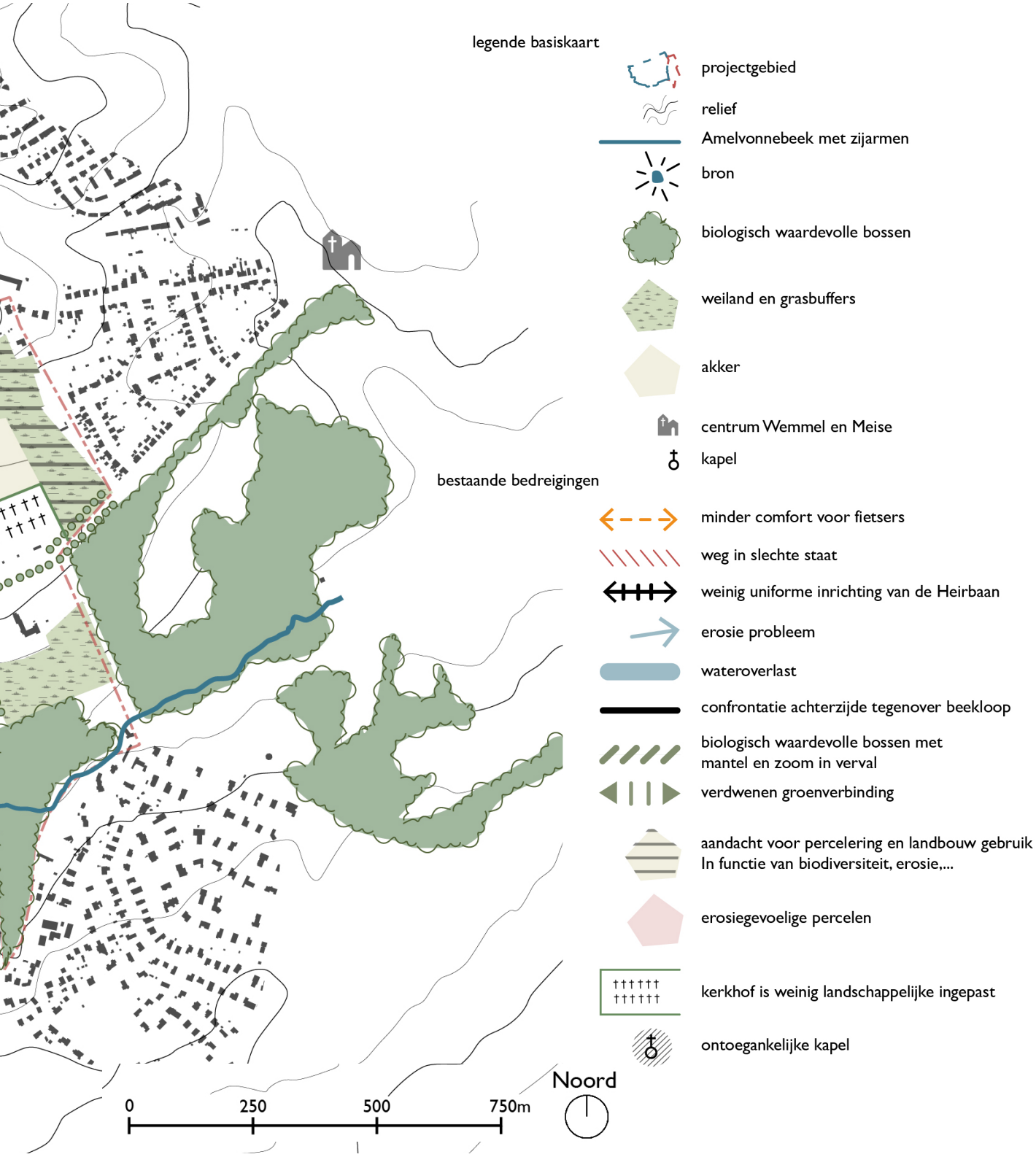
legende basiskaart
projectgebied
relief
Amelvonnebeek met zijarmen
bron
biologisch waardevolle bossen
weiland en grasbuffers
akker
centrum Wemmel en Meise
kapel
bestaande bedreigingen
minder comfort voor fietsers
weg in slechte staat
weinig uniforme inrichting van de Heirbaan
erosie probleem
wateroverlast
confrontatie achterzijde tegenover beekloop
biologisch waardevolle bossen met
mantel en zoom in verval
verdwenen groenverbinding
aandacht voor percelering en landbouw gebruik
In functie van biodiversiteit, erosie,...
erosiegevoelige percelen
kerkhof is weinig landschappelijke ingepast
ontoegankelijke kapel
Noord
0
250
500
750m

Ecosysteemdiensten (ESD) zijn de voordelen die de maatschappij van de natuurlijke ecosystemen ontvangt onder de vorm van goederen en diensten.

Een 'ecosysteem' is het geheel van biotische (levende) en abiotische (niet-levende, bv. de bodem) elementen die het samenleven van levende organismen in een bepaald gebied kenmerken.

Ecosystemen voorzien onze maatschappij van goederen die van belang zijn in ons dagdagelijks bestaan, zoals voedsel, drinkbaar water, hout en andere. Deze groeperen we onder de **producerende diensten**. Ecosystemen ondersteunen ook heel wat noodzakelijke natuurlijke processen zoals klimaatregeling, waterzuivering en bestuiving, die we onder de **regulerende diensten** klasseren. De recreatieve, esthetische en spirituele mogelijkheden van ecosystemen vormen de **culturele diensten**.

Al deze ecosysteemdiensten worden finaal mogelijk gemaakt door de o**ndersteunende diensten**, zoals primaire productie, bodemvorming en de nutriëntencyclus. (Meiresonne & Turkelboom 2012)

Figuur 50. De verschillende vormen van ecosysteemdiensten visueel voorgesteld (bron: www.ecopedia.be)

4. SITUERING EN BESCHRIJVING

4° de situering en de beschrijving van de erfgoedwaarden en de juridische toestand van het erfgoedlandschap, waarop het beheersplan betrekking heeft;

4.1 BESCHRIJVING VAN WAARDES CFR HET BESCHERMINGSBESLUIT

Historische waarde

Conform het beschermingsbesluit van 13/06/2003 omvat de afbakening niet alleen de beschermde hoeven Klein Amelgem, Groot Amelgem en de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-Geboorte met de daarrond gelegen huizen die grotendeels teruggaan tot de oude bebouwing van het gehucht, maar komt ook overeen met het historische abdijdomein zoals het wordt beschreven in 1554: in het totaal 147 ha begrensd door de Heerbaan in het noorden en de Amelvonnebeek in het zuiden, en dat nog steeds een visueel geheel en een aaneengesloten landbouwareaal vormt met ongeveer dezelfde oppervlakte, begrenzing (Klein Cabbeek, Cabbeek, Lindeveld, etc.) en elementen (akkers, weiden, hooibeemden, bos).

Groot Amelgem vormt nog steeds de zetel van een landbouwbedrijf, hetgeen bijdraagt tot de authenticiteit van de site. Groot Amelgem en Klein Amelgem vormen een uniek voorbeeld van een ontdubbeling van een landbouwbedrijf op het einde van de 17de eeuw, zonder evenwel van eigenaar te veranderen. De abdij van Grimbergen bleef namelijk eigenaar van beide pachthoven. De splitsing was het gevolg van de gewijzigde landbouwmethoden, meer bepaald het verlaten van het drieslagstelsel.

Vanuit de inventarisatie (hoofdstuk 3) kan dit verder worden aangevuld:

Het landgebruik op de kouters, dat in hoofdzaak agrarisch is, vormt één van de kernwaarden van de historische waarde. Daarbij wordt opgemerkt dat de agrarische bedrijfsvoering, zeker vanaf de 2e helft van de 20e eeuw, sterk onderhevig is (geweest) aan veranderingen waardoor er ook landschappelijke wijzigingen zijn opgetreden. Het aandeel weiden en hooibeemden is sterk achteruitgegaan. Ook is de perceelsgrootte in de loop der jaren (tot op vandaag) toegenomen, waardoor het kleinschaligere karakter met kenmerkende perceelsranden (incl. graften en andere KLE) onder druk staat.

Aansluitend aan het agrarische gebruik op de kouters hebben ook andere vormen van landgebruik historische waarde, zoals de bossen en meer natuurlijke zones in de vallei van de Amelvonnebeek en de zijloopjes.

Ook het wegenpatroon is historisch te noemen, en nog vrijwel compleet, wat vrij uniek is.

Esthetische waarde

Het beschermingsbesluit stelt: Het gebied heeft een nog grotendeels ongerept landelijk karakter, met contrasten tussen de open kouters en de diep ingesneden colluviale dalen en met vergezichten vanaf de Heerbaan. Het vormt bovendien een ongerepte visuele eenheid, die bijdraagt tot de intrinsieke waarde en de authenticiteit van de betrokken monumenten. De combinatie van deze waarden maken van 'het gehucht Amelgem en omgeving' een landschap dat van belang is op Vlaams niveau.

Aanvullend blijken ook de doorkijken binnen het landschap zelf (bv. van voetweg 55 naar hoeve Groot Amelgem), en de natuurlijke elementen die het landschappelijke kader mee vorm geven (bomenrijen, bosjes, houtkanten…) belangrijke onderdelen van de esthetische waarde te zijn.

Andere waardes:

Ecologische waarde: De ecologische waarde van het landschap is actueel vooral terug te vinden in de aanwezige bosjes, zowel op de kouter als in de vallei(tjes), en in de verschillende KLE zoals de holle weg, de bronnen, bomenrijen, bermen en perceelsranden. In de akkers is de ecologische verweving (in de vorm van bv. perceelsranden, graften of solitaire struiken en bomen) grotendeels verdwenen.

Sociale waarde: de belevingswaarde van het landschap is hoog door de landschappelijke variatie en grote mate van ongereptheid van het landgebruik. De zichtbare nabijheid van de grootstad Brussel creëert een boeiend spanningsveld tussen platteland en metropool met hoge belevingswaarde.

5. VISIE

5° een onderbouwde visie op het beheer van het erfgoedlandschap en de beheersdoelstellingen die eruit voortvloeien;

De beheersdoelstellingen worden duidelijk in afzonderlijke punten beschreven en grondig verantwoord ten overstaan van de waarden van het onroerend erfgoed of erfgoedlandschap. De beheersdoelstellingen geven weer welke toestand men wil bereiken en op welke manier (beheer in termen van wat/waar/waarom), steeds conform het beschermingsbesluit. Ze worden verder naar concrete maatregelen vertaald in de beheerrichtlijnen.

Bij de opmaak van de visie worden aldus de esthetische, historische, veiligheids- en gebruiksdoelstellingen afgewogen en gesitueerd t.o.v. het beschermingsbesluit.

De visie moet invulling geven aan de wijze waarop het beheer gericht moet zijn, en de lijnen aangeven waarbinnen gewerkt kan worden.

Met name bij de opmaak van de visie voor de lange termijn is een constructief overleg met de gebruikers en eventueel ook de gemeente een noodzaak, in functie van het bereiken van een gedragen visie.

5.1 HOOFDDOELSTELLINGEN

De belangrijkste hoofddoelstelling is het behoud en het herstel van de erfgoedwaarden van het landschap.

Het toekomstig beheer moet erop gericht zijn het landschap als structureel geheel te bewaren met respect voor zijn historische en esthetische waarde. Het behoud van de landbouwkundige context (zij het niet te interpreteren als louter akkerbouw) is hierbij belangrijk.

Om de instandhouding van deze waarden blijvend te verzekeren kunnen volgende hoofddoelstellingen worden opgenomen:het bewaren of herstellen van het open landschap, in relatie tot het bijzonder erfgoed (5.1.1)het bewaren of herstellen van de natuurlijke elementen die het landschap structureren (groen-blauwe structuur) (5.1.2)Als belangrijke nevendoelstelling geldt: het behoud en de versterking van het sociaal gebruik in evenwicht met het landschap (5.1.3)

Het beoogde globale beeld voor het landschapsbehoud en herstel komt sterk overeen met het gidsmodel dat door Lerouge et al. (2016) werd opgemaakt voor de Heuvelzone (= de geografische zone waar ook Amelgem deel van uitmaakt), zie tekstkader.

Gidsmodel Heuvellandschap

Het gidsmodel voor het Heuvellandschap (Lerouge et al. 2016) probeert een geïntegreerde oplossingsrichting te bieden voor het duurzaam voorbestaan van het landschappelijke hoofdgebruik (landbouw) in deze zone, in combinatie met de verschillende ecosysteemdiensten die er van het landschap gevraagd worden (en waar het hoofdgebruik soms een conflicterende verhouding mee heeft). Die diensten hebben - naast de agrarische productiefunctie - betrekking op regulerende diensten als waterbuffering, oppervlakkige infiltratie, erosiebestrijding, natuurlijke plaagbestrijding, bestuiving, denitrificatie, en recreatie en beleving van natuur en landschap als culturele diensten, zoals schematisch aangegeven in onderstaande figuur.

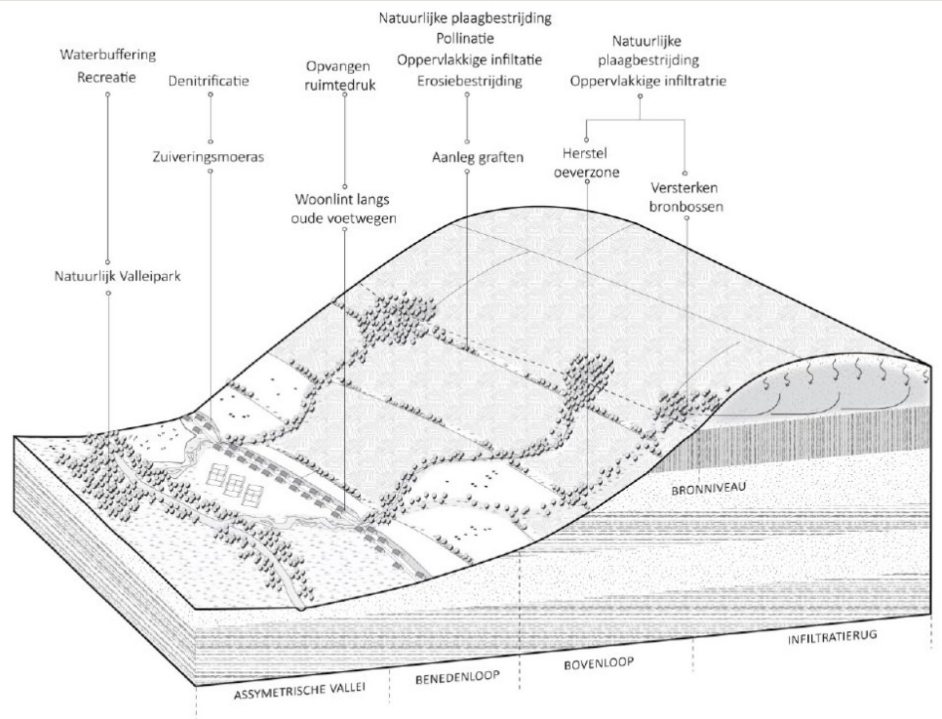

Figuur 51. gidsmodel voor de Heuvelzone (uit Lerouge et al. 2016)

In functie van geïntegreerde erosiebestrijding stelt het gidsmodel parallel aan de hoogtelijnen een stelsel van graften en grasbufferstroken voor:

Afstromend regenwater wordt eerst opgevangen in de grasbufferstrook, waar het sediment bezinkt, een gedeelte van het water infiltreert en het restant wordt afgeleid richting de beken. Het erosiebestrijdingssysteem van grasbufferstroken en beken zorgt tegelijkertijd voor een verbeterde pollinatie en natuurlijke plaagbestrijding. De graften en grasbufferstroken fungeren als fijnmazige landschapselementen in dit systeem, terwijl de bronbosjes worden versterkt en de robuuste basiselementen vormen. Door de graften slechts fragmentarisch toe te passen behoudt het landschap haar openheid en schaal en creëren de graften bovendien een coulissenachtig landschap dat het geheel aantrekkelijker maakt voor de recreant. Dit geïntegreerd systeem van plaagbestrijding en bestuiving stelt de intensieve landbouw in staat om te verduurzamen zodat minder bestrijdingsmiddelen hoeft te worden gebruikt als gevolg van het toegenomen aantal plaagregulerende soorten.

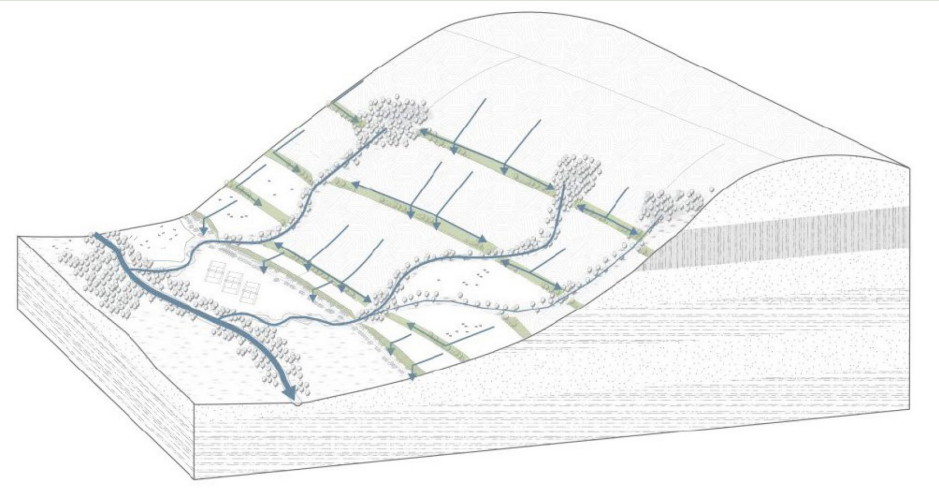

Figuur 52. Voorgesteld erosiebestrijdingssysteem uit Lerouge et al. 2016

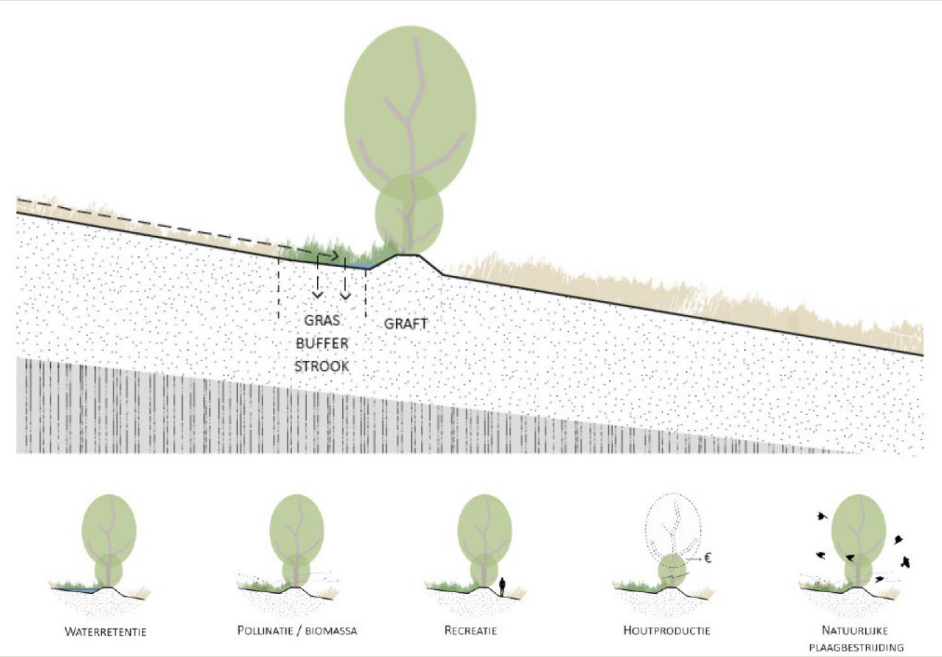

Figuur 53. systeem van graften (uit Lerouge et al. 2016)

In functie van (eventuele bijkomende) bebouwing en verstedelijkingsdruk geeft het gidsmodel een benadering aan waarin de historische bebouwingsstructuur op de overgang van de beekvallei naar de heuvelflanken wordt versterkt, zodat verdichting van bebouwing op de flanken en heuvelruggen kan worden tegengegaan en het karakteristieke open landschapskarakter daar bewaard kan blijven.

In de beekvallei wordt een gedifferentieerde landschappelijke invulling nagestreefd, met nadruk op een natuurlijke invulling , ook in functie van oplossingen voor water- en erosieproblematiek.

Op het gebied van recreatie stelt het gidsmodel voor het recreatief netwerk te koppelen aan de graften.

Vertaald naar de context van Amelgem kan worden vastgesteld dat de grotere ruimtelijke configuratie in Amelgem in belangrijke mate conform het gidsmodel is, met een open landbouwlandschap op de heuvelflanken, een meer natuurlijke invulling van de beekvallei, en bebouwing die zich vnl. op de overgang van de vallei naar de flank situeert, maar dat de invulling ervan niet (meer) volledig is of landschappelijk werd veranderd. Denk daarbij aan het verdwijnen van graften en andere KLE die erosiebeperkend werkten, een slechts gedeeltelijke natuurlijke invulling van de beekvallei, bebouwing in de beekvallei (buiten projectgebied)...

Het gidsmodel kent veel belang toe aan de graften in functie van erosiebestrijding wat ook voor Amelgem een belangrijke piste kan zijn, waarbij de natuurlijke invulling ervan (begroeiingstype: hoge bomen dan wel lage bomen, struiken of grazig, of combinaties) dan aangepast dient te zijn aan de lokale visuele landschapsrelaties.

Het is uiteraard niet aangewezen alle elementen uit het gidsmodel integraal over te nemen. Met betrekking tot recreatie en wegenpatroon bijvoorbeeld wordt de visie van het gidsmodel in dit beheerplan niet gevolgd. De historische context van paden en wegen, die op de heuvelrug en in de beekvallei parallel aan de helling loopt, maar waar ook dwarse verbindingen over de heuvelflanken aanwezig zijn, wordt aanzien als de te behouden ontsluitende structuur.

Bij de uitwerking van de doelstellingen voor het beschermde erfgoed worden de verschillende landschappelijke elementen waarop de doelstellingen van toepassing zijn opgesomd, en wordt per element in tabelvorm aangeven tot welke ecosysteemdienst(en) de doelstellingen kunnen bijdragen (als relevant).

De ecosysteemdiensten worden daarbij weergegeven per categorie (P = productie; R = regulerend; C = cultureel; O = ondersteunend; zie ook kader 'Ecosysteemdiensten', en verder verfijnd waar mogelijk).

5.1.1 Het bewaren of herstellen van het open landschap

Landbouwpercelen

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Bewaren van het open agrarisch karakter.	C: esthetisch
Bestendigen van het actief agrarisch gebruik.	P: landbouw
Beperken en zoveel mogelijk vermijden van erosie .	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie
Klimaatvriendelijk landbouwgebruik mogelijk maken.	R: CO_2-huishouding
Beheer van erosiebuffers ook in functie van soortenrijkdom.	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit

Herstel van akkerranden en bermen langs doorgaande (voet)wegen.	C: esthetisch O: biodiversiteit
Herstel van graslanden en taluds	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit C: esthetisch
Geen vlakdekkende opgaande meerjarige begroeiing in open terrein met zichtrelaties.	C: esthetisch
Behoud en herstel van graften en reliëfovergangen.	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit
Behoud en herstel van kleine landschapselementen.	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit
Afwisseling tussen akkers en graslanden in relatie tot de draagkracht van het landschap (erosie, cfr. strategische graslanden).	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie C: esthetisch
Het publiek informeren over de landbouw en historische connectie tussen landbouw en landschap	C: recreatie
Vermijden van oneigenlijk gebruik van akkerranden en grasbufferstroken door recreanten en loslopende honden	R: erosiebestrijding C: esthetisch
Vermijden van zwerfvuil	O: biodiversiteit C: esthetisch

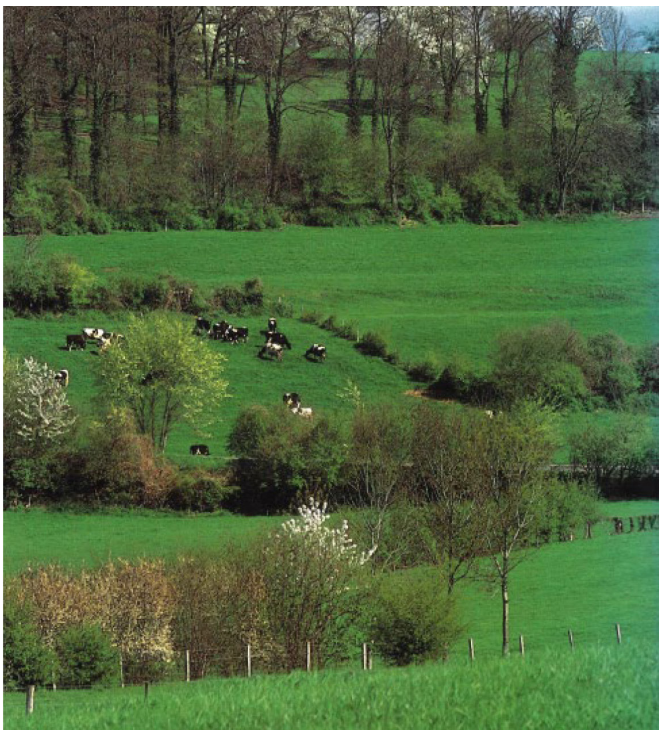

Figuur 54. Hellinglandschap met weiden, bosjes en verspreide KLE. Op de perceelsgrenzen die dwars op de helling liggen ontstaan door erosie en accumulatie van organisch en ander materiaal ophogingen, waarop KLE als hagen en solitaire struiken en bomen aanwezig zijn. (beperkt in dit geval). In Amelgem staat dit type landschapselementen onder druk. (Foto uit Hermy & De Blust 1997).

Figuur 55. Een graft, of begroeide steilrand, als klein landschapselement op de scheiding van akkers. (Foto uit Hermy & De Blust 1997)

Gebouwen met erfgoedwaarde

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Goede landschappelijke inpassing en zichtbaarheid van de historische gebouwen (hoeves, kapel).	C: esthetisch + recreatie
Goede toegankelijkheid (kapel) garanderen.	C: recreatie

Figuur 56. Zicht op dakenstructuur Duivelsschuur

Wegen en paden

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Behoud van het huidige wegenpatroon.	
Vermijden van bijkomende verharding van onverharde paden.	R: waterinfiltratie
Kasseiverharding op wegen en opritten: behoud en herstel	C: esthetisch
Herstel van het wegdek van wegen die in slechte staat verkeren.	C: esthetisch
Uniform type wegbedekking voorzien in de Heirbaan (kassei).	C: esthetisch
Comfortabel wegdek voorzien op paden die voor fietsen zijn opengesteld, aangepast aan het type weg (comfortstrook bij kasseiwegen, goed onderhouden wegdek bij niet verharde paden).	C: esthetisch + recreatie
Beperkte uitbreiding van het wandelpadennetwerk in functie van goede aansluitingen (vnl. zuidwaarts).	C: recreatie

Percelen met ander gebruik (tuinen, parken, kerkhof):

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Landschappelijke inpassing met aandacht voor het tegengaan van verrommeling, kwaliteitsvolle afwerking, gebruik van aangepaste struiken en bomen voor afscheiding…	C: esthetisch
Geen bijkomende vertuining van het landschap.	C: esthetisch O: biodiversiteit
Geen bijkomende verdichting van het landschap.	C: esthetisch O: biodiversiteit

5.1.2 Het bewaren of herstellen van de natuurlijke elementen die het landschap structureren (groen-blauwe structuur)

Figuur 57. visiekaart: landbouw

bijzonder erfgoed Amelgem gekoppeld aan landbouw landschap
erosiebestrijdend perceelsrandbeheer dmv biologisch waardevolle houtkanten
biologisch waardervolle erosiebestrijdende graskanten indien enkel akker
ecologische bufferbekkens en erosiemaatregel
strategisch gelegen graslanden omwille van erosiegevoeligheid te behouden als grasland
suggestieve indeling percelen, met waardevolle grasbuffers die percelen scheiden
Landbouw als beheerder van dit waardevolle landschap
1. erosie maatregelen
a. bij voorkeur geen diepgaande bewerkingen ifv erosiebestrijding
b. houtkanten voor koolstof en wateropslag
c. perceelsverkleining ipv vergroting
d. bodem verbetering door vasthouden van voedingsrijke laag
e. strategische graslanden niet omzetten naar akker
2. water vasthouden in gebied
3. biodiversiteit verhogen (blauw groen netwerk)
a. houtkanten voorzien
b. geleidelijke overgangen van bos naar open akker/weiland
c. voorzien nestgelgenheid voor roofvogels
4. bodemkwaliteit verbeteren
5. informatie geven aan recreanten over landbouw
0
250
500
750m
Noord

Bos

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Behoud en ontwikkeling van bestaande bosstructuren.	O: biodiversiteit
Verbinden van bestaande bossen en bosjes d.m.v. groene verbindingen (bomenrijen, hagen en houtkanten, brede soortenrijke bermen…)	C: esthetisch O: biodiversiteit
Streven naar een geleidelijke overgang tussen bos en open omgeving (bosrand).	C: esthetisch O: biodiversiteit

Bomenrijen en houtkanten

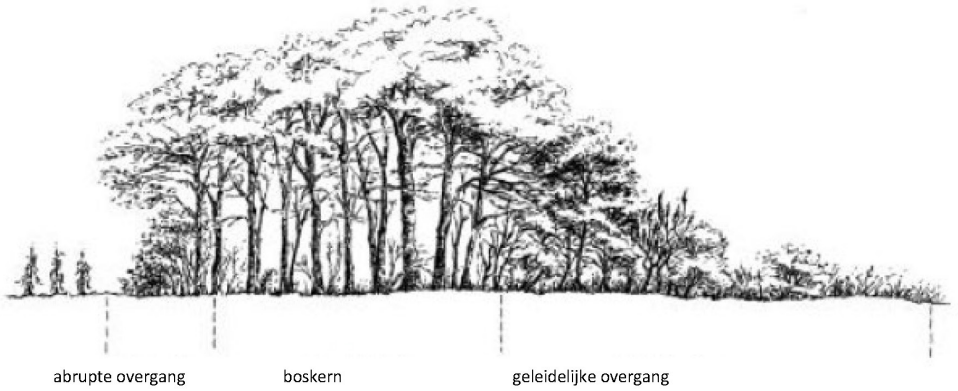

Figuur 58. Opbouw van een bos met overgangen naar het omringende landschap (uit Hellmund P.C. & Smith D. S. 2006).

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Vervolledigen van de bomenrijen langs de verschillende landschappelijke hoofdassen (Heirbaan, Amelgemstraat, August Van Doorslaerlaan, Kaarlijkstraat).	C: esthetisch O: biodiversiteit
Afgestemd beheer van de bomen rond de kapel Onze-Lieve-Vrouw Geboorte.	C: esthetisch O: biodiversiteit
Bij aanplant van nieuwe bomen worden inheemse standplaatsgeschikte soorten gebruikt waarbij autochtoon plantmateriaal de voorkeur heeft. Uitdoofbeleid voor niet inheemse of streekeigen soorten.	O: biodiversiteit
Waar een haag of houtkant voorzien wordt voor erosiebestrijding moet deze dwars of schuin op de richting van het afstromende water gelegen zijn. Kaderend in het landschapsbeeld worden houtkanten niet aangelegd dwars op zichtassen.	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie C: esthetisch
Esthetisch en ecologisch verantwoord evenwicht zoeken tussen volledigheid bomenrijen en toegankelijkheid van het landbouwlandschap	P: productie

Holle weg

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
De holle weg kent een goede ontwikkeling met ook aandacht voor de bescherming van vegetatie en structuur aan de bovenzijde (zie figuur). Bij eventuele aanplant van nieuwe bomen of struiken worden inheemse standplaatsgeschikte soorten gebruikt waarbij autochtoon plantmateriaal de voorkeur heeft, in het bijzonder voor wat betreft de zwarte populier.	C: esthetisch O: biodiversiteit

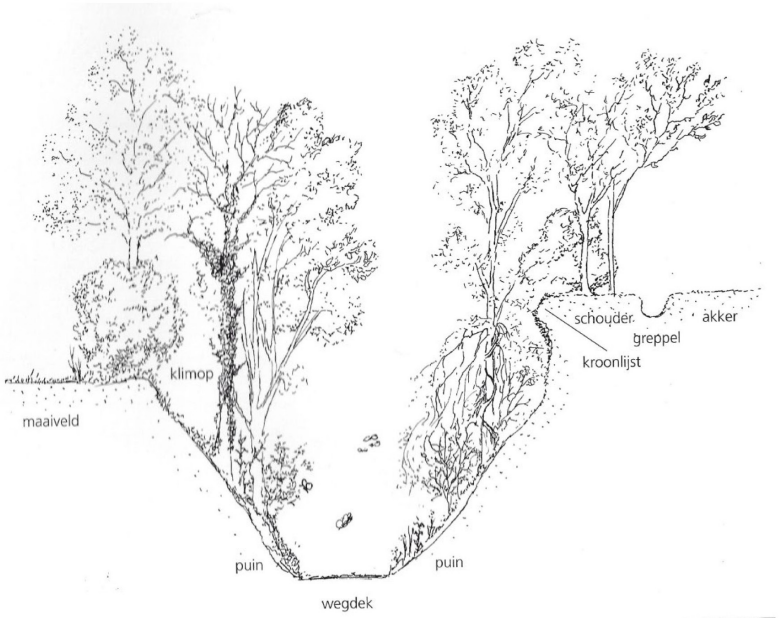

Figuur 59. Schematische doorsnede van een holle weg (uit Hermy & De Blust 1997)

Bermen

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Voldoende brede ecologisch waardevolle bermen en akkerranden langs wegen en paden behouden en waar nodig herstellen en ecologisch beheren.	C: esthetisch R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit

Waterloop en zijloopjes

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Goede zichtbaarheid en herkenbaarheid van de Amelvonnebeek en zijlopen.	C: esthetisch
Voldoende brede oeverstroken met natuurlijke inrichting behouden en herstellen.	C: esthetisch R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit
Herstel van structuurkenmerken die bijdragen aan een integraal waterbeheer.	C: esthetisch R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit
Lokale opvang van regen- en bron water ifv buffering en hergebruik van water	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie P: productie

Poelen, vijvers en bronnen

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Behoud en (functioneel) herstel van poelen, vijvers en bronnen.	R: erosiebestrijding, waterinfiltratie
behoud van historisch (micro)reliëf	C: esthetisch
Inrichting en beheer gericht op multifunctionaliteit.	C: esthetisch R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit
Mogelijk herstel van vijvers op historische locatie in de vallei van de Amelvonnebeek.	C: esthetisch R: erosiebestrijding, waterinfiltratie O: biodiversiteit

Figuur 60. een beetle bank, die voedsel- en schuilmogelijkheden biedt aan akkervogels en (bron: https://www.vlm.be/nl/projecten/Paginas/Partridge.aspx)

Figuur 61. Akkers met akkerranden in de vorm van een brede bloemrijke strook (© gh),

Figuur 62. visiekaart: blauw groene netwerken

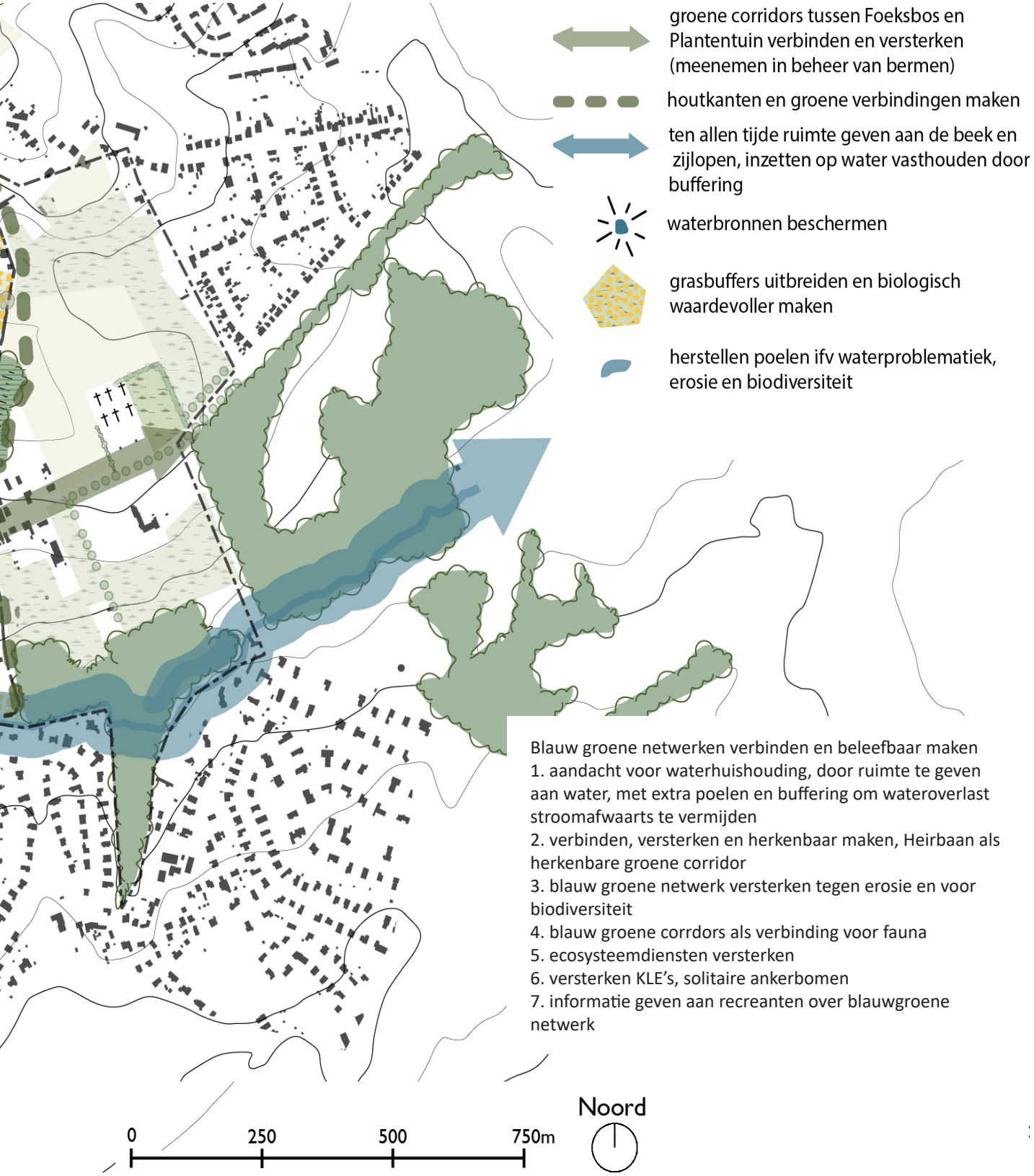
groene corridors tussen Foeksbos en Plantentuin verbinden en versterken (meenemen in beheer van bermen)
houtkanten en groene verbindingen maken
ten allen tijde ruimte geven aan de beek en zijlopen, inzetten op water vasthouden door buffering
waterbronnen beschermen
grasbuffers uitbreiden en biologisch waardevoller maken
herstellen poelen ifv waterproblematiek, erosie en biodiversiteit
Blauw groene netwerken verbinden en beleefbaar maken
1. aandacht voor waterhuishouding, door ruimte te geven aan water, met extra poelen en buffering om wateroverlast stroomafwaarts te vermijden
2. verbinden, versterken en herkenbaar maken, Heirbaan als herkenbare groene corridor
3. blauw groene netwerk versterken tegen erosie en voor biodiversiteit
4. blauw groene corrdors als verbinding voor fauna
5. ecosysteemdiensten versterken
6. versterken KLE's, solitaire ankerbomen
7. informatie geven aan recreanten over blauwgroene netwerk
0
250
500
750m
Noord

5.2 NEVENDOELSTELLINGEN

Als belangrijke nevendoelstellingen geldt:

5.2.1 Behoud en versterking van het sociaal gebruik in evenwicht met het landschap

doelstellingen erfgoed	ecosysteemdienst
Behoud van het huidige wegenpatroon.	C: esthetisch
Beperkte uitbreiding van het wandelpadennetwerk in functie van goede aansluitingen en vervolledigen van het netwerk (vnl. zuidwaarts). Tracé te onderzoeken in functie van het vermijden van verstoring (ecologisch, private eigendom, …)	C: recreatie
Een comfortabel wegdek voorzien op paden die voor fietsen zijn opengesteld, aangepast aan het type weg (bv comfortstrook bij kasseiwegen, goed onderhouden wegdek bij niet verharde paden, …).	
Belangrijke zichten en panorama's kwalitatief vrijwaren.	C: esthetisch + recreatie
Landschappelijk integreren verstorende elementen.	C: esthetisch
Informeren bezoekers omtrent de erfgoed- , agrarische en ecologische kwaliteiten.	C: recreatie
De beleefbaarheid van het watersysteem versterken.	C: esthetisch + recreatie
Verbeterde toegankelijk van de kapel Onze-Lieve-Vrouw Geboorte.	C: recreatie

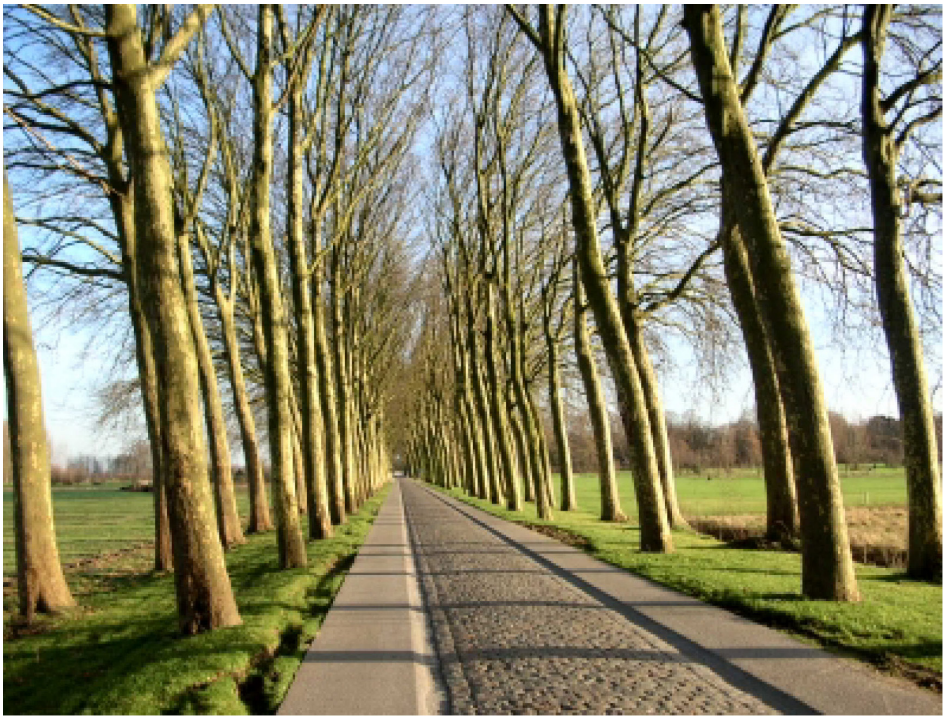

Figuur 63. Comfortstroken langs kasseiweg

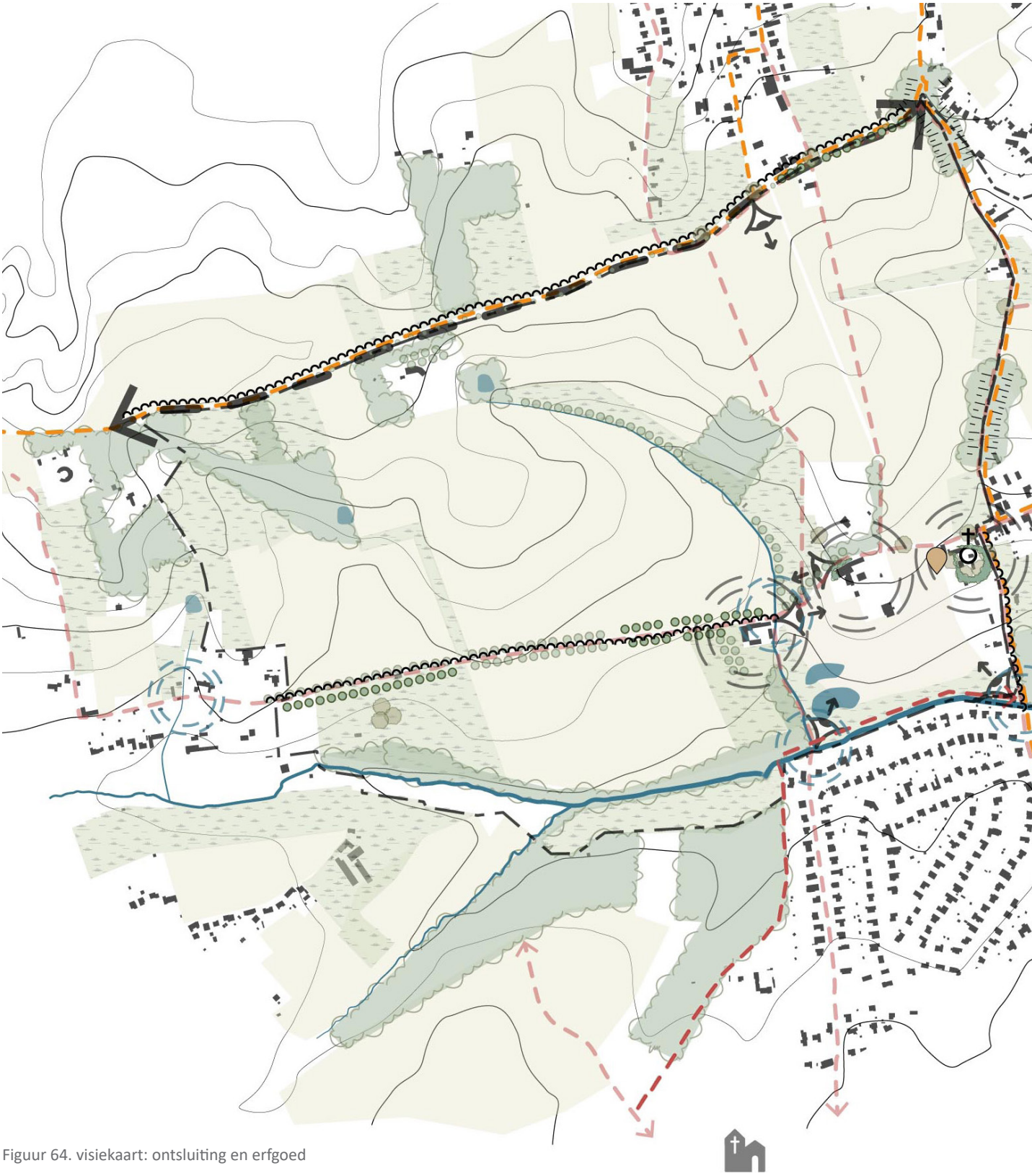

Figuur 64. visiekaart: ontsluiting en erfgoed

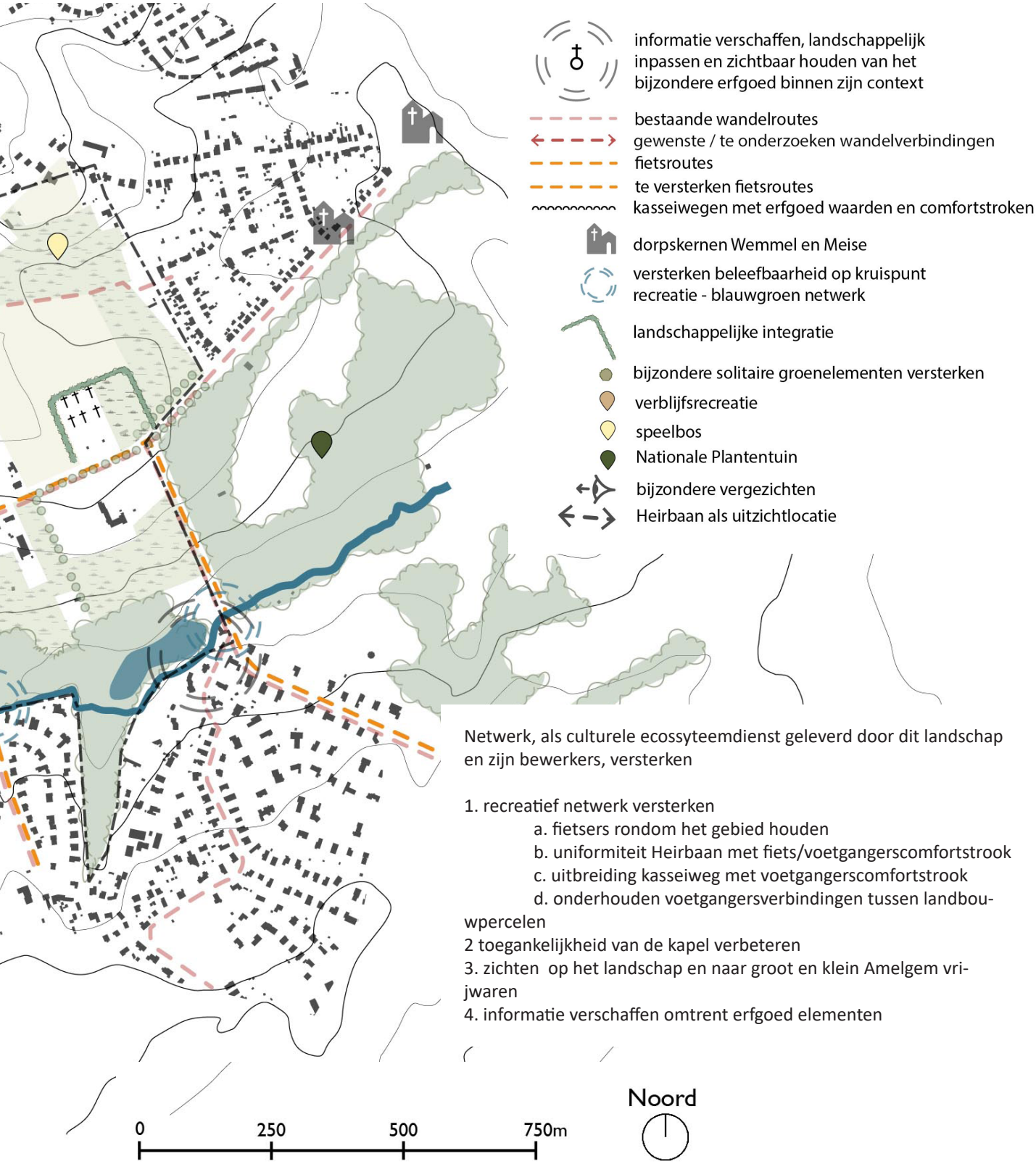

Netwerk, als culturele ecossyteemdienst geleverd door dit landschap en zijn bewerkers, versterken

1. recreatief netwerk versterken
    a. fietsers rondom het gebied houden
    b. uniformiteit Heirbaan met fiets/voetgangerscomfortstrook
    c. uitbreiding kasseiweg met voetgangerscomfortstrook
    d. onderhouden voetgangersverbindingen tussen landbouwpercelen
2 toegankelijkheid van de kapel verbeteren
3. zichten op het landschap en naar groot en klein Amelgem vrijwaren
4. informatie verschaffen omtrent erfgoed elementen

6. RICHTLIJNEN EN MAATREGELEN

6° de opsomming en verantwoording van de concrete richtlijnen, eenmalige en terugkerende maatregelen en werkzaamheden die nodig zijn om de beoogde beheersdoelstellingen te bereiken;

Dit hoofdstuk omvat de uitwerking van de maatregelen die concreet uitgevoerd kunnen worden in functie van de eerder geformuleerde doelstellingen. Door de goedkeuring van het beheersplan treedt het premiestelsel van Onroerend Erfgoed in werking binnen de perimeter van het beschermde cultuurhistorische landschap. De werken die de erfgoedwaarde rechtstreeks ten goede komen zijn premiegerechtigd.

Alle werken die voorkomen op de 'Forfaitaire Lijst' 1 worden beschouwd als werken die mogelijk zullen worden uitgevoerd.

De maatregelen geven geen verplichting tot uitvoering, maar geven aan welke maatregelen nodig en wenselijk worden geacht – en binnen de beschermingsperimeter eventueel ook financiële ondersteuning kunnen krijgen - voor het behoud en het herstel van de erfgoedwaarden.

Niet alle werken binnen de vlakvormige ZEN-erkenning kunnen rekenen op een verhoogde premie, enkel de werken ifv de ZEN-elementen zelf, i.c. de bronnen, de abdijvijvers en de graften. Overige werken binnen deze vlakvormige erkenning vallen onder het gewone premiepercentage.

De maatregelen zijn opgenomen in de maatregelentabel, thematisch gegroepeerd op basis van de thema's uit de visie (hoofdstuk 5). De maatregelen spreken doorgaans voor zich, maar worden in onderstaande tekst kort bijkomend geduid.

Bij de beschrijving van de maatregelen wordt in de tabel onderscheid gemaakt tussen eenmalige investeringsmaatregelen (genummerd met E. Xx) en regelmatig terugkerende onderhoudsmaatregelen (genummerd met O.Xx). In de tabel wordt ook het toepassingsgebied per maatregel aangegeven, waarbij het onderscheid gemaakt wordt tussen maatregelen in het beschermd landschap (die premiegerechtigd kunnen zijn) en maatregelen die zich in de uitbreidingsperimeter van dit beheerplan situeren, en per definitie niet premiegerechtigd zijn.

Maatregelen waarvoor geen specifieke plaatsbepaling wordt gegeven zijn toepasbaar binnen het gehele beschermde landschap cfr. de visiekaarten. Voor andere maatregelen wordt de locatie dan weer wel bepaald bij de beschrijving. Voor een aantal maatregelen geldt dat bijkomend onderzoek – dat geen deel uitmaakt van de opmaak van het beheerplan – aangewezen is vooraleer ze kunnen worden uitgevoerd.

Het regulier onderhoud van bestaande landschapselementen is vrijgesteld van toelating, maar voor **elke andere wijziging in het landschap moet bij Agentschap Onroerend Erfgoed nagegaan worden of de werken toelatings- of vergunningsplichtig zijn.** Het opnemen van een maatregel in het beheersplan betekent dus niet automatisch dat de maatregel vrijgesteld is van toelating (**zie ook BIJLAGEN 1 & 2**).

6.1 Het bewaren of herstellen van het open landschap

In het thema 'Het bewaren of herstellen van het open landschap' is verder onderscheid gemaakt tussen maatregelen die specifiek op het agrarisch landschap betrekking hebben, en maatregelen die gericht zijn op de beheersing van de water- en erosieproblematiek.

1 https://www.onroerenderfgoed.be/sites/default/files/2018-09/20150605_MB_forfaitaire_lijst_Bijlage_zonder_premiepercentages2.pdf

6.1.1 Agrarisch landschap

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.A1	bestendigen actief agrarisch gebruik	- mogelijkheden actieve bedrijfsvoering in oude boerderij nagaan binnen afwegingskader
E.A2	herstel van graslanden	- herstellen van strategische graslanden voor erosiebestrijding - herstellen van grasland (al dan niet met bomenrijen) in laaggelegen gedeeltes van de zijvalleitjes van Amelvonnebeek - instellen soortenrijke grasland- en akkerrandvegetaties als randzones van akkers - Plaatsen/aanpassen van omheiningen voor herstel van begrazing (landschappelijk aangepast) - ...
E.A3	herstel van taluds en graften	- aanleggen van houtkanten en hagen op strategische plaatsen voor herstel van graften door sedimentatie - taluds en graften actief herstellen door grondverzet - erosiepreventiemaatregelen inschakelen in functie van herstel van landschapsstructuur (grasstrook, houthakseldam, ...) - ...
E.A4	verwijderen van vervallen constructies, zwerfvuil, overtollige afsluitingen enz.	
E.A5	herstellen van meer kleinschalige percelering	-kleinschaligere percelering van de zeer grote landbouwpercelen, referentie ter beeldvorming percelering 1970 cfr oude luchtfoto's
E.A6	aanleggen/herstellen van natuurlijke perceelsranden in de vorm van hagen, houtkanten, bermen, ...	
E.A7	herstel van akkerranden, bermen en taluds langs doorgaande (voet)wegen	- herstel van ruimte voor bermen (min. 0,75m breed) langs paden en wegen - herstelde bermen bij voorkeur spontaan laten herstellen - ...
E.A8	zichtassen in agrarisch landschap	- verwijderen opgaande meerjarige begroeiing in open gedeeltes met belangrijke zichtrelaties: beperkt tot het terugzetten van houtige begroeiing >1,5m ifv transparantie van het landschap, door middel van hakhout- of snoeibeheer. Niet van toepassing op bestaande bosjes of bomenrijen - landbouwgebruik wenselijk in functie van behoud open zichtrelaties (grasland, akkers met begroeiing <1,5m)
E.A9	behoud en herstel van microreliëf	- in graslanden en niet grondkerend bewerkte gronden behoud van microreliëf - herstel van microreliëf
E.A10	aanleg en herstel van hoogstamboomgaarden.	- aanleg of herstel van hoogstamboomgaard
E.A11	opruimen van stortplaatsen en herstellen landschap	- opruimen van zwerfvuil - opruimen van stortjes en storten - niet beperkt tot agrarisch landschap, ook in beekvallei - ...
Terugkerende maatregelen		Beschrijving werkzaamheden
O.A1	onderhoud graslanden	
O.A2	onderhoud perceelsranden	
O.A3	onderhoud taluds en graften	
O.A4	onderhoud zichtassen	
O.A5	onderhoud en herstel perceelsafrastering	
O.A6	onderhoud hoogstamboomgaarden	

De maatregelen in het agrarisch landschap hebben veelal betrekking op maatregelen die door de gebruikers kunnen worden uitgevoerd, en ondersteunend zijn aan het open landschapsbeeld met agrarisch gebruik.

Het behoud van de agrarische functie is daarbij uiteraard essentieel. In die zin is er zowel vraag naar duidelijkheid omtrent het mogelijke gebruik van de (beschermde) bedrijfsgebouwen, waar voor concrete plannen het afwegingskader van AOE kan worden toegepast (maatregel EA1), als naar een agrarisch gebruik dat zich op maat van het landschap kan organiseren.

Veel van de opgesomde maatregelen hebben betrekking op dit laatste, en behandelen het herstel van terreinkenmerken als microreliëf, taluds en graften (EA9 en EA3), aangepaste percelering (EA5), perceelsranden en bermen (EA6, EA7) of behandelen een omvorming van het landgebruik (bv. omzetten van akker naar grasland (EA2), de aanleg of het herstel van een hoogstamboomgaard (EA 10) en het behoud of het herstel van de zichtassen (EA8), in de omgeving van de hoeves en van, de Heirbaan naar Groot Amelgem zoals geduid op de visiekaart. Voor de aanleg of het herstel van hoogstamboomgaarden komt de omgeving van de hoeves (en evt. de kapel) het eerst in aanmerking vanuit de historische context (zie ook 6.2).

De maatregelen zijn gericht op het bereiken van een beter evenwicht tussen agrarisch gebruik, landschappelijke waarde en biodiversiteit, en passen daarmee ook binnen de doelstellingen van het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), waarbij veel aandacht gaat naar milieu- en klimaatdoelstellingen, en de bescherming van landschappen en biodiversiteit (bron: website Agentschap Landbouw en Visserij) 2.

Het zal duidelijk zijn dat deze maatregelen in eerste instantie niet steeds passen binnen het actuele huidige agrarische gebruik, aangezien ze ook een impact hebben op de bedrijfsvoering en daarmee financiële consequenties hebben.

Binnen de beschermingsperimeter zijn deze maatregelen mogelijk premiegerechtigd, wat de uitvoering ervan kan ondersteunen. Bijkomende financiële ondersteuning[2] via andere instrumenten als erosiebestrijding of aangepaste beheerovereenkomsten kan verder bijdragen aan de economische haalbaarheid. Het aanbod aan mogelijk af te sluiten beheerovereenkomsten kan daarom best zo breed mogelijk zijn. Voor ondersteuning hierbij kan beroep gedaan worden op de diensten van de erosiecoördinator, de VLM en het Regionaal Landschap.

Voorafgaand onderzoek dat nuttig is met betrekking tot het agrarisch landschap heeft te maken met onderzoek naar de toepassingsmogelijkheden voor een klimaatvriendelijkere landbouw (maatregel EV4), wat positief zou kunnen bijdragen aan zowel de agrarische bedrijfsvoering (bv. meer droogteresistentie door een hoger gehalte organische stof in de bodem) als aan de beperking van erosie en aan de landschapsbeleving. Afstemming wordt gezocht met de beheerovereenkomsten die met de VLM kunnen worden afgesloten

2 De beheersovereenkomsten situeren zich binnen het Vlaamse programma voor plattelandsontwikkeling. De mogelijke beheerovereenkomsten zullen worden aangepast aan het nieuwe Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor de periode 2021-2027. Er wordt echter verwacht dat het nieuwe GLB pas op 1 januari 2023 van start gaat. Er komt dus een overgangsperiode. Om die periode te overbruggen wordt op Europees en Vlaams niveau wetgeving voorbereid (bron: website VLM). Het is nog niet duidelijk in hoeverre de huidige beheerovereenkomsten vertaald of overgenomen zullen worden in de nieuwe regeling.

Ook voor de organisatie van gerichte terreincommunicatie (EV8) die ook de landbouw positief in beeld moet kunnen brengen, moet voorafgaand onderzocht en bepaald worden op welke wijze dit het best kan gebeuren (methodiek en plan van aanpak) en hoe de globale financiering ervan kan gebeuren (zie ook verder).

6.1.2 Waterhuishouding en erosie

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.W1	verminderen onnodige afwatering	- oude, niet historische, drainagesystemen en dergelijke verwijderen of functionaliteit ervan opheffen - herstel van bronnen en bronzones - dempen onnodige grachten - ...
E.W2	erosiebeperkend agrarisch gebruik	- toepassen niet kerende grondbewerking - vergroeningseisen GLB bij voorkeur gecombineerd inzetten voor erosiebeestrijding - ...
E.W3	beheer van erosiebuffers in functie van gevarieerd landschap	- grasbuffers en andere grasstroken soortenrijker maken, en aangepast maaibeheer
E.W4	vrijmaken oeverzones waterlopen en grachten	- ruimte voor natuurlijke oeverzone vrijmaken en behouden - herstel zichtbaarheid Amelvonnebeek - herstel structuurkenmerken Amelvonnebeek - ...
E.W5	slibruiming	slibruiming van vijvers, poelen en bufferbekkens, met aandacht voor lokale grondwatersituatie
E.W6	herstel betuining	herstel van houten betuining van vijvers, grachten en waterlopen op plaatsen met veel waterdynamiek of afkalving. Ter hoogte van eventuele waterinlaat/uitlaat zijn uitzonderlijk hardere verstevigingsvormen mogelijk (hardsteen/breuksteen/...)
E.W7	aanpassingen hydrologie	investeringsmaatregelen uit vooronderzoek (bv. aanleg vijvers of poelen, verbetering structuurkenmerken, ...)
Terugkerende maatregelen		Beschrijving werkzaamheden
O.W1	onderhoud bronzones	- afbakenen bronzones ifv bescherming - ...
O.W2	onderhoud grachten en waterlopen (elementen van het historische waterhuishoudingssysteem b.v. ondiepe greppels)	- Kruidruiming, ... - Slibruiming
O.W3	onderhoud erosiebuffers	- beheer (soortenrijke) grasstroken - onderhoud specifieke erosiemaatregelen: aanvullen houthakseldammen, slibruiming bufferbekkens, ...
O.W4	onderhoud oeverzone	- Onderhoud van de oeverzone van de waterlopen, grachten, vijvers en poelen, door cyclisch maai- en hakhoutbeheer. ... - Onderhoud van de betuining
O.W5	onderhoud hydrologisch netwerk, regelconstructies en kunstwerken	- Onderhoud van duikers, stuwen, waterregulerende constructies, ...

Maatregelen ter beperking van wateroverlast en erosie en ter herstel van de hydrologische context van het gebied zijn evenzeer essentieel voor het behoud en herstel van de landschappelijke eigenheid van het gebied.

Belangrijke elementen zijn o.a. het herstel van de bronnen en bronzones in de kleine zijdalen (Vossenhol en Cabbeek) en het verwijderen van drainerende systemen (bv. rond de bronnen, op percelen, …) en herstel van poelen, en uiteraard het zo veel mogelijk beperken van erosie van de kouters door een aangepast agrarisch gebruik op de kouters zelf, inclusief de erosiebestrijdende werking van begroeide perceelsranden, het herstel van graften enz. (zie ook bij 6.1.1). Dit heeft de voorkeur boven veeleer technische maatregelen die de symptomen bestrijden zoals de aanleg van houthakseldammen, waarvan de eventuele aanleg steeds een analyse van de impact op het landschap vraagt. Bij de buffering van water in het terrein zijn de mogelijkheden naar agrarisch hergebruik steeds te onderzoeken, wat een bijdrage kan leveren aan de droogteresistentie en klimaatrobuustheid van het systeem (vooronderzoek EV1).

Ook hier geldt dat financiële ondersteunende instrumenten kunnen worden ingezet.

Het eventuele herstel voor multifunctionele doelen van open water in de zone Vijverblok, waar historisch afzonderlijke vijvers gelegen waren, en van poelen in het landschap (bv. de poel onder het eikenbosje in Vossenhol) vraagt ook voorafgaand onderzoek (EV2). In dezelfde zin kan een eventueel herstel van de natuurlijke structuurkenmerken van de Amelvonnebeek verder worden onderzocht, wat een element zou kunnen zijn in de verbetering van de herkenbaarheid en zichtbaarheid van de beek in het landschap.

6.2 Omgeving gebouwen met erfgoedwaarde

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.G1	goede landschappelijke inpassing en zichtbaarheid	- verwijderen storende elementen in landschapsbeeld (rond hoeves, kapel, …) - verwijderen vertuining en onaangepaste beplanting rond kapel - opmaken landschappelijk ontwerp, - …
E.G2	goede bereikbaarheid (kapel)	- verduidelijken toegangssituatie tot kapel - inrichten kapelsite in samenspraak met B&B Amelhof - aangepast beheer kapelbomen - …
Terugkerende maatregelen		
O.G1	onderhoud directe omgeving beschermde monumenten	landschappelijk onderhoud hoeves ifv zichtbaarheid en nette omgeving
O.G2	onderhoud kapelsite: kapelbomen	- aangepast veteranenbeheer kapelbomen en andere - aangepast snoei- of knotbeheer
O.G3	onderhoud kapelsite	- onderhoud beplanting (struiken, grasberm, …)

De gebouwen met belangrijke erfgoedwaarde zijn in eerste instantie de hoeves Groot en Klein Amelgem, de kapel van Amelgem (binnen de beschermingsperimeter) en de Amelgemmolen (buiten de beschermingsperimeter). De landschappelijke inpassing en de zichtbaarheid van de hoeves en de kapel vormen een belangrijke troef van de belevingswaarde. Het wegnemen van storende elementen en onaangepaste groenelementen (vertuining) kan daar sterk aan bijdragen.

De site van de kapel verdient een opwaardering. De omgeving van de bomen is onderhevig geweest aan veranderingen.

De ouderdom van de esdoorns (althans de geknotte bomen) zou ca. 85 jaar zijn. De 2 niet geknotte bomen werden waarschijnlijk in een latere fase tussengeplant.

De bodem in de omgeving van de kapelbomen zelf is actueel sterk gecompacteerd, en het beheer van de huidige kapelbomen werd niet consequent gevoerd. Er manifesteren zich momenteel verschillende gebreken aan de bomen met veiligheidsrisico's tot gevolg. Een VTA3 werd in 2015 uitgevoerd (Arbol 2015), waarbij de aanbevelingen werden geformuleerd om de standplaats (bodem) te verbeteren en de bomen terug in knotbeheer te zetten, aangezien verschillende bomen (niet allemaal!) vroeger geknot werden. Het knotten van de bomen zou het zicht op de kapel sterk verbeteren, en de overschaduwing inperken.

Er is evenwel een risico op uitval van de bomen bij te rigoureus snoeiwerk, zeker voor de bomen in verminderde of slechte conditie. Een meer geleidelijke aanpak lijkt aangewezen, waarbij het terugzetten naar de knot over een langere periode en meer snoeibeurten wordt gespreid.

Bij eventuele uitval van de esdoorns kan bij de werken van vervanging gebruik worden gemaakt om de site als geheel te verbeteren, en kunnen ook de bodemcondities structureel worden aangepakt. De aanwezige beplanting onder de bomen en in de directe omgeving (overgang naar tuinen) vormt momenteel ook geen consequent beeld, zodat een heraanleg zich daarvoor ook opdringt.

De opmaak van een landschapsontwerp voor de kapelsite zou dan een logische keuze zijn. Omwille van de verbetering van de zichtbaarheid van de kapel kan daarbij best niet voor hoog uitgroeiende bomen gekozen worden, zodat bomen die gemakkelijk geknot of geleid kunnen worden als eerste in beeld komen. Hoogstamfruitbomen van oude rassen zouden echter ook passen in het historische verhaal en een aantrekkelijk alternatief kunnen vormen.

3 Visual Tree Assessment, een gestandaardiseerde visuele beoordeling van de toestand van de bomen.

6.3 Wegen en paden

6.3.1 Algemeen

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.P1	behoud en herstel van het wegenpatroon, aangepast aan niet-intensief gebruik	- vermijden bijkomende verharding
E.P2	restauratie kasseipaden: Amelgemstraat, Heirbaan, toegangswegen en erven	. Restauratie van kasseiwegen en paden, met behoud van oorspronkelijk materiaal, legpatroon en profiel door heraanleg, voor zover mogelijk met behoud en recuperatie van oorspronkelijk materiaal (kasseien en boordstenen) afwegingskader: https://oar.onroerenderfgoed.be/item/429
E.P3	restauratie aarden paden	. Restauratie van aarden paden
E.P4	restauratie paden in halfverharding	
E.P5	inrichting comfortstrook langs kasseibanen met fietsverkeer (Heirbaan)	materiaalvereisten voortbouwend op de huidige toestand, nl. werken met zijdelingse strook in halfverharding die het traditionele beeld niet schaadt.
E.P6	herschikking en aanvulling van recreatieve infrastructuur.	- plaatsen van banken, vuilnisbakken, ... op strategische plaatsen (zie ook EI2) - wegnemen/verplaatsen van overtollige of slecht geplaatste banken, vuilnisbakken, ... - vermijden van oneigenlijk recreatief gebruik van grasstroken en akkerranden, ... - ...
E.P7	ontharding van overtollige verharding	- uitbreken van niet-functionele verhardingen
Terugkerende maatregelen		Beschrijving werkzaamheden
O.P1	onderhoud kasseiwegen	onderhoud kasseiwegen
		- verwijderen bladeren en losse plantendelen
		- afboorden
		- branden en borstelen
		- (bos)maaien grasberm
		_ ...
O.P2	onderhoud aardepaden	- maaien en afvoeren maaisel
		- verdichten door aanstampen en betreden
		- (bos)maaien berm

De inrichting en onderhoud aan paden en wegen is gericht op het instandhouden van het patrimonium, en een goede toegankelijkheid van het landschap.

Een eenvormig beeld van de Heirbaan in kasseibestrating versterkt de historische beleving. Een zijdelingse comfortstsrook voor fietsers kan daarbij worden inbegrepen. Ook langs de Amelgemstraat, waar de kasseibestrating dringende restauratie verdient, kan een comfortstrook eveneens voorzien worden.

Op de niet verharde paden en verbindingen is bijkomende verharding niet gewenst.

De vervollediging van het netwerk aan paden, met aansluiting richting Merchtem, verdient voorafgaand onderzoek (E.V3).

6.3.2 Holle wegen en bermen

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.H1	behoud en ontwikkeling holle wegvegetatie	- behoud en ontwikkeling gediversifieerde vegetatie met hakhout en opgaande bomen - bij aanplant / herstel gebruik maken van inheemse standplaatsgeschikte soorten (bij voorkeur autochtoon) - herstelbeheer voor zwarte populier - verwijderen van exoten - ...
E.H2	bermherstel	- herstel van ruimte voor bermen (min. 0,75m breed) langs paden en wegen - indien nodig niet-opzichtige bermbescherming aanbrengen (bv. lage paaltjes) - verwijderen (invasieve, storende) exoten - ...
Terugkerende maatregelen		
O.H1	onderhoud holle wegvegetatie	- beheer als bosvegetatie (incl. veiligheidsbeheer) met gericht hakhout - aangepast beheer voor specifieke bomen (bv. zwarte populier) - ...
O.H2	onderhoud bermen	- actualisatie bermbeheerplan met ecologisch bermbeheer - cyclisch hakhoutbeheer van houtkanten (op taluds) - snoei struiken en hagen

De wegbermen en de taluds van de holle wegen en andere taluds langs wegen verdienen een aangepast ecologisch beheer. Waar bermen ontbreken door inname door landbouw, tuin, … kan de ruimte ertoe hersteld worden.

In bestaande bermen is het verwijderen van (invasieve) exoten op gepaste wijze (met nabeheer) steeds een begin-stap. Het beheer van grazige bermen kan ingesteld zijn op het bereiken van een bloemrijke soortenrijkdom zoals in hooiland van het glanshavertype, mits een aangepast beheer van maaien en afvoeren. Een actualisatie van het berm-beheerplan met uitbreiding van het ecologisch bermbeheer is aangewezen.

Op de beboste taluds kan beheerd worden in functie van het behoud of de ontwikkeling van een structuur- en licht rijke bosvegetatie, met een hakhoutbeheer onder hoger opgaande bomen. Indien nodig kan er worden bijgeplant met soorten als hazelaar, gladde iep, éénstijlige meidoorn, grauwe wilg, katwilg, sleedoorn, wilde kardinaalsmuts, rode kornoelje , … en als opgaande bomen zomereik, gewone es, zoete kers, zwarte populier, grauwe abeel, ….

Het beheer van grazige taluds en ruigtes kent eveneens een beheer van maaien en afvoeren, waarbij de frequentie van ingrijpen zal uitmaken of een grazige berm (jaarlijks maaien) dan wel een ruigte met overjaarse vegetatie (één maal per 2 of 3 jaar maaaien) in stand wordt gehouden(te bepalen in het te actualiseren bermbeheerplan).

Aanvullend boomonderzoek voor individuele bomen i.f.v. het herstel- en onderhoudsbeheer kan nuttig zijn, zoals voor de zwarte populier. Gezien de zeldzaamheid van zwarte populier is het voortzetten van het gebruik ervan als boom in bomenrijen aan te raden. Daartoe kan onderzocht worden of het de aanwezige boom gekloond kan worden (vooronderzoek E.V7).

6.4 Groene structuur

6.4.1 Bossen

De aanleg van bosranden zorgt voor een geleidelijke overgang tussen het bos en het open landschap, en fungeert als buffer tussen het laagdynamische bosmilieu en het intensief beheerde cultuurlandschap (zie ook figuur in hoofdstuk 5). Een bosrand bestaat uit een kruidenrijke zoom en een mantel die bestaat uit struiken en lager blijvende bomen.

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.BOS1	aanleg van bosranden	- bosranden voor geleidelijke overgang tussen open landschap en bos;
E.BOS2	verbinden van bossen en bosjes	- aanleg van groenstructuur tussen bestaande bossen en bosjes (bv. Foeksenbos - vallei Amelvonnebeek) ifv landschappelijke verbinding, d.m.v. bomenrijen , hagen of houtkanten of soortenrijke bermen of akkerranden

Terugkerende maatregelen		Beschrijving werkzaamheden
O.BOS1	bosbeheer	. gericht regulier beheer van bos volgens criteria duurzaam bosbeheer
		. beheer van dode bomen: behoud van staand en liggend dood hout waar mogelijk.
O.BOS2	toekomstbomenbeheer	- aanduiden en vrijstellen van toekomstbomen: markante bomen in het bos en het landschap, ...
O.BOS3	beheer van bosrand	- Beheer van bosrand als mantelbeheer: - cyclisch kapbeheer voor hakhout - gericht maaibeheer als zoombeheer

Een bosrand wordt cyclisch (en bij voorkeur ook gefaseerd) beheerd (maaien van de zoom, kapbeheer in de mantel) om de structuur in stand te houden. De breedte van een goede bosrand varieert doorgaans tussen de 20 en 40m, waarbij gebruikelijk de breedte van ongeveer één tot anderhalve maal de boomhoogte in het bos) wordt aangehouden. Een golvende rand zorgt voor meer variatie en meer biodiversiteit.

Bosranden kunnen ontstaan door actieve aanleg (aanplanten), of door spontane ontwikkeling. In het laatste geval kan voorbereidend werk nodig zijn om de spontane kiemingsmogelijkheden te bevorderen. Bij actieve aanplanting wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van inheems plantsoen (autochtoon waar mogelijk).

Soorten die in de mantel voorkomen op leembodems zijn o.a. meidoorn, sleedoorn, Gelderse roos, Spaanse aak, hazelaar, grauwe wilg, hondsroos, rode kornoelje, wilde kardinaalsmuts, mispel, …

Voor het verbinden van de ‘groene vlekken’ is een groene netwerkstructuur nodig, die bij voorkeur aaneengesloten en voldoende robuust is. In het open landschap vormen de beekdalen (Amelvonnebeek en zijloopjes) natuurlijke dragers, maar ook soortenrijke perceelsranden, grasbufferstroken, houtkanten enz. kunnen een belangrijk onderdeel van de structuur vormen.

De minimale breedte die nodig is voor een aaneengesloten corridor in open landbouwgebied bedraagt 10-15m (Van den Balck 2013).

6.4.2 Bomen (rijen, groepjes, solitairen), hagen en houtkanten

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.KLE1	Aanplanting hoogstammige bomen ter vervollediging bomenrijen (Heirbaan, Amelgemstraat, August van Doorslaerlaan, Kaarlijkstraat)	- aanplanten of vervolledigen van boomrijen of vervanging van uitgevallen of afstervende rijbomen ifv het esthetische aspect - ...
E.KLE2	aanplanting en vervanging hagen en houtkanten	- aanplanting of vervanging van hagen en/of houtkanten met standplaatsgeschikte inheemse soorten in gemengde haag
E.KLE3	achterstallig veiligheidsbeheer en omgevingsbeheer	- uitvoeren van achterstallig veiligheidsbeheer van bomen: risicobomen langs paden of opengestelde sites - bomen rond kapel voorzichtig (in 2 tot 3 stappen) terugzetten naar knotbeheer - standplaatsverbetering: opheffen bodemverdichting e.a. rond kapel, ...
E.KLE4	aanplanting of vervanging van monumentale of markante bomen	- bij uitval kapelbomen vervanging door zelfde soort (gewone esdoorn/Noorse esdoorn) of andere
E.KLE5	rooien van gevaarlijke bomen	- rooien van gevaarlijke bomen na advies VTA
E.KLE6	(individuele) bescherming en beheer van bomen	- bescherming wortelzone bomen door bv. aanbrengen van een hekwerk of andere bescherming rond de wortelzone van monumentale of markante bomen thv paden, of in het landbouwlandschap (bescherming tegen ploegen enz.), ifv bescherming tegen bodemverdichting en boomschade - standplaatsverbetering - vrijwaren van kroonbreedte afstand tot de boom (bomen) bij agrarisch gebruik (mest, bestrijdingsmiddelen) - ...
E.KLE7	aanplant solitaire toekomstbomen	- Gerichte aanplant van toekomstbomen ifv landschapscontext en -structuur (bv. hoekbomen)
Terugkerende maatregelen		
O.KLE1	onderhoud boomrijen	- geregeld knot-, snoei- en onderhoudsbeheer - inboeten
O.KLE2	onderhoud hagen en houtkanten	- geregeld snoeibeheer hagen - onderhoudsbeheer houtkanten (kappen, snoeien, aanvullen, ...
O.KLE3	boomveiligheid	- uitvoeren van controles op boomveiligheid (VTA of verdergaand) langs openbare paden en wegen en rond monumenten - ...
O.KLE4	veiligheidsbeheer: jaarlijkse controleronde	- Jaarlijkse controleronde van de hoogstammige bomen ifv veiligheid: nadruk op bomen in risicozones (risicobomen aan de rand van paden en wegen met gevaar voor andere gebruikers en risicovolle bomen in de omgeving van infrastructuur en gebouwen - ...
O.KLE5	veiligheidsbeheer: onderhoud	- Veiligheidsbeheer van bomen in opvolging van controle - ...
O.KLE6	veteranenbeheer	- Gericht veteranenbeheer (snoeiwerken, kroonreductie, terugbrengen kroon, verbeteren lichtcondities, verbeteren bodemcondities, ...).. - knotbeheer - standplaatsverbetering - ...
O.KLE7	onderhoud van bescherming van bomen	- onderhoud bescherming wortelzone, - ...

Bomenrijen en houtkanten

Verschillende bomenrijen zijn niet (meer) volledig en verdienen aanvulling (zie ook visiekaart). In de bijlage op pagina 114 wordt aangegeven welke boomsoorten geschikt zijn voor het type voorkomende bodems, conform de beheermodule van INBO. De lijst is hanteerbaar voor de aanplanting van bomenrijen en houtkanten in het landschap. Niet alle geschikte boomsoorten hebben evenwel ook goede kwaliteiten als straatboom, of passen in het landschapsbeeld.

Kaderend in het landschapsbeeld en het historisch gebruik kan langs de wegen die door de lagergelegen landschapsdelen lopen (bv. Amelgemstraat) gebruik worden gemaakt van (knot)wilgen (Salix alba) of populieren. Verschillende populierensoorten worden gebruikt:

- De zwarte populier (Populus nigra) is een soort van vochtige gronden (riviervalleien), en is zeer zeldzaam geworden door de opkomst van de sneller groeiende Canada-populieren en het verdwijnen van zijn habitat. Hij is (waarschijnlijk) nog aanwezig in het holle weg-gedeelte van de Kaarlijkstraat. Omwille van natuurbehoudsredenen wordt deze soort nu weer af en toe aangeplant. De zwarte populier is niet zo geschikt voor wegbeplantingen. De takken zijn veelal omlaag gebogen en groeien alleen in het bovenste deel van de kroon enigszins omhoog. Hij werd slechts uitzonderlijk in dreven aangeplant. Langs de rijkswegen werd hij vroeger niet aangeplant, maar wel langs kleinere wegen en waterlopen op het platteland (Van Driessche et al. 2017).
- De Italiaanse populier (Populus nigra cv. Italica) is een veel voorkomende cultivar van de zwarte populier en wordt omwille van de smalle, zeer dicht en laag vertakte kroonvorm vaak aangeplant als scherm. In het beheerplangebied (uitbreiding) bv. tegenover het kerkhof.
- De ratelpopulier (Populus tremula) komt veel meer voor in heel Vlaanderen (en de rest van Europa) en is eerder een soort van droge gronden, hoewel hij ook zeer goed groeit op vochtige leemgronden. Wordt als laanboom minder gebruikt.
- De witte populier (Populus alba). De term ‘witte abeel’ werd vroeger gebruikt voor alle abelen die er wit uitzagen, dus ook voor grauwe abelen en zelfs voor ratelpopulieren. De witte abeel werd vroeger veel aangeplant op landgoederen en bij boerderijen. Hij was een typische boom van het Vlaamse platteland. De witte abeel werd tot omstreeks 1850 veel aangeplant langs de Belgische rijkswegen, maar was daarna zeldzamer geworden. De reden hiervoor was dat hij niet altijd even goed aansloeg (Van Driescche et al. 2017).
- De grauwe abeel (Populus x canescens), een kruising tussen de inheemse ratelpopulier en de niet inheemse witte abeel, groeit goed op allerlei gronden en komt ook veel voor in allerlei habitats (bossen, houtkanten, duinen). Werd in Vlaanderen minder als laanboom gebruikt.
- In het beheerplangebied is de cultuurpopulier of Canadapopulier de meest voorkomende laanboom. Het gebruik van cultuurpopulieren als laanbomen is in de regio al langer ingeburgerd. Er bestaan verschillende cultivars en klonen van de Canadapopulier die soms moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. De oudste cultuurklonen van Canadapopulieren hebben nog tamelijk veel kenmerken gemeen met de zwarte populier. Genetisch zijn ze immers voor driekwart afkomstig van de zwarte populier. Oude cultivars zijn onder meer ‘Marilandica’ (ca. 1800), ‘Serotina’ (ca. 1750), ‘Robusta’ (ca. 1885), de ‘Blauwe van Eksaarde’ (ca. 1885) en ‘Regenerata’ (ca. 1900). Al deze klonen (op de ‘Robusta’ na) hebben nog enigszins de karakteristieke kromme stammen.

Het aanplanten van snelgroeiende populieren op perceelsgrenzen en langs wegen (en bv. rond de kapel) in functie van houtproductie (inclusief geregelde kapping) heeft dan ook een historisch perspectief. Vanuit natuurbehoudsoogpunt is het gebruik van inheemse soorten steeds aangewezen, maar het gebruiken van geschikte cultuurpopulieren

(Canadapopulieren) is vanuit landschappelijk standpunt eveneens mogelijk (voor een overzicht van de variëteiten en hun kenmerken zie o.a. Steenackers et al. 2018 en Forest Pro Bos (s.d.)). Het gebruik van Italiaanse populier is niet aangewezen.

Volwassen grauwe abelen en ratelpopulieren kunnen meer dan 20 m hoog worden. Ze vormen brede kruinen, volwassen bomen moeten dus op minstens 10 m afstand van elkaar staan. Van grauwe abelen en ratelpopulieren kunnen op een termijn van dertig tot veertig jaar (economisch rendabele) kapbare diameters verwacht worden (40 cm en meer).

Langs wegen op de hogere, drogere ruggen (bv Heirbaan) zijn grauwe abeel en ratelpopulier eveneens bruikbaar, en is het gebruik van soorten als wintereik, winterlinde, haagbeuk of veldesdoorn ook te overwegen. Linde (zonder verdere specificatie) kent een lang gebruik in de omgeving, getuige het toponiem 'Lindeveld' en de vermelding in de aantekeningen bij het Caertboek van de abdij van Grimbergen hierover:

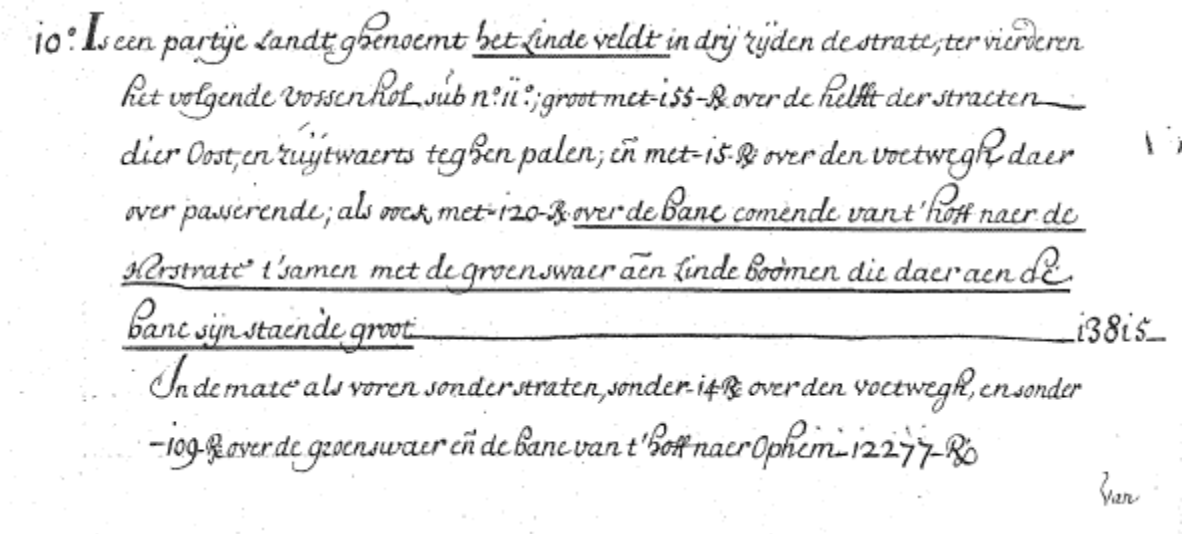
10° Is een partije Landt ghenoemt het Linde veldt in drij zijden de strate; ter vierderen
het volgende vossenhol sub n° 11°; groot met 155 R over de helfft der straeten
dier Oost, en zuijtwaerts teghen palen; eñ met 15 R over den voetwegh daer
over passerende; als oock met 120 R over de Banc comende van t'hoff naer de
Herstrate t'samen met de groenswaer aen Linde boomen die daer aen de
banc sijn staende groot 13815
In de mate als voren sonder straten, sonder 14 R over den voetwegh, en sonder
109 R over de groenswaer eñ de banc van t'hoff naer Ophem 12277 R
Van

Figuur 65. Fragment Caertboek van de abdij van Grimbergen

De winterlindes op de hoek van de Heirbaan en de Strooistraat zijn mogelijk een restant van het gebruik.

Het instellen van een consequent boomveiligheidsbeheer met regelmatige controle van de bomen langs opengestelde paden en wegen is nuttig om veiligheids- en andere problemen tijdig in kaart te brengen en er adequaat op te kunnen reageren. Door het instellen en opvolgen van een veteranenbeheer (inclusief standplaatsverbetering) kunnen markante bomen en kunnen eventuele veiligheidsrisico's worden ingeperkt. De zwarte populier is daarvoor een voorbeeld, maar bij keuze voor het behoud van de kapelbomen is standplaatsverbetering en aangepast beheer ook daar aan de orde, net als aan de winterlinde op het kruispunt van Strooistraat en Heirbaan, waarvan de wortelzone bescherming en verbetering verdient. Voor deze laatste kan het verwijderen van de populier aan de rand van de akker een element zijn in functie van het behoud van de linde (en kan het verplaatsen van de vuilnisbak een betere beeldkwaliteit leveren).

Figuur 66. Winterlinde op het kruispunt van Strooistraat en Heirbaan.

Bij het aanplanten van een houtkant (soorten zie hierboven en zie bijlage INBO) is een plantafstand van 1,5 m in driehoeksverband aanbevolen. Om flora en fauna optimaal tot hun recht te laten komen, moet ook aandacht besteed worden aan de akkerrand of weiderand die eraan grenst. Een 1 à 2 m brede bufferstrook is aan te raden. Wanneer de haag of houtkant vooral als corridor moet dienen, moet ze aansluitend op andere hagen, houtkanten, bosjes, e.d. geplant worden.

6.5 Informatie en beleving

Eenmalige maatregelen		
Nummer	Maatregel	Beschrijving werkzaamheden
E.I1	uitvoeren informatiecampagne plaatsing recreatieve infrastructuur	- plaatsen informatiebordjes - plaatsen van banken, vuilnisbakken, ... op strategische plaatsen - vermijden oneigenlijk recreatief gebruik van akkerranden, grasstroken enz,
E.I2	verwijderen overtollige bebording	

Terugkerende maatregelen		Beschrijving werkzaamheden
O.I1	opruimen afval	- opruimen zwerfvuil langs paden en wegen - leegmaken vuilnisbakken
O.I2	onderhoud recreatieve voorzieningen	- onderhoud infoborden - onderhoud zitbanken, tafels enz. - ...

Ter situering van de erfgoedwaarden van de hoeves en de kapel en het landschap, is een goede informatieverstrekking op het terrein wenselijk.

De informatie kan breed gaan en naast de voor de hand liggende erfgoedaspecten ook oog hebben voor het landbouwgebruik, de natuurwaarden, de recreatie en toegankelijkheid van het landschap enz.

De informatievoorziening in het beheerplangebied dient op niveau van het gehele gebied te worden uitgewerkt, en kan worden afgestemd met de omgeving (bv. Plantentuin Meise). In die zin is een voorafgaand werk nodig om te bepalen welke methodes en huisstijl gevolgd worden, hoe en waar informatieborden komen enz. (E.V8).

Ook de praktische organisatie maakt daar deel van uit (zitbanken, vuibakken enz.).

7. OPVOLGING

7° een voorstel voor de manier en het tijdstip waarop de beoogde beheersdoelstellingen opgevolgd en geëvalueerd zullen worden;

7.1 Algemeen

De opvolging en evaluatie van het beheersplan gebeurt om de 6 jaar aan de hand van een onderhoudslogboek.

Het onderhoudslogboek bevat:
- een actueel toestandsrapport zoals in hoofdstuk 3
- een overzicht van de (preventieve) maatregelen en werkzaamheden die de voorbije 6 jaar uitgevoerd werden, gekoppeld aan de lijst van maatregelen uit hoofdstuk 6.

In dit overzicht wordt vermeld:
- de datum waarop ze werden uitgevoerd
- een korte samenvatting van de ingrepen
- een verwijzing naar de maatregel in het beheersplan
- indien van toepassing: de uitvoerder en de factuur
- foto's van de werken voor en na

Daarnaast wordt ook aangegeven of deze ingrepen volstaan om de vooropgestelde visie te realiseren, dan wel of een bijsturing van de maatregelen en werkzaamheden of de visie nodig is.

7.2 Beheercommissie

Voor de opvolging van de doelstellingen van het beheersplan, en de praktische planning en evaluatie van maatregelen, is het gezien de veelheid aan eigenaars en gebruikers van het landschap, aangewezen een Beheercommissie samen te stellen.

Vanuit de overkoepelende rol die de gemeentes en het Regionaal Landschap Brabantse Kouters vervullen lijkt het logisch dat zij direct betrokken zijn bij de praktische organisatie van dergelijke commissie, en daarin een trekkersrol opnemen.

De samenstelling van de Beheercommissie kan voortvloeien uit de Begeleidingscommissie, aangezien de leden rechtstreeks bij het beheer van het landschap betrokken zijn. Werken aan de beschermde monumenten (de beide hoeves + de kapel) kunnen hier mits akkoord van de eigenaars ook mee in geïntegreerd worden, aangezien ze inherent deel uitmaken van het geheel.

De Beheercommissie kan volgende taken hebben

- jaarlijks bepalen van de agenda voor de werkzaamheden van het volgende jaar op basis van de maatregelentabel, de prioriteiten en de mogelijkheden die door de eigenaars geboden worden
- bijeenzoeken van financiering voor acties: niet alleen erfgoedpremies maar ook via andere instrumenten als beheerovereenkomsten, subsidies bebossing, projectsubsidies natuur, blue deal enz.
- aankaarten en opvolgen van acties die op een ander niveau genomen moeten worden (bv. rond doelstelling voor klimaatvriendelijke landbouw)
- aanvragen en opvolgen van premies en/of vergunningen (overkoepelende aanvraag, of ondersteunende werking)
- opvolgen van de stand van zaken van de erfgoedelementen: jaarlijks verslag uitgebracht, dat een overzicht geeft van de uitgevoerde maatregelen, met gebruik van de nummering die refereert aan de locatie in het beschermd landschap en aan de nummering van de maatregelen uit hoofdstuk 6. De jaarverslagen samen vormen de basis voor het onderhoudslogboek. De volgende gegevens worden hierbij vermeld: de aard van de werkzaamheden, de plaats en eigendom waar ze werden uitgevoerd, de datum, de kostprijs, de eventuele premies of subsidiëring, en het resultaat. Het verdient aanbeveling de voortgangsrapporten van foto's te voorzien, zodat de evolutie van het onroerend erfgoed of erfgoedlandschap in beeld kan worden gebracht.

7.3 Planning

Het opmaken van een meerjarenplanning over een periode van 3 jaar helpt om de prioriteiten te stellen en het overzicht van de cyclus van planning-uitvoering-opvolging te bewaren.

Een denkvoorbeeld van mogelijke prioritering wordt gegeven in de onderstaande tabel.

nr	maatregel	doel	betrokken (OE is steeds betrokken)	opstart jaar x na goedkeuring BP
E.V1 en E.V2	vooronderzoek bufferen van afstromend water voor opvang, voorzuivering en mogelijk (agrarisch) hergebruik in combinatie met herstelmogelijkheden vijvers in Vijverblok	organisatie van de afwatering in functie van verminderde en vertraagde afvoer en verminderde erosie, en verbeteren van de droogteresistentie door hergebruik en van de ecologische landschapskwaliteit	grondeigenaars en gebruikers, VLM, erosiecoördinator, gemeente, RLBK	1
	planning en uitwerking conclusies			2-3
E.W1	herstel van bronnen en poelen, verwijderen drainages	organisatie van de afwatering in functie van verminderde en vertraagde afvoer en verminderde erosie, en verbeteren van de droogteresistentie door hergebruik en van de ecologische landschapskwaliteit	grondeigenaars en gebruikers, VLM, erosiecoördinator, gemeente, RLBK	2
E.KLE3	boomveiligheidsonderzoek langs opengestelde paden en wegen, en opvolging conclusies	veiligheidsbeheer van laanbomen	gemeente, grondeigenaars	1-2
E.KLE6	(individuele) bescherming van bomen	bescherming winterlinde Heirbaan/Strooistraat	gemeente	1-2
E.V7	opkweken autochtoon materiaal zwarte populier	behoud erfgoed	INBO, RLBK	2
E.V9	landschappelijk ontwerp voor de kapelsite, of behoud en beheer van de kapelbomen	kwalitatieve verbetering van de kapelsite	eigenaar, RLBK	1
	uitvoeren E.V9 (indien van toepassing)			2-3
E.H2, O.H2	actualisatie en aanpassing bermbeheer	herstel en verhogen van de ecologische kwaliteit van de bermen en taluds	gemeente, grondeigenaars	1
E.V3	vooronderzoek vervollediging wandelnetwerk	onderzoek	RLBK, gemeente, grondeigenaars	1
	uitvoeren conclusies E.V3			2-3
E.V9	uitwerken gerichte communicatie	overkoepelend plan opmaken voor communicatie en informatie	RLBK	1-2
	uitvoeren E.V9			2-3